

Pogled na Ptuj.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

Wo der Abendwolke Purpur schimmert,
Da liegst du, Pettau, alte Römerstadt!
Wie manches graue Denkmal, halb zertrümmert,
Zeugt noch vom Volk, das hier geherrscht hat?
Wie stolz scheint, hoch von ihres Berges Rücken,
Die Veste durch den weiten Gau zu blicken.

(Prof. I. A. Supančič.)

Na slovenskem Štajerskem ni lahko kateri kraj v zgodovinskem oziru tako imeniten in zanimiv, kakor široko, vmes prodnato „Dravsko polje“ ali „Ptujsko polje“. — Obrobljeno okoli in okoli s prijaznimi vinorodnimi griči in hribi, in obsejano posebno kraj obrežja Drave na desno in levo z gostimi vasmi, bilo je v minulih časih premnogokrat torišče, na katerem so se vršili najznamenitejši dogodki. Tukaj, kjer je deroča Drava že večkrat premenila svojo strugo ter njive, travnike in hiše podkopala, bojevali so se stoletja in stoletja razni, v spone sužnosti zakovani narodi za svojo naravno prostost in močili s svojo krvjo prodnato zemljo.

Na dravskih planjavah so se srečavali in bili mogočni in divji narodi, katerih sledi in spominiki so večinoma že izginili raz zemsko površje. Rodovitne njive, zeleni travniki ali pa le goli prelazi se sedaj razprostirajo ondi, kjer so njega dni stala bogatinov zala prebivališča.

Tam, kjer je nekdanj ošabni Rimljan kopičil zaklade in se valjal v razkošnosti, tam, kjer je nekdanj ljuti Turčin brez usmiljenja razsajal in ljudi moril, orje sedaj marljivi kmet in izorje

pogostem zarjavelo orožje, marmornate plošče, vsakovrsten lišp in razne denarje, vmes celó zlate s podobo onih cesarjev, pred katerimi se je tresel in klanjal ves takrat znani svet, katerih zmagovita znamenja so postavljena tudi kraj Evfrata, Dunava in Rena. Nič manj nam pa ne kažejo tudi stebri in drugi kameniti spominiki z raznovrstnimi napisi, kakoršnih je bilo mnogo izkopanih, imenitnost „Dravskega polja“¹⁾ in njegove okolice. Ravno tam, kjer deroča Drava to široko polje deli v južno-zahodno in severno-vzhodno stran, naselili so se v prazgodovinski dōbi ljudje, katere je ta kraj najbolj mikal zaradi varstva pred sovražnikom. Iz tega sela je nastal polagoma imenitni kraj, „Ptuj“ imenovan, kateri se prišteva najstarejšim in najslavnejšim mestom slovenskega Štajerja poleg Celja.

Mesto leži pod 46° 25' 10" severne širjave in 33° 32' vzhodne dolžine, 224,38 m nad gladino Jadranskega morja. Razprostira se v podnožju gradú — na koncu ptujskega mestnega

¹⁾ M. Slekovec, Župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju.

vrha — kateri je takorekoč celemu inestu krona in ponuja na južni strani tak razgled, kateremu je kos samo poglavitno mesto štajersko, Gradec. Na zapadu obmejuje notranje mesto dominikanski samostan, na vshodu minoritski samostan, na severu grad Gornji-Ptuj in na jugu široka Drava.

I. Povestnica.

Zaradi lepe in važne lege je bil ta kraj naseljen že v 7. stoletju pred Kr. Kakor nam pripovedujejo najstarejši zgodovinarji, bilo je tukaj mesto z imenom Petovium, katero bi bilo starejše, nego Rim. Akoravno nam ni mogoče natančneje dokazati začetka tega kraja, vendar se opiramo na najstarejše rimske in grške pisatelje, kateri ga v svojih spisih navajajo z različnimi imeni.

Imenoval se je: Poetavio, Petovio, Petavio, Potavio, Petaviona, Patavion, Potabion, Pettavium, Πεταβίον¹⁾ in v prav skazjenih oblikah Pictabio, Pictavio, Pictivio, Vetaio. Sedaj ga Nemci imenujejo „Pettau“, Slovenci²⁾ „Ptuj“, v starih spisih tudi „Tuj“, prebivalci slovenskih goric in naši bratje Hrvatje pa „Optuj“.

Ko bi slovensko ime Ptuj ne bilo narejeno iz starega Petovium, značilo bi mesto ptujih in pozneje naseljenih ljudij, t. j. Nemcev, kakor piše vrloznani učenjak Žiga Popovič³⁾ o njem:

„Der windische Name ist ‚Tuj‘, welcher anzuzeigen scheint, dass diese Stadt von einem fremden Volke erbaut und bewohnt ist, denn tuj und ptuy heisst auf windisch fremd, peregrinus.“

Ime temu mestu so utegnili dati prej Kelti nego Rimljani; zato bi pomen te besede razlagal najbolje oni, kateri ume starokeltski jezik, čegar ostanki se nahajajo v irskem jeziku. Ako bi veljalo mnenje nekaterih zgodovinarjev in preiskovalcev starodavnih dob, da so stari Slovenci že za časa Rimljanov, to je nekoliko let pred Kristusom in pozneje bivali v svojih sedanjih sedežih ali vsaj v nekdanji Panoniji, tedaj bi se moglo ime Ptuj ali Optuj tolmačiti na

¹⁾ Petovion, Podovion — Muchar I. 15. — Appian. Inscript. p. 283. — Eine ähnlich genannte Stadt ist „Petavonium“ in Spanien.

²⁾ Samo zaradi natančnosti omenjamo to-le mnenje: Ko so se Slovenci naselili v teh krajih, imenovali so — pravijo — mesto „Peta“, t. j. peto mesto najslavnejših mest rimskega cesarstva. Ako namreč štejemo stara rimljanska mesta od izhoda ali zahoda, pride vsakrat kot peto mesto na vrsto: Od izhoda: Carigrad, Beligrad (Singidunum), Zemun (Taurunum), Srem ali Sirmij, sedanja Mitrovica, in Peta (Pettau). Od zahoda: Rim, Oglej, Emona (Ljubljana), Celje (Celeja) in Ptuj. — Raisp, Pettau, Steiermarks älteste Stadt str. 69 in Chronik des Priesters Hauptmann im Stadtarchive.

³⁾ Rodil se je l. 1705. v Vojniku, umrl l. 1774 na Dolenjem Avstrijskem.

podlagi staroslovenskega jezika, in Tuj — Ptuj bi res pomenjal mesto ptujih ljudij, zakaj v istini so bivali v tem mestu največ ptujci, začetkonja Rimljani, pozneje v dōbi preseljevanja narodov Goti, Huni in Avari, a še pozneje Nemci, kateri imajo še sedaj skoro večino v tem na pol ponemčenem mestu.¹⁾ Davorin Trstenjak pa, kateri je v obširnem spisu (Letopis Matice Slovenske leta 1870.) dokazal, da predstavljajo običaji na znamenitem ptujskem spominiku česčenje staroslovenskega solnčnega boga, pevca in godca, izvaja besedo iz *pet*, *peti*, *petelin* (simbol solnčnega boga) ali pa še bolje iz staroslovenske korenike *putū* („leteti“, kar bi zopet spominjalo ptiča. Panonski Slovenci so baje „Ptuj — Petuj“ zvali „Petov, Petova“, kakor ga ponekod imenujejo še dandanes. In v starem veku se je tudi malo drugače imenoval, kar smo že slišali, a v srednjem veku Pettow, Bettowe²⁾).

Stari Petov je stal po večini tam, kjer sedaj teče Drava: iz Drove so namreč l. 1834., ko je bila velika suša in reka zelo plitva, potegnili več rimskih kamenov.

Mesto se je raztezalo do cerkvice sv. Roka in šele med sv. Rokom in sv. Martinom na Hajdini je tekla Drava; zato se še župnija sv. Martina v starih listinah imenuje: „St. Martin am Fuhr“, sv. Martin na brodu.

Ptuj ima tako ugodno lego, kakor malo-kateri kraj, zato so ga mnogokrat obiskali razni narodi in razne vojske: zaradi tega je Ptuj v zgodovinskem obziru jako važen, in napisati bi se mogla o njem obširna knjiga.

Po preiskavah novejših zgodovinarjev ima Ptuj svoj začetek že v dōbi starih Kelto, ki so bili prvi zgodovinsko znani prebivalci štajerske zemlje.

Potomcev starih Kelto, o katerih zgodovinarji dokazujejo, da so bili precēj omikan narod, ni skoraj najti v Evropi razven Ircev, katerim pradedi so bili baje Kelti. Ptuj bi bili potemtakem ustanovili Kelti.

Največje pomembe pa je bil Ptuj v dōbi Rimljanov.

Kakor znano, delila se je štajerska zemlja v starodavnih časih v Norik in Panonijo. Tu se zanimamo samo za Panonijo. Na zahodu je mejila z Norikom, njena meja se je razprostirala od Dunajskega Golovca (Kahlenberg) čez

¹⁾ Letopis Matice Slovenske l. 1878., str. 112. Morda so, kakor méni F. Raisp str. 138, Nemci pridejali končnico *au* (livada, ledina) slovenski koreniki *Peta*, zakaj v okolici se nahaja še veliko tacih ponemčevalnih imen: Dorn-au, Rüsten-au, Fried-au itd.

²⁾ Petovo bi namreč značilo po Trstenjaku toliko kakor Ptičevo, kakoršnih imen je za sela več po Slovenskem. Tik Petova stoji dandanes „Vrabličja ves“ ali sedaj „Rabočina“.

Semernik (Semmering) po Velikem Pfaffu, po Fischbacherskih planinah, po razvodnem pogorju med Rabo in štajersko Bistrico in pogorju med Muro in Rabo do Cmureka; nato čez Slovenske gorice do Drave med Mariborom in Ptujem; od tod čez Ptujsko polje do Boča in do Donatske gore poleg Sotle. Na severozahodu je segala Panonija do Dunajskega lesa (Wienerwald) in do Doline (Tulln) poleg Dunava. Dunav je delal vshodno mejo. Proti jugu se je razprostirala Panonija do Save, na zahodni strani čez Savo do Kolpe. „Mons Cetius“, t. j. Semernik, je delil Panonijo v dva dela, v Gorenjo (P. superior) in Dolenjo (P. inferior¹⁾).

Dôba Rimljanov.

Pred razdelitvijo Panonije v dva kosa in pozneje v tri plati je Petovij, današnji Ptuj, bil najvažnejše in poglavitno mesto gorenje Panonije.

Po dovršeni delitvi ni bil Petovij, pač pa Sabaria (Sombotelj), ki je stala v sredini nove provincije Panonije I., prestolni sedež rimskemu namestniku ali načelniku in tako tudi pravo stolno mesto prelepi pokrajini. V našem davnodôbnem mestu štajerskem so bivali tje do sredine drugega krščanskega veka pogani, ki so častili Serapida, Jupitra, Solnce. Ti stari prebivalci Panonije, Kelti in Panonci, so morali z vlado rimljansko sprejeti tudi rimljansko bogostje, in Rimljani so, kakor drugodi po Panoniji, postavili tudi v Ptuj več poganskih templjev. Najlepši med njimi je bil Herkulov, ki je stal ondi, kjer je sedaj mestna cerkev svetega Jurija. Tega je leta 313. po Kr. daroval Konstantin Véliki kristijanom, kateri so ga premenili v hišo božjo. Tudi Mart, čegar tempel je stal pri sv. Ožbaldu, bojni bog, kateremu sta bila štít in sulica posvečena, njegova sestra in vedna tovarišica Bellona, Izis, katera je imela svoj tempel na Hajdini, kjer stoji sedaj cerkev sv. Martina, in Dijana, boginja svetlobe in varihinja stare zaveze latinskih mest, imeli so v Ptuj lastna svetišča in različne spominike. Šele ok. l. 195. po Kr. so postavili ondi Jupitru in boginji Juliji Augusti obljubljeni

stebre. Da so pa po hišah častili male hišne bogove ali Penate in duše umrlih prednikov ali Lare, umeva se samo ob sebi.

Kakega rodú ali kake narodnosti so bili stari Panonci iste dôbe, o tem vprašanju se še pričajo in prepirajo učenjaki. Davorin Trstenjak, opirajoč se na bogočastje predrimljansko in tudi na rimljansko zmešano z drugim bogostjem in na pisavo na spominikih, dokazuje, da so bili stari prebivalci Panonije slovanskega rodú. Segale so pač kaj lahko do todi naselbine Slovanov, ki so že pred Kristusovim rojstvom bivali v vshodni Evropi, kakor Nemci v severni in Kelti v zahodni.

V bojih, ki so jih imeli Rimljani z Iliri, dospela je rimljanska vojna pod Oktavijem Avgustom med l. 33. in 31. pred Kr. prvičrat v gornjo Panonijo¹⁾, in konzul Statilij, zaradi svoje neprestrašenosti in telesne moči „Taurus“ imenovan, je oblegal Ptuj in si ga tudi osvojil. Panonci in prebivalci mesta Ptuja so se sicer pozneje uprli zoper Rimljane in se za kratek čas otresli ptujega jarma, a že l. 8. pred Kr. je Tiberij upornike ukrotil in mesto močno utrdil. Mesto je bilo potem več stoletij pod rimljansko oblastjo in v tej dôbi je dospelo do vrhunca svoje časti in bogastva. Rimski cesarji so tje poslali celó 13. legijo, potem še dve drugi legiji, Antoninsko in Olímacensko, kar je razvidno iz nekega napisa: *LEG. XIII. POET. ET. OLIM.*

ali „legio XIII. Poetoviensis et Olímacensis“; (okoli l. 69. po Kr.); za časa Antonina je bila tukaj 10. legija, kakor svedoči neki stari ptujski napis: *LEG. X. GEM. ANTONIANAE.*

tako, da je stanovalo v mestu samo vojakov nad 15.000. Mesto je bilo jako prostorno, njegov krog je meril dobro uro hoda. Rimski cesarji so imeli svoje cesarske palače na gradu od l. 69. po Kr. in na Turnuših, kjer je bil l. 354. ujet Gal, podoblastnik cesarja Konstancija. In ko je cesar Trajan Ulpij (l. 98.—117. po Kr.) prišel v naše kraje, bil mu je Ptuj z divno svojo okolico tako všeč, da ga ni dal samo povečati in olepšati, ampak je celó ukazal, naj se mesto v prihodnje po njem imenuje „Colonia Ulpia Trajana“. Povzdignjen v kolonijo, katere naselniki so došli iz Italije, in pripisan rimski papirijski družbi, ostal je Ptuj precéj časa prvi biser prelepe Panonije, ter se je odlikoval kakor po svoji legi tako po svoji pripravnosti za trgo vino in umetne stavbe.

¹⁾ Iz tega časa izvirajo po spričevalu Appiana te-le vrstice:

Purpurat Augustus Petae confinia Caesar,

Purpurat et Christus profuso sanguine mundum.

¹⁾ Claudius Ptolomaeus deli tako: „Terminatur ab occasu monte Cetio et Carvanca; a meridie parte Istriae, et Illyridis, secundum lineam, quae per montem Albanum usque ad Bebios montes exit; a septentrione ea Danubii parte, quae est à monte Cetio, ad divertigium Narabonis fluvii; ab ortu Pannonia inferiore, sive ea linea, quae per fines praedictos ducitur.“ Vid. Chronologiae sacrae, Ducatus Styriae p. I. a P. Sigismundo Pusch, S. I. — Ptolom. Geographia II. 14. τὸ Κέτιον ὄρος, das Wort Cetius ist abgeleitet vom celtischen Cot, Coet, Coat, Coit, Cuit und vom gallischen Coid und cimbrischen Coed = Wald. — Muchar I., pag. 11.

V mestu so bili različni rimski uradi: „procuratores provinciae Pannoniae superioris, tabularii provinciae, adiutores tabulariorum, custodes tabularum.“ Ondi so se nahajali: „decuriones, duumviri iuri dicendo, praefecti, aediles, quaestores, pontifices, augures sacerdotes, augustales, collegium iuventutis cum praefectis suis

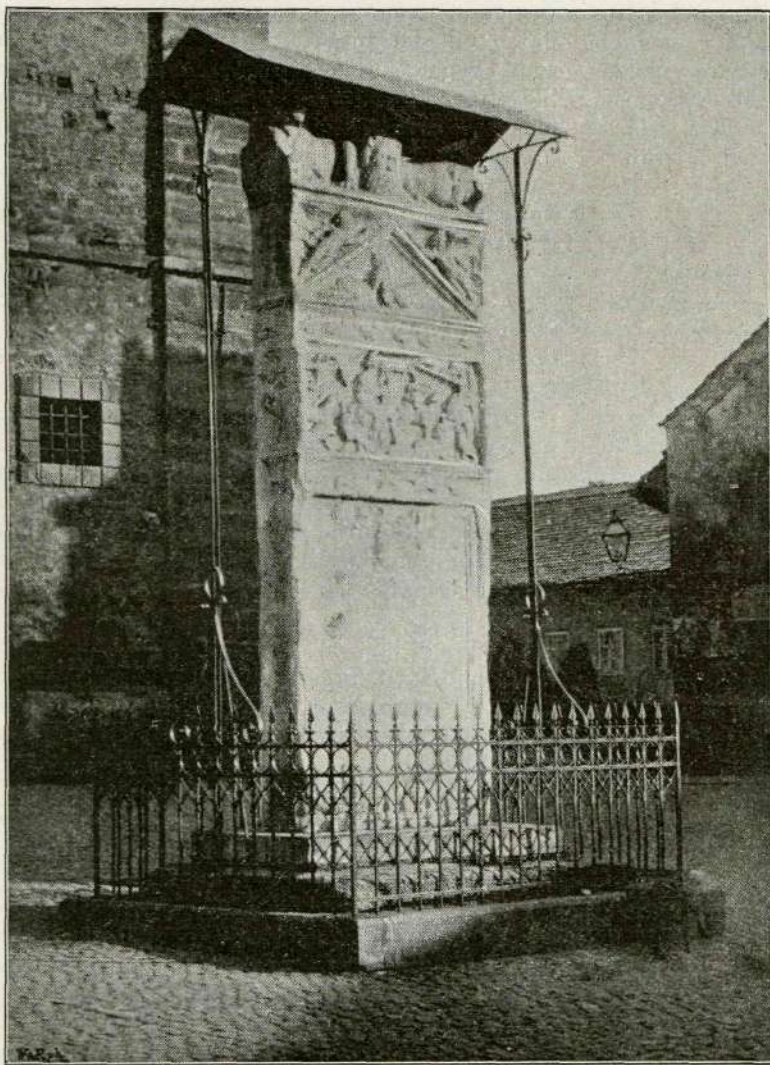
A tudi drugi rimski cesarji pred in za Trajanom so najbrž čestokrat obiskali Ulpijo. Ko so divji narodi, Kvadi in Markomani razgrajali po Panoniji, prišel jih je krotiti sam rimski cesar Aleksander Sever (l. 222. p. Kr.). Ob tej priliki se je mudil tudi v Petoviji, kjer je baje maliku Serapisu¹⁾ postavil podobo. Ko je bil

l. 238. Maksim izvoljen za rimskega cesarja, peljal je svoje vojaške trupe čez Ptuj in Celje nad svojega proti-cesarja Gordijana. Pri Ogleju so ga pa njegovi lastni vojaki umorili (l. 238.). — Med rimske cesarje, ki so si pridobili za te kraje velike zasluge, sme se šteti tudi cesar Probus (leta 282.). Bil je po rodu Panonec in dal mnogo primernih goric posaditi z vinskimi trtami, tako n. pr. v Sremu (v sedanji Slavoniji), a tudi haloški vinogradi (v ptujski okolici) imajo baje začetek v Probovi dobi. — L. 388. je cesar Teodozij v hudi bitki pri Ptuj (po Povodenu menda na mestu, kjer stoji dandanes cerkev sv. Roka) premogel svojega nasprotnika cesarja Maksimina, podil ga do Ogleja in ga tu obglavil. — Kako velik je moral biti Ptuj v rimljanski dobi, to presodimo, ako pregledujemo ogromne rimske ostanke, ki so se dobili in se še dobivajo tu in v okolici, posebno v Št. Janžu na Dravskem polju.²⁾

Zgodovinsko zanimivo pa je za Ptuj, da je bila mati poslednjega zapadno-rimskega cesarja, Romula Augustula, rojena Ptujčanka.³⁾ (Oče njegov je bil vojskovodja Orestes.)

Kršćanstvo.

Svetla luč sv. evangelija je prav zgodaj prisijala v to rimsko mesto, in sicer zato, ker je tako ugodno stalo ob veliki državni cesti, ki je vodila iz Italije

Spominik (Orfejev) Septimija Severa.

et quinquennialibus, collegium magnum Larum et imaginum Caesaris.“

Zaradi velike množice vojakov, ki so bili tukaj nastanjeni, določilo je mesto nekaterikrat konec cesarskim homatijam in izklicalo rimske cesarje; tako je l. 194. tukajšnjega oblastnika Panonije Septimija Severa izklicalo rimskim vladarjem in mu postavilo spominik, kateri se še sedaj nahaja na velikem trgu.

¹⁾ Serapis istega pomena kot Oziris, egiptovsko božanstvo.

²⁾ Letopis Matice Slov. I. 1878.

³⁾ Nje oče je bil grof Romulus iz Ptuja. — Orestes je bil prej tajnik kralja Atile in je šele po njegovi smrti pribežal v Italijo, kjer je bil izpodrinil cesarja Glycera (Nepos). — Glej „Dom in svet“ I. 1895. str. 122.

mimo Ogleja skozi Celje v Ptuj in na Panonsko. Krščanstvo se je v Ptuj naglo prijelo in je uspešno rastlo posebno zaradi krščanskih vojakov, trgovcev, delavcev in uradnikov. Mnogoteri zgodovinarji trdijo, da je že v drugi polovici drugega veka bila ondi krščanska občina, ki je imela lastnega višjega pastirja. Ako pa vprašamo, od katere strani so prišli prvi misijonarji, ali iz starodavnega Ogleja, ali iz Srema, ne moremo odločno odgovoriti. Imena prvih škofov ptujskih nam niso ohranjena. Pripoveduje se, da je bil panonski škof sv. Andronik sorodnik sv. apostola Pavla, a ta ni imel menda pravega škofovskega sedeža, ker „Synopsis Apostolorum et Discipulorum Christi, quae sub nomine s. Dorothei Ep. et M. circumfertur“, veli tako: „S. Andronicus, cuius etiam Apostolus in ea, quae ad Romanos est, recordatur, Pannoniae factus est episcopus.“ (Chronologiae sacrae ducatus Styriae p. I. S. Pusch pag. 48 et Annal. Styr. tom I. f. 199.) Stoprav v drugi polovici III. stoletja nahajamo v Ptuj prvega po imenu nam znanega škofa: sv. Viktorina¹⁾, toli slavnega mučenika, kakor marljivega cerkvenega pisatelja.

Domovina tega slavnega vladike je bila najbrž Grško, zakaj slavni Stridončan sv. Jeronim poroča o njem, da je umeval bolje grški nego latinski jezik. Vendar ni nemogoče, da ne bi bil rodom Ptujčan; saj je lahko dobival skrbnejšo odgojo v grščini kakor v latinščini, čemur bi se po takratnih razmerah ne bilo čuditi. Ko je odrasel, izvolil si je govorniški stan, ki ga je silil, da se je bavil z grškim slovstvom. Toda predno se je izobrazil za spretnega in zvedenega govornika ali zagovornika, bil je po božji previdnosti odločen za višjo cerkveno službo. Z Grškega — Raisp v zgodovini ptujskega mesta celó pravi: iz Aten — je bil poklican v panonsko mesto Ptuj, da zasede tam škofjo stolico. Umestil ga je brezdvomno sremski nadškof, zakaj Oglej je cerkvena metropola za Norik in sosedne dele Panonije postal šele l. 442., ko je bil Srem od Hunov razdejan in je prenehala tamošnja škofija.

V Ptuj je sv. Viktorin delal z apostolsko gorečnostjo. Neutrudno si je prizadeval, da bi svoje ovčice dobro poučil in potrdil v pravi veri in jih obvaroval zmot, krivoverce pa pridobil za resnico. Kamor ni segla njegova živa beseda, segala so njegova pisma ter v nemala za krščansko življenje. V kratkem je njegova učenost zaslovela daleč po svetu. Modri so njegova pisma željno čitali, in krivoverci, spoznavši po njegovih naukah svoje zmote, vračali so se spokorno k pravi veri, ali vsaj osramočeni mol-

čali. Bil je hilijast, to je, učil je, da bodo od mrtvih vstali pravičniki uživali na zemlji tisoč let duševne radosti. Po poročilu sv. Hijeronima je spisal v latinščini komentarje za prve tri knjige Mojzesove, za preroke Izaija, Ezekijela, Habakuka, Pridigarja, za Visoko pesem in za Skrivno razodenje sv. Janeza apostola¹⁾, sestavil je razpravo zoper vse onodobne krivoverce in poleg tega napisal še mnogo drugega. V vseh svojih spisih je bil po spričevanju istega Stridovčana sicer bogatih in vzvišenih mislij, pa manjkal mu je dar zgovornosti, vsled česar ni svojim mislim našel primernih pojmov in izrazov, čemur pa se ni čuditi, ker je v grščini bil izurjen bolje nego v latinščini.

Umrli je kot krščanski mučenik za cesarja Dioklecijana 2. listopada l. 303. najbrž v Ptuj, kjer ima v mestni cerkvi na levi strani oltar.²⁾ Želeti bi bilo, da bi se Ptujčani svojega priprošnjika v nebesih čestokrat spominjali in njemu na čast cerkev sezidali, kakor so jo sezidali Celjani sv. Maksimilijanu.

Kakor nam ni po imenu znan škof, ki je v Ptuj pastiroval pred sv. Viktorinom, tako tudi ne vemo, kdo je bil za njim ondi v škofji službi. A to je gotovo, da je mesto kljub preganjanju šteló mnogo kristijanov in imelo lastnega višjega pastirja.

Ko je l. 313. cesar Konstantin proglasil, da smejo kristijani svojo vero očitno spoznavati, tedaj se je premenilo veliko poganskih templov v krščanske cerkve. Tako je bil v Ptuj Herkulov tempel posvečen v cerkev. V tem času je v Ptuj pastiroval škof Aprijan, katerega sveti Atanazij navaja l. 347. v svojem drugem listu, pisanem v Sardiki zbranim škofom in duhovnikom.

(Dalje.)

¹⁾ Komentar njegov za Skr. razodenje je pisatelj tega spisa našel v „Magna bibliotheca Sanctorum Patrum“ tom. I. typis Parisii mandatum, v Hartbergu v samostanski biblioteki.

²⁾ Fr. Maedrius a s. Elia Carmelit. Excalceatus, professor in universitate Graecensi in „institutionibus patrologiae“ na str. 287. pravi: „Victorinus, Petavionensis, seu Petoviensis, tunc temporis superioris Pannoniae, nunc inferioris Styriae urbis, quam Dravus alluit, Episcopus sub Diocletiano et Maximiano Martyrio sublati est an. 303. Plura scripsit, quae tamen omnia perierunt solo Commentario in Apocalypsim superstiti in Bibl. Patrum Editionis Parisiensis, ubi insigne testimonium reperitur adversus errores Chiliastarum; audiendos non esse, qui mille annorum regnum terrenum esse confirmant. Verum cum s. Hieronymus illum huius erroris redarguat, orta est suspicio in operibus Victorini aliquid immutatum fuisse. Dicitur quoque auctor poematis adversus Marcionitas, de quo tamen non satis constat.“ Corrigendi sunt, qui Victorinum Pictaviensem Ep. faciunt, nec assentiendum Cels. S. K. J. Principi Martino Gerbert, qui putat iuxta communioem opinionem eum Passaviensem in Austria Ep. fuisse. Vid. Princip. Theolog. Dog. cap. IV. § 49. (1781).

¹⁾ Glej daljši spis: Sv. Viktorin, škof ptujski, cerkveni pisatelj in mučenec, spisal dr. Mihael Napotnik, škof lavantinski; na Dunaji l. 1888.

Ljubi oče, sedaj šele razumem, kaj se pravi: Glej predse, koder hodiš, in ne zaletavaj se v ljudi. Koliko strahú sem prebil zaradi tega! Dobro še tudi pomnim, da ste rekli: Ljudje se spoznajo na cesti, kakšni so. Kdor je res omikan, umika se vljudno mimoidočim, neizobraženec pa je vsem na potu. O, zanaprej mora biti drugače: brez potrebe niti ne bom hodil na ulice. Kaj mi je bilo treba iti? Saj ste mi tolikrat rekli: Samo dve poti poznaj, v cerkev in šolo! Če pa pojdem po ulicah, hočem imeti oči odprte, usta pa zaprta. Tako, upam, Vas ne bom več žalil.

Gledé na stanovanje Vam moram tudi po-tožiti. Večkrat ni pravega mirú. Starejši, kakor sedmošolec Mihič, šestošolec Jelič in četrtoletnik iz pripravnice pridejo navadno pozno domov zvečer, in tako smo mi drugi gospodarji. Prosen pa vé vedno toliko pripovedovati, da mine cela ura, ne da bi se kaj učili: ves čas se samo smejemo. Gospodinja pogleda včasih iz kuhinje in nas posvari, toda ne pomaga nič. Kaj pa je Prosen zadnjič naredil? Ko smo sedeli okrog mize, je nakrat počil cilinder pri svetilnici. Nastala je tema in zmešnjava. No, gospodinja je imela hitro pripravljen drugi. Nekoliko časa se zopet učimo. A naš Prosen, ne bodi len, pomoči prst v vodo ter brizgne par kapljic v razgreti cilinder. Pok! Ležal je razbit na mizi.

Nastane vrišč. Gospodinja je priletela in se hudovala, kaj vendar počenjamo. Vedeli smo vzrok, a nismo hoteli Prosena izdati. On pa je bil hitro pripravljen z odgovorom, češ: steklo je slabo, steklarji goljufajo, kakor je sploh povsod sama sleparija. Gospodinja se je potolažila in natakne tretji cilinder. Zopet nekaj časa tiho, učenje. Kar nakrat zopet — pok! In novi cilinder je ležal v razvalinah. Prosen ga je bil zopet poškrpil z vodo. Zopet smo bili v temi. Toda gospodinji se je začelo svetiti v glavi; ni nam več dala drugega cilindra. Ostali smo v temi. Večerjo nam je sicer dala, a svetilnice nam ni pustila. Posledica tega je bila, da sem šel brez priprave v šolo. K sreči nisem bil vprašan. A to spoznam, ljubi oče, da tako ne gre več: jaz se ne morem učiti, če ni popolnoma mirno in tiho. Pri nas je pa včasih pravi pekel. Drug drugega motimo. Vest me peče, da Vam denar kradem iz žepa, ko zapravljam dragoceni čas. Najrajši bi jo pobrisal proč. Saj nas je tudi preveč na enem kupu. Če dovolite, ljubi oče, pa si poiščem drugo stanovanje. Neki sošolec pravi, da je pri njegovi gospodinji še prostor in da so samo trije tam.

Željno pričakujem Vašega odgovora.

Vaš

Ivan.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

V II. polovici četrtega veka nahajamo v Ptujú škofa Marka, katerega sv. Ambrozij imenuje „*admirabilis memoriae sacerdotem*“.¹⁾

O njegovem času je pravi veri pretila nevarnost, da jo spridi arijanska krivovera, katero so bili zahodni Goti prinesli v naše kraje. Tudi v Ptujú je ta krivovera imela precéj privržencev. Te je podpihoval arijanski sremski metropolit Germinij, da so pregnali pravovernega škofa Marka, in nekega Julijana Valensa, rojenega Ptujčana, posadili na škofijski sedež. A pravoverni krščanska občina se je kmalu ohrabrila ter vsiljenca zapodila iz mesta. To je pa nad Ptujčane nakopalo veliko nesrečo. Odpadnik Julijan Valens si od same jeze ni vedel pomagati. Šel je torej h Gotom, ki so bili Ptuj brezuspešno oblegali, ter jim naznanil, od katere strani naj se mesta lotijo, da je lahko vza-

mejo. Po tej izdajalski poti je prišlo mesto leta 379. v oblast Gotom, ki so je oplenili in slednjič razdejali. A ko je l. 380. cesar Gracijan Gote premagal, pobegnil je odpadnik Julijan Valens v Italijo, kjer je posvečeval arijanske škofo in duhovnike. Bival je največ v Milanu.

Njegov zaščitnik, sremski metropolit Germinij, je umrl l. 380. Po njegovi smrti je bil s posredovanjem sv. Ambrozija v Sremu za škofa vmeščen *Anomij*, odločen katoličan. Ta se je v naslednjem letu vdeležil cerkvenega zbora v Ogleju, kjer je bil Julijan Valens zavoljo krivoverstva obsojen in izobčen, Marko pa iznova za škofa v Ptujú potrjen. Z veliko častjo in slovesnostjo se je vrnil v svojo škofijo, in tako je krščanska občina v Ptujú imela zopet svojega višjega pastirja. Kako dolgo je ta vladika pastiroval, ni nam znano; le toliko vemo, da je bilo treba večletnega dela, predno je bila le za silo popravljena škoda, katero so bili sovražniki prizadeli mestu in okolici.

¹⁾ Opera s. Ambrosii IV. 809.

Klicar pri kronanju.

Po smrti ptujskega škofa Marka je škofijo oskrboval, kakor omenja Jurij Hauptmann, ljubljanski škof Cest (Caestus). Pa dolgo to ni trajalo, zakaj Goti so si skoro vso Štajersko osvojili in šele, ko jih je Narzes, vojskovodja cesarja Justinijana, skoro do poslednjega ugonobil v dveh krvavih bitkah, bil je l. 557. za škofa v Ptuj. Tega omenjajo akti cerkvenega shoda, ki je bil leta 558. v beneškem mestu Gradu. Virgilij je zadnji po imenu znani škof v Ptuj. Za Goti so namreč prihruli na Štajersko drugi poganski narodi, ki so si osnovali lastno kraljestvo, in v tej dobi je prenehala ptujska škofija. Za našo domovino je nastopila noč poganstva, v katero je prvi žarek krščanstva šinil početkom sedmega veka iz Solnograda.

Preseljevanje narodov.

V drugi polovici četrtega stoletja so se v Evropi vršili silni prevrati. Iz Azije so namreč prihrula divja ljudstva v brezbrojnih trumah v Evropo, da bi si poiskala boljše domovine. Z mogočnimi kralji na čelu in z orožjem v roki so prodirala v ptuje dežele in z vso silo udarjala na ondote prebivalce. Iz svojih bivališč pregnani so ti napadli in pregnali sosednje narode... tako so nastali silni naval in pregoni narodov, kakoršnih svet še nikdar ni doživel in jih pač ne bo. V tej žalostni dobi ljudskega gibanja in splošnega preseljevanja narodov, ki je (ako odštejemo nekaj mirnih let), trajalo blizu tristo let, bilo je razdejanih in požganih mnogo sel in imenitnih mest, mnoga so izginila s površja zemlje, druga, med njimi Ptuj, so se sicer ohranila, a niso nikdar več dospela do nekdanje imenitnosti.

Strašne učinke prvih navalov opisal nam je z živimi besedami l. 396. Stridovčan sv. Jeronim v pismu do Helijodora tako-le: „Groza me obhaja, ako v duhu prehodim razvaline naših časov. Dvajset let in nekaj več je že, kar se med Carigradom in Julskimi planinami dan za dnevom preliha rimska kri. Scitijo, Tracijo, Mezijo, Macedonijo, Dardanijo, Dacijo, Tesalonik, Ahajo, Epir, Dalmacijo in celo veliko Panonijo pustošijo, pokončujejo in plenijo Goti, Sarmati, Kvadi, Alani, Huni, Vandali, Markomani. Ko-

liko žlahtnih gospá, koliko Bogu posvečenih devic, koliko plemenitih oseb je postalo igrača tem divjim zverinam! Škofje so ujeti, svetinje svetih mučencev izkopane in raztresene; — povsodi se razlega le toževanje in jok, na vse strani vidiš tisočere podobe nemile smrti. Porušena je rimska država. Priča je kraj, v katerem sem bil rojen, kjer je razven neba in zemlje ter trnja in goščave vse propalo.“¹⁾

Zares žalostni časi! Pa to je bil šele začetek razdejanja. Komaj se je mesto malo opomoglo, sledili so že prvemu udarcu ob preselitvi narodov drugi: Alarik, poveljnik zahodnih Gotov, premagavši carigrskega cesarja Valenta pri Drinopolju (dné 9. vel. travna l. 378.), vodil je večkrat svojo armado skozi Panonijo v Italijo, ter ob tej priliki pridrl tudi do Ptuja, ga oblegal in po izdajstvu arijanskega škofa Julija Valensa razdejal (leta 379.). Tako je tudi poganski kralj Radagais obiskal l. 406. to mesto, gredoč v Italijo. Še večje nadloge in muke so došle v panonske in noriške pokrajine malo pozneje, ko je grozoviti Atila²⁾ — „šiba božja“ — s svojimi divjimi Huni po njih razgrajal (l. 448.). Ko se je Atila zopet vzdignil, da bi šel s svojo armado leta 452. proti Rimu, premagal je mesto in skoro popolnoma porušil.³⁾ Ljudska pravljica veli, da je Atila na Ptujem polju pokopan. Kažejo celó hrib, na katerem je sedaj zunaj Ptuja na desnem bregu Drave cerkev sv. Roka, in trdé, da v njem leži kralj Atila v zlati, srebrni in železni krsti.

Po smrti kralja Atila je prenehala moč in veljava Hunov, tako, da so rimski cesarji zopet dobili prejšnjo vrhovno oblast čez Panonijo in razrušeni Ptuj. Tu so se l. 454. naselili vzhodni Goti, in njihov knez je postal celó podložnik rimskih cesarjev. L. 475. se je polastil Panonije Odoaker, vojskovodja Herulov in prisilil Gote, da so zapustili Ptuj. Ob tej priliki so to uničili, kar so bili preje popravili. Ko so divji narodi vedno bolj pritiskali na rimsko cesarstvo, bližal se je konec zahodno-rimskemu cesarstvu. Temu je bil zadnji vladar Romulus Momilus (Augustulus), kateri se je l. 476. sam odpovedal vladarski časti, sin rojenega Ptujčana Oresta, po katerem se je — kakor učeni Hammer Purgstall pravi — za vselej proslavila zgodovina njegovega rojstnega mesta Ptuja.⁴⁾

¹⁾ „Dom in svet“ l. 1894., str. 474.

²⁾ In Kapellen ist ein Steindenkmal gefunden worden: Ad Capellam in Eremo Cozian Attila Castra Metatus est CCCCXXXII. — Muchar. — O Mucharjevem času se je bil izgubil.

³⁾ A. J. Caesar pa pravi, da tistega leta Atila ni prizadejal veliko škode mestu, ampak je samo mimo šel. Beschreib. d. H. Steier. II. Th., str. 350.

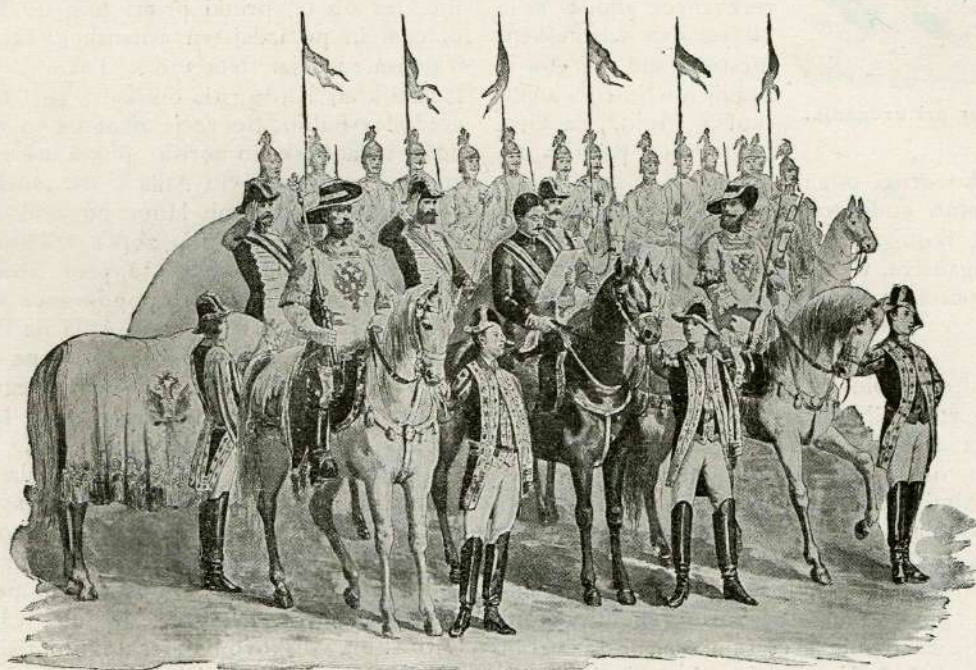
⁴⁾ Pettau, F. Raisp, str. 57.

Mesto je bilo še vedno v podrtinah, dokler ga ni Teodorik Veliki, vshodnih Gotov kralj, zopet povzdignil in popravil iz razvalin; toda ni moglo več dospeti do prejšnje slave. Pod vlado tega pravičnega vladarja je Ptuj napredoval, dokler ni grški vojskovodja Belizar premagal njegovega naslednika Vitiga. Belizar je namreč z veliko armado prodril v gornjo Panonijo, zmogel nasprotnika in oprostil mesto gotskega jarma. Tako je prišlo pod oblast grškega cesarja Justinijana I. Velikega. Leta 550. so prišli Longobardi pod svojim kraljem Avdoinom čez Donavo, naselili se po Panoniji ter se leta 552. polastili mesta in je razdejali. Tako je mesto zopet ležalo v prahu in pepelu, dokler ga

niso povzdignili iz teh razvalin drugi boljši in pravičnejši vladarji.

Slovenci in nemška nadvlada.

Ko so Longobardi¹⁾ zapustili svoja nekdanja bivališča v Panoniji ter se naselili v Italiji, prišli so za njimi Avari²⁾ ali Obri, katere so bili preje poklicali na pomoč, naselivši se l. 568. na ogerskih-panonskih planjavah. Z Avari v zvezi so prišli bajè tudi Slovenci³⁾ v naše kraje kot njihova pomočna armada. Tedaj se je tukaj ustanovilo avarsko gospodstvo. Akoravno so jih dvakrat napadli Bavarci pod vojvodo Tasilom I. l. 595. in Goribaldom II. l. 623., zapovedovali so

Klicarji naznanjajo kronanje.

vendar Slovencem do l. 623. Iz te grozne sužnjosti nečloveških Obrov jih je rešil slovanski junak Samo. O njem imamo dva različna vira. Jeden (Chronicon Francorum Fredegari) ga imenuje „frankovskega kupca“, ali kakor razlaga Palacký njegove besede — „oboroženega gosta“ iz polabskih pokrajin, drugi (De conversione Bojoariorum et Carentanorum) pa ga imenuje „karantanskega Slovenca, doma iz Karantanije“. Samo pač ni bil Frank; Slovani bi nikakor ne bili zaupali ptujcu.

Samo je oslobodil Slovence od oberskega jarma in ustanovil slovensko državo. Morda je bilo središče Samove države ravno tam, kjer pozneje Velikomoravske, to je v Devinu (Theben) blizu Požuna. Po F. Raispu str. 58. je bajè Samo

vladal oslobojene Slovence, oziroma Slovence v Siseku v Slavoniji. O njem pripoveduje kronist,

¹⁾ Avarski kan je dobil od Longobardov Panonijo pogojno; pogodba se tako glasi: Tunc Alboin sedes proprias, hoc est Pannoniam amicis suis Hunis contribuit eo scilicet ordine, ut si quo tempore Longobardis necesse esset reverti, haec rursus arva repeterent. Paul. Diacon. II. 7. — Fragment. hist. in cod. Theodos. tom. II. in praefatione — Aimoin III. 10. — Muchar.

²⁾ Po P. Danielu, imenitnem francoskem zgodovinarju, bili so Avari ali Abari ostanek Hunov. Glej Gedau, Kirchengeschichte XV. Theil, str. 96, opazka.

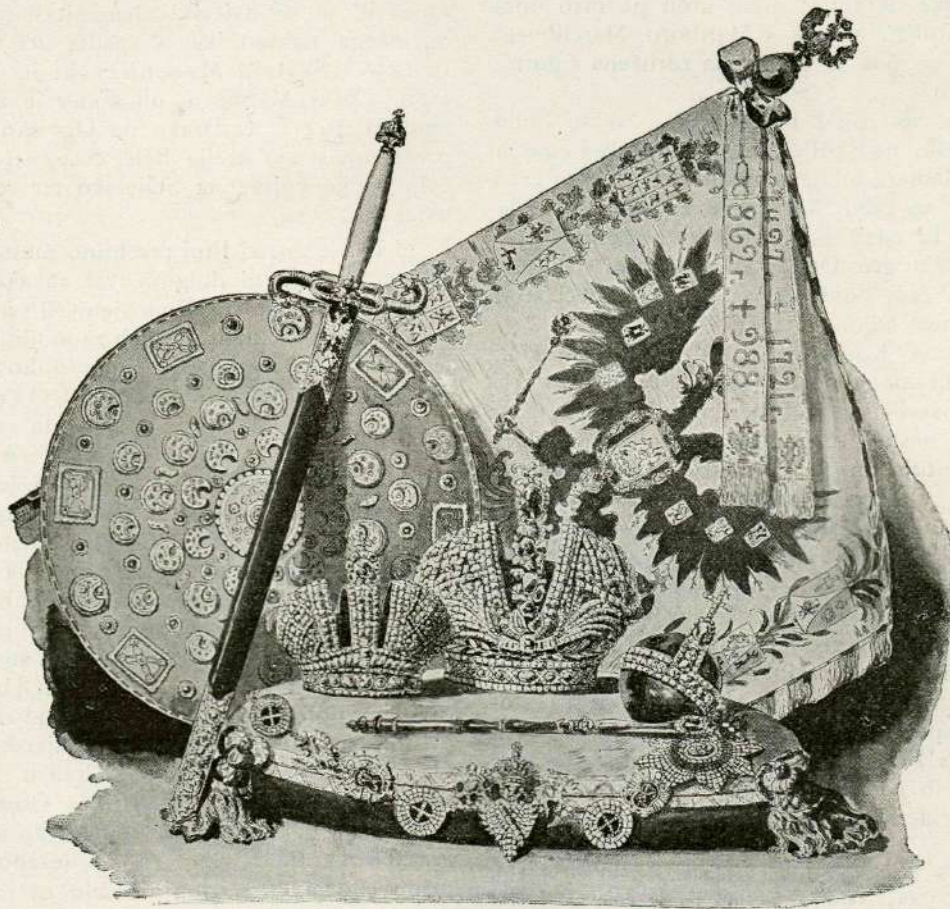
³⁾ O Slovanih nam stari pisatelji pripovedujejo to-le: „V svojem jeziku so se Slovani imenovali Velatabes, kar pomenja junaškega ali slavljenega človeka. Grki in Rimljani pa so pohabili to ime ter so jih imenovali Slavi, Sclabini, Slavoni. Ta bojevni in junaško ošabni narod se je sčasoma po polovični Evropi razširil in njegov jezik se še

da je 35 let srečno vladal (od 624—659) ter imel z 12 slovenskimi ženami 22 sinov in 15 hčerá; vendar ni njegovega imena od l. 642. več v zgodovini. Po Samovi smrti je po neslogi razpadlo njegovo kraljestvo, katero bi bilo prava trdnjava proti nemškemu gospodstvu; njegove dežele so prišle zopet pod oblast manj sposobnih vojvodov in knezov. Pod njegovo modro vlado se je Ptuj okrepčal od dolgotrajnega trpljenja Longobardov in Avarov. Po Samovi smrti pa so pridrlí Ávari z Ogerskega

ter so mesto oropali in razdejali, in Ptuj je ostal v njihovi oblasti do l. 748.; tega leta jih je karantanski (gorotanski) knez Borut s pomočjo Bavarcev pregnal iz Karantanije in Panonije.

Njegov naslednik je bil njegov sin Karast ali Gorazd (umrl l. 754.) in njegov bratranec Hotemar kot vojvoda karantanski.

Karantanski knezi so pripoznavali bavarsko nadoblast. Zaradi take veljave se je zdel bavarski vojvoda Tasilo II. dovolj močan, da se v zvezi

Ruske carske insignije.

z Avari in Slovenci iznebi frankovske nadoblasti. A Karol Veliki ga je premagal, Avare uničil

sedaj govori od Hvalinskega morja do Saksonije, in od Jadranskega morja do Lednega, izvzemši Ogerske. Začetek tega naroda je ravno tako neznan kakor Gotov, Vandalov, Longobardov in drugih barbarskih narodov. Večina zgodovinarjev trdi, da so prvotna bivališča Slovanov bila na polnočni strani Sarmacije, med finsko deželo in reko Obi. Od tod so šli dalje proti jugu na jedni strani do palus Maeotis, na drugi strani pa do Visle, katera jih je mejila proti večerni strani. Slovani so tudi isti narod, kakor Veneti, stanujoči na obrežju baltiškega morja. To se tudi dá potrditi z imenom Windischmark, katero ime so Nemci dali še sedaj na mejah Kranjske

in tako je prišel Ptuj pod frankovsko državo. Karol je sicer nekaj časa pustil Slo-

in Slavonije ležečemu kraju. Slovani so bili za petami Vandalom ter so polagoma zasedli tiste kraje, katerih so se bili pred njimi polastili Vandali. Naposled so se nastanili med Vislo in Dnestrom. Anti, najmočnejši med njimi, naselili so se med Dnestrom in Dunavom. Sedaj so se zmenjali z Bulgari, sedaj z Avari. Proti koncu šestega stoletja so se polastili Slovani Češke in sosednih dežel.

Slovani so spoznavali najvišje bitje, ki je ustvarilo svet in grom; žrtvovali so mu govedo in druge živali. Častili so tudi reke, vile in druga božanstva, katerim so prinašali darove in jim žrtvovali. Bivali so v kočah, ka-

vencem domače kneze in župane, toda te so nadzirali njegovi namestniki. Pod njegovo vlado je mesto lepo napredovalo v kulturi in blagostanju do leta 825., v katerem so je Bolgari požgali in oropali. Tako je mesto dolga leta ostalo v razvalinah.

Od l. 890. je mesto z velikim delom ptujskega polja postalo last solnograških nadškofov, pod katerimi se je zopet razcvitalo, akoravno so naslednji navali Madjarov sekali mestu globoke rane. V sredini desetega stoletja je bil Ptuj poglavitno mesto tako imenovane srednje ali ptujske okrajine; njeni grofi pa niso imeli stolišča tukaj, ampak v Mariboru (Marchburg). L. 1148. je bila ta pokrajina združena z gornjo pokrajino.

Tisti čas (od l. 894.—955.), ko so dobili solnograški nadškofje Ptuj v fevd in so ga napadali Madjari, bil je sezidan nad Ptujem grad, katerega so rabili kot varno zavetje proti Madjarom. L. 1042. pa je Madjare popolnoma potolkel mejni grof Otokar III. pri Ptuj v Budini; od tega časa bojda izvira prosto stoječi stolp na glavnem trgu.

Nadškof Konrad (1106—1147) je sezidal novi grad in ga utrdil (med l. 1120 in 1147) ter tudi skrbel za dobro obrambo mesta. Leta 1163. je nastal prepir med nadškofijskim oskrbnikom ptujskim in Otokarjem III., mejnim grofom. Otokar je oskrbnika oblegal v Ptuj ali po mnenju drugih v Lipnici; vsled posredovanja nadškofa Eberharda pa sta se pomirila. Od desetega stoletja nahajamo že plemenitaško rodovino, katere poglavarji so bili najprej kastelani, potem grofi ptujski (Burggrafen), ministerijali nadškofov in nazadnje vazali pokrajinskih grofov štajerskih, kateri so v 12. stoletju dospeli do velikega bogastva in slave in l. 1438. s Friderikom V. zopet izmrli. Nekateri izmed njih so se tudi proslavili z junaštvom, kakor Friderik I., kateri je Madjare leta 1199.

tere so bile druga od druge oddaljene; tudi so večkrat premenili svoja bivališča. Večina se je bojevala peški; imeli so male ščite in sulice v rokah. Rabili so tudi male ostrupene pušice.

Govorili so jednak jezik in so bili jednake postave. Bili so veliki in močni, rjave barve; njihovi lasje so bili svetlordeči. Premagali so največje težave, lakoto in druge nepravilne zrake in letnih časov. Njihov živež je bil slab in brez priprave. Ker so bili slobodoljubni, imeli so ljudo vlado. Ljubili so glasbo. Ni bilo nobenega ljudstva, katero bi gostoljubnost tako čislalo, kakor oni. Njihove žene so bile sramežljive in svojim možem tako udane, da so se rajše same usmrtile, kakor bi jih preživele. (Vid. Procop. de Bell. Goth. l. 5. c. 15. Gluver. Germ. antiq. l. 1. c. 4. 5. et lib. 3. c. 44. Barre Geschichte v. Deutschland part. I. l. 6. etc. Le Beau l. 41. A. Godeau, Allgemeine Kirchengeschichte XIV. Th. 269. S. opomba) Zgoraj omenjeno se večinoma vjema s tem, kar Dio Kasij, deželni oskrbnik, piše o Panoncih v začetku tretjega stoletja po Kr.

na velikonočno nedeljo potolkel na spodnjem Dravskem polju ter priborjeno pokrajino izročil nemškemu vitezom v varstvo, kateri so še sedaj tam kot dušni pastirji.

Ko je vojvoda štajerski in avstrijski Friderik II. brez potomcev umrl l. 1246., polastili so se naslednjega leta Ptuj Madjari. Bili so sicer kmalu odgnani, a l. 1251. so pod kraljem Belo IV. zopet osvojili si vso Štajersko. Blizu šest let so tu gospodarili Madjari; ker pa je njihov upravitelj Štefan Zagrebački vladal jako kruto in ni hotel njihovih pravic potrditi, ohrabril so se štajerski plemenitaši in pognali ogerskega namestnika. Napadla sta ga zlasti (l. 1258.) Seifrid Marenberški in Hartnid Ptujski v Mariboru, od koder je z velikim trudom utekel čez Dravo na Ogersko.¹⁾ Na to pride mlajši sin kralja Bele, Štefan, sam na čelu velike vojske na Štajersko ter se v Ptuj ustanovi.

Tako je postal Ptuj prestolno mesto kraljev, katere časti pa ni dolgo užival, zakaj čez nekaj časa so se nezadovoljni plemenitaši vzdignili ter vse Madjare v najstih dneh zapodili iz dežele; le prestolnica Ptuj je še bila v njihovi oblasti. To priliko je porabil češki kralj Otokar II., ki je imel že Avstrijo v lasti, da se prikupi Štajercem, katere je bil Štefan s svojo vojsko hudo razkačil. Že leta 1259. je prišel v Gradec in postavil tu svojega namestnika. Potem je napravil red in ostro kaznoval plemiče, ki so delali krivico. Ko je Bela IV. videl priljubljenost Otokarjevo pri Štajercih in njegove dobre naredbe, napovedal mu je vojsko. Ali vojna sreča je bila sedaj na strani Otokarjevi: v bitki pri Kressenbrunn na Moravskem polju (1260) je pobil Madjare in jih prisilil, da so prepustili celo štajersko deželo Otokarju; Štajerci so se v Gradcu poklonili novemu gospodarju. Tudi vlada Otokarjeva si je pozneje nakopala sovraštvo, in ko je gospod Friderik Ptujski²⁾ o tej nezadovoljnosti pripovedoval Otokarju, razkačilo ga je to tako, da je dal mnogo štajerskih vitezov zapreti in njihove gradove podreti. Med ujetimi je bil pesnik Ulrik Lichtensteinski, Hartnid Wildonski, Friderik Ptujski in drugi (1268³⁾).

Boljši časi so se približali za Štajersko, ko je bil po smrti kralja Riharda Korwalskega 29. kimovca leta 1273. pobožni grof Rudolf

¹⁾ Lapajne, Zgodovina štajerskih Slovencev, str. 73.

²⁾ „Admontisches Dokument“ ga imenuje: Fridrich, Edelherr von Pettau 1277. Muchar II, 95. — Seitz's Documenten: Her Fridrich von Pettau 1270 — Muchar II. 96.

³⁾ Lapajne, Zgodovina štajerskih Slovencev str. 74. in F. Raisp, Pettau, str. 72.

Habsburški izvoljen nemškimi cesarjem. Vsem je bila ta volitev po volji, samo češkemu kralju Otokarju ne. Prišlo je med njima do krvave vojske, v kateri je bil Otokar premagan l. 1276., ker so mu postali nezvesti Štajerci, na katere se je najbolj zanašal, in Rudolfu v Runu (Rein) pri Gradcu prisegli pokorščino. Še enkrat je poskušal Otokar vojno srečo ter napovedal nemškemu cesarju vojsko; a zopet je bil premagan. Padel je l. 1278. na Moravskem polju, pokrit z osemnajstimi ranami.¹⁾

L. 1282. je Rudolf Habsburški z dovoljenjem volilnih knezov na državnem zboru v Augsburgu

¹⁾ Lapajne, Zgodovina štajerskih Slov. str. 76. in sl.

izročil v navzočnosti avstrijskih in štajerskih poslancev svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu Avstrijo, Štajersko in Kranjsko. Tako je Ptuj prišel pod oblast Habsburžanov, katerih orel se je odslej vedno razprostiral nad mestom do današnjega dne. Naj še omenim to, da je sedanji avstrijski cesar Franc Jožef I. počastil s svojo navzočnostjo o šeststoletnici te izročitve Ptuj l. 1883., meseca malega srpana. V imenitnih razmerah in zgodbah se zgodovina Ptujja vjema z zgodovino Notranje Avstrije, o kateri nam pa itak pripoveduje občna zgodovina. Tukaj navêdem samo tiste posebne stvari, ki se tičejo mesta.

(Dalje.)

Umetnost in oltar.

(Črtica iz cerkvene umetnosti. — Spisal Josip Somrek.)

(Konec.)

Oltar so postavili, kakor čadramska župnijska kronika poroča, meseca listopada l. 1636. Priskrbela sta ga Jurij Marinšek in njegova žena Kunigunda¹⁾ v čast božjo zaradi posebnega spoštovanja in čiščenja božje Porodnice, device Marije.

Verjetno je, da je v svoji prvotni obliki bil ozaljšan samo s slikarijo, ker so ga pozlatili šele l. 1681. To nam priča napis na podlagi oltarnega nastavka. A ob nekem poznejšem obnovilu je nevešč slikar pokvaril njegove lepo izrezljane podobe kakor tudi vso dekoracijo z barvanjem in s slabim zlatenjem. V takem precëj spačenem stanu je bil do l. 1878.

Takrat so cerkev prenovili in zatorej je bilo treba tudi oltarje dostojno popraviti. Da bi se to zgodilo po umetniških in cerkvenih zahtevah, obrnil se je tamošnji župnik Jurij Vezensšek do deželnega konservatorja in predsednika cerkveno-umetniškega društva Janeza Grausa. Ta je pregledal tudi naš stranski oltar in v njem spoznal strokovno delo cerkvene umetnosti iz renesanške dôle. Nasvetoval je, naj se nastavek pošlje v Gradec, kjer se bo prenovil in kjer bo zopet prejel prvotno, nepokvarjeno obliko. In tako se je tudi zgodilo. Slika na strani 329. kaže ga v sedanji popravljeni obliki. Bistvenega niso pri arhitektonskih delih nič premenili, pač pa se je vse na novo pozlatilo in poslikalo.

¹⁾ Hoc opus ad Dei omnipotentis gloriam Deiparae Virginis Mariae singularem reverentiam fieri curavit Georgius Marinšek cum sua conthorali Quunigunda sub anno 1636. ad initium mensis Novembris.

Oltarni nastavek je iz renesanške dôle, in sicer iz časa, ko je renesansa že jela propadati, namreč iz začetka sedemnajstega stoletja.

Tri glavne dôle razločujemo v renesanškem ali preporodnem zlogu. Prva tako zvana zgodnja renesansa sega od 1420—1500. Druga (visoka renesansa) od 1500—1600 in tretja pozna renesansa ali barok) od 1600—1750.

Naš oltar spada v zadnjo dôle. Ta dôle pa ni na posebno dobrem glasu, kakor se sploh mnogokrat o renesansi sodi, da je „necerkvena“, da, naravnost „poganska“. ¹⁾ Sacken jo označuje, da je brez verske podlage, da se ne ravna po pogojih bogočastja in je sploh kakor rimska umetnost, katero posnema, popolnoma posvetna. ²⁾

Posebno malo jo ceni Jakob ³⁾, iz katerega sta večinoma svojo sodbo o renesansi zajemala Jungmann in Stöckl. ⁴⁾ Jakob trdi, da renesansa več ali manj prezira tradicijo ali sporočilo, kakor tudi vsako notranjo zvezo z življenjem, s čimer se odlikujejo dela srednjega veka. Pri manjkujè ji, pravi nadalje, znotranje jednote, organske celote, kakor soglasja v posameznih delih.

Jednako neugodno cenijo renesanso mnogi nemški pisatelji in hvalijo jedino le gotiko. Le o gotiki pravijo, da je vzrastla „pri oltarju“, da je „izključljiva last katoliške cerkve“.

¹⁾ Montalembert: „Le Catholicisme et le Vandalisme dans l'art“. Jednako F. Perrens: „Esthétique de Savonarola“.

²⁾ Baustile. 11. Aufl. 1894. str. 157.

³⁾ Jakob: Die kirchliche Kunst, str. 42.

⁴⁾ Stöckl: Aesthetik, 1889, str. 210.

sva govorila le par besedij. Oh, tako krotak, ponižen, pa vendar tak izvrsten dijak! Skupaj sva sedela. Videč, kako je on pazljiv, pazil sem tudi jaz. — Tega ljubega prijatelja sedaj ni več med živimi. Umril je med božičnimi počitnicami. Zgodila se mu je vnebovpijoča krivica. Neki sošolec njegov, debeluh, pa surov in brez srca, je nosil s seboj v šolo „boksar“ ter suval ž njim sošolce. Nekega dne je sunil tudi V-a naravnost v slabotne prsi, pa tako nesrečno, da se mu je kri ulila in je dobil jetiko, pravijo, da je bila „hitra“, „die galoppierende“; štiri-najst dni pred božičem je izostal iz šole. med prazniki pa je — umrl. Surovež je uničil mlado življenje. Kaj bi bil rajnik lahko postal, ker se je tako lahko učil! In toliko se je trudil, toliko trpel, in stariši so imeli toliko veselja nad njim, in sedaj je vse veselje — proč! Kadar srečam onega brezsrčnega sošolca, vselej se mi vzbudi stud in srd v srcu, da bi kar pljunil pred njim, tako grd se mi zdi njegov čin. Če je že dražil druge sošolce, pustil naj bi bil rajnika pri miru, ki mu ni storil nikdar nič žalega. Pa tako ošabno stopa po mestu, in še celó velikanskega psa vodi s seboj v tivolskem drevoredu. Kar ne gre mi v glavo: Neusmiljenež, puhloglavec živi in se redi, Vinko pa je moral leči v prezgodnji grob.

Ker sem že omenil nemškega oddelka, naj še to dostavim, da še dva druga hodita od tam k laščini. Oba sta odlična dijaka, jeden je vedno prvi, jeden drugi. Rajni Vinko pa je bil vedno tretji. Oni, ki je vedno prvi, je stričnik nekega ljubljanskega kononika; pri njem tudi stanuje. Ta dijak je neizrečeno nadarjen; vse predmete, pravijo, zna najbolje on. Kar neverjetno se mi zdi, kako zna latinsko. Tovariši pripovedujejo, da je zadnjič naredil latinsko pesem za god gospodu razredniku ter jo v šoli govoril. Kar sram me je: jaz pa še šolske naloge ne napravim brez napake. Le

kako je mogel sestaviti pesem? Gotovo ga je stric od prve šole dalje vadil v natančnosti. in sedaj je tako trden v vseh predmetih. O, kako se kesam, da se nisem vedno učil natanko, temeljito, kakor ste mi vedno prigovarjali! Tudi jaz bi lahko pisal vedno „odlično“ in bi bil lahko najbolji latinec v šoli. Vkljub temu pa, da je najbolji učenec v šoli, je vendar do vsakega zelo prijazen, vedno je vesel. Pa kako lepo se vede! Pri sv. maši je vsak dan, in sicer že ob petih; zvečer pride vselej k litanijam. Kake kletvice nisem nikdar slišal iz njegovih ust. Zdi se mi kakor sveti Alojzij, pa je tudi tako bledega obličja, kakor navadno slikajo tega svetnika. Ves sem bil srečen, ko me je prvič nagovoril. Po rodu je Nemec, a se uči tudi slovenščine. Vendar težko govori slovenski, zato govoriva rajša nemški. Pripoveduje mi, kako ima do pičice natanko določen dnevni red, kdaj vstaja, kdaj se mora učiti, kdaj hodi na izprehod, kdaj obeduje s stricem, kakó sme čitati le tiste knjige, katere mu dovoli stric, in kako rad ima strica, in da ga veseli študirati za profesorja, da pojde na Dunaj, ko dovrši gimnazijo. Tudi jaz rad govorim take stvari in zato sva rada skupaj. — Drugi tovariš iz nemškega oddelka je pa ves drugačen; pravijo, da ni toliko nadarjen, kolikor marljiv. Prijatelja nisva. Nekoč mi je rekel „pukelmajor“, češ, da sem že ves grbast, ker vedno tičim v sobi, ves sključen, in da bom nosil jedenkrat še grbo kakor velbljod. Ljubi oče, ali je res, da bom grbast? O, kar misliti si tega ne smem; pa že v mladosti da bi bil tak! Ne morem Vam povedati, kakó sem nesrečen, ker me tovariš s takim priimkom zmerja? Sedaj sem se začel nalašč prav po koncu nositi. Ne, napák nečem imeti na sebi! Z Bogom!

Vaš

Ivan.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Kakor znano, bila je štajerska deželca v srednjem veku razdeljena v več županij ali okrajev, kateri so imeli svoje sodnike; za to so bili navadno postavljeni okrajni grofi. Okrajni ali deželni grofi so bili cesarski višji sodniki, ki so bili postavljeni tudi za ves čas svojega življenja in imeli kraljevsko pravico sodbe, to je, soditi o življenju in smrti podložnikov. Ob vojnih časih so nabirali vojake, v miru so bili

najvišji uradniki v okraju ter skrbeli za red in varstvo. Pri sodbah, katere so sklicevali na primerne hribe ali kam drugam, bilo je tudi ljudstvo navzočno. Grofu so v sodbah pomagali pomožni sodniki; na njih desni strani je stal tožitelj, na levi zatoženec. Okrajni grofi so tudi nadzirali cesarska posestva.

Ker pa je Ptuj s svojo okolico bil last solno-graških nadškofov, zvrševali so v njegovem

imenu kot mestni sodniki to pravico nadškofjski valpeti; od l. 1280. so to sodno pravico imeli „gospodje Ptujski“ (Herren von Pettau) kot ministerijali solnograjskih nadškofov.

Obmestje te sodne pravice so od časa do časa — in sicer do konca osemnajstega veka — objezdili, da bi potoma meje dobro poznali.

Ptujska sodna pravica (Burgrecht) je mejila na zahodu zgoraj Orešja in je šla čez Wurberško cesto skozi Karčovino in Mestni vrh, od tod čez radgonsko cesto proti Rogoznici, (rogozniški mlin). Od tod na vshod proti Berstijem čez ormoško cesto in Dravo proti Turnišem, na jugu čez gornji Hajdin proti Skorbi, in od tod čez Dravo zopet na Orešje.

Češki kralj Otokar je podelil sodno oblast (1265—1276) nemškemu vitezom pri Vélíki Nedelji kateri so mu za sodnijo in mostovino v Ptuj plačevali 170 mark.

Ko je češko kraljestvo na Štajerskem prenehalo, omenja se kot prvi mestni sodnik v Ptuj Vekerling, in potem, ko so Ogri l. 1490. Ptuj prepustili cesarju Maksimilijanu, je njegov oče cesar Friderik IV. sodniku in svetovalcu tega mesta na binkošti l. 1492 za leto na račun izročil sodno oblast in dvorsko službo.

Srenjska in sodna uprava v Ptuj se torej dá dokazati nazaj do leta 1277.

Iz sredine meščanov so od l. 1277. volili vsako leto na dan Stola sv. Petra mestnega sodnika, in mu izročili civilno sodno oblast v obmestju. Njemu na strani je bil vedno mestni pisar več v vseh postavah. Ko je mesto leta 1511. zopet pripadlo solnograjskim nadškofom, dobilo je tudi kazensko sodišče od nadškofjskega vicedoma v Lipnici; (zvrševalo jo je od l. 1571. — 1572., v katerih letih je Ptuj postal last nadvojvoda Karola in na tak način tudi deželno-kneževsko-komorno mesto (l. f. Kammerstadt).

Kot samostalno mesto je imelo zraven civilne sodne uprave tudi kazensko sodnijo; polagoma si je pridobilo tudi deželno sodnijo, katero so preje navadno imeli začasni posestniki gradú, in vsled pogodbe, s katero se je ta sodnija združila z mestno sodnijo, moralo je mesto vsako leto dati 90 gld. odškodnine.

Dotična, od deželnega kneza Ferdinanda II. dné 9. vel. srpana l. 1597. potrjena listina se glasi tako:

„So gehören in solchen Bezirk des Landesgerichtes ausserhalb des Burgfriedens die Stadt Pettau alle Gerichtsstrafen und Verbrechen in das Landgericht, und es hat auch keine andere Obrigkeit darein zu greifen, und was Malefiz-Perſonen darinnen betreten, die werden bis auf den dritten Tag im Schlosse Pettau gehalten, und darnach werden dieselben, wie die

mit Gürtel umfängen sein, dem Stadtrichter vor dem Schloſſthore überantwortet, der hat alsdann dieselben vor Gericht zu stellen, und mit ihnen zu handeln, was Recht ist, es wird auch keiner in dieses Gericht von keinem Ort geantwortet, es hat auch keine Obrigkeit darein zu greifen.“

Ravno to združeno sodno oblast je tudi cesar Ferdinand II., vojvoda štajerski, zopet potrdil dné 1. vel. travna l. 1622.

Ta mestna sodnija je trajala do l. 1787. (6. grudna). V tem letu pa je bil na cesarjevo povelje prejšnji magistrat s svojimi svetovalci razpuščen ter nov magistrat izvoljen v navzočnosti mariborskega okrožnega glavarja grofa Kollaredo; bil je izvoljen tistikrat prvi župan, sodnik in dva svetovalca.

Za prvega župana je bil izvoljen Filip Henrik baron Schaller, c. kr. stotnik v pokoju, na štiri leta z letno plačo 500 gld., za sodnika (syndicus) Kaspar Strauss, s 450 gld., za prvega svetovalca Matija Jušek, s 100 gld., in za drugega svetovalca Matija Kikel, s 100 gld.¹⁾

Ta uredba se je ohranila do danes razven sodne oblasti. Od l. 1888. si voli mesto po svojem statutu pod predsedništvom c. kr. okrajnega glavarja, župana in svetovalce.

V Leopoldovi in Maksimiljanovi dōbi so jako preganjali Jude. Bilo jih je namreč vse polno v Ptuj, Celju, Mariboru, Ormožu, Radgoni in Slovenjem Gradcu; pečali so se s trgovino ter s posojevanjem denarja, ki so ga dajali tudi deželnim knezom. Potem pa so za odškodnino pobirali namestu vladarjev mostovino, cestovino in druge dohodke. Dolžili so jih tudi, da od tatov in tolovajev kupujejo čaše in drugo cerkveno opravo. Menihi so jih krivili, da krščanske otroke kradejo in ubijajo, da sv. hostije jemljó in drobé, da Kristusa preklinjajo itd.²⁾ Judje tedaj niso smeli v nobenem štajerskem mestu dalje bivati nego 24 ur. In ta postava je veljala tudi za Ptuj. V novem času so se pa ravno v Ptuj zopet jeli močno naseljevati.

L. 1443. se je naredila med solnograjskim nadškofom Friderikom in vojvodom Friderikom V. pogodba, vsled katere so ti kraji: Ptuj, Ormož, Središče pripadali deželnemu knezu, a pozneje so zopet pripadali Solnogradu do leta 1565., toda odslej so ostali vedno v oblasti deželnih knezov, kateri so sedaj ob enem avstrijski vladarji.

Turški napadi in druge zgodbe.

Strah in groza so bili naši domovini divji Turki, kateri so začeli v 14. stoletju napadati naše

¹⁾ F. Raisp. Pettau, str. 180 in sl.

²⁾ F. Raisp. Pettau, str. 80.

dežele. Dolga vrsta let, ki je minula, odkar so kopita turških konj zadnjikrat teptala ptujsko okolico, ni mogla iz spomina izbrisati prebridega trpljenja, katero so prestali naši predniki od Turčina.

Ko so Turki podjarmili vse južno-balkanske dežele in razrušili kraljestva, bila jim je odprta pot na Ogersko. Kristijani so se sicer pod poveljem ogerskega kralja Sigmunda (Žige) zbrali, da bi zastavili pot Turčinom, toda dné 28. kimovca l. 1396. je premagal Bajezid pri Nikopolju krščansko vojsko in marsikateri slovenski sin je izdihnil svojo dušo na krvavem bojišču. 20.000 kristijanov je bilo mrtvih, blizu toliko ujetih; kralj Sigmund in Herman Celjski sta komaj utekla. Naslednji dan je dal Bajezid 3000 ujetih kristijanov umoriti, ostale pa so tirali v Malo Azijo v sužnjost.

Po tej nesrečni bitki so se spustile nekatere turške čete ob Dravi in Donavi naprej ter prihrule čez Medjimurje prvikrat na slovensko zemljo. Bilo je ravno po opravljeni trgatvi, ko so ljudje svoje poljske pridelke pospravljali in se pripravljali za zimo: kar se pridrvé na brzih in lahkih konjičih goste trume brkastih vojakov, kakoršnih štajerski Slovenci še nikdar niso bili videli. Koder so hodili, povsodi so zapuščali za seboj pogorišča, razvaline in znamenja nezasišane grozovitosti. Od Središča do Ptuja se je valil proti nebu gost dim, po tleh pa je bilo vse razdejano. Ljuta druhal prihrumi tudi pred Ptuj. Mesto ni pričakovalo takšnega obiska; sovražniki so je zlahka izropali in zapalili, prestrašene meščane in deželane iz okolice brez posebnega truda polovili ter odgnali v sužnjost; 16.000 duš, mož, žen in otrok z živino in drugim imetjem so neki odpeljali s seboj, ter nekaj pustili na Grškem, nekaj tirali v Azijo.

Da bi se zavarovali proti krutim sovražnikom, sezidali so si naši pradedje močne stolpe in trdnjave okoli cerkev, stoječih na planjavah in hribih z majhnimi linami za streljanje. Take trdnjave so imenovali „tabore“.

Turčin je že dné 14. vel. srpana leta 1475. zopet stal na slovenskem Štajerskem. Okoli 12.000 divjakov je prihrulo na Dravsko polje in razsajalo od Ptuja in Gore do Lembaha. Kamor je prišel ljuti sovražnik, pokončal je vse; za njim so matere, ki so se bile srečno poskrile, pobirale koščke svojih otrók, katere je bil razsekal Turek. Ko sta se približala štajerski in koroški stotnik s precejšno trumo, umaknili so se nepovabljeni gostje proti Savi do

Brežic, zapustivši za seboj znamenja nečloveške krutosti.

Leta 1479. so plenili okoli Ptuja, mesto so brezuspešno napadali, a toliko hujše so divjali po okolici in na Murskem polju. Ljutomer so do tal požgali ter sploh napravili ogromno škodo.

L. 1483. je prišla precejšna truma pozno v jesen ob Dravi z Ogerskega na Slovensko ter ropala posebno okoli Ptuja in Laškega trga, veliko cerkev oskrunila in razdejala, kar razvidimo iz pisma oglejskega generalnega vikarja Butija de Palmulis od dné 22. malega travna leta 1486., v katerem dovoljuje duhovščini v Laškem trgu in v onih cerkvah, katere so neverniki razrušili ali oskrunili, maševati na prenesljivem oltarju.¹⁾

Meseca velikega srpana leta 1493. je prilo-mastil Jakub-paša z 8000 konjiki s Hrvaškega na Štajersko ter drl naravnost proti Ptuj. Pa zastonj si je prizadeval, polastiti se tega mesta. Pripoveduje se, da je pred mestnim zidovjem zagledal proti jugozahodu na hribčku belo cerkev, sedanjo romarsko cerkev Matere Božje na Gori. Takoj se mu je v nevernem srcu vzbudila želja, oropati in razdejati to krščansko svetišče. Že drvi s svojo trumo proti Gori, kjer je ravno tisti dan bil semenj. Proti večeru, ko so se ljudje najbolj z živino vračali domov, privihrajo Turčini k sv. Lovrencu, polové živino in ljudi, zapalijo nekatere hiše in dirjajo dalje proti Gori. Toda ko dospejo na Dvorščino, očrni cerkev nenadoma in izgine izpred njihovih očí. Vendar so še drvili na hrib in iskali cerkev na vse strani, a zastonj. Med tem je bila namreč gosta megla cerkev in okolico zakrila tako, da niso vedeli, kam bi se obrnili. In od tistega časa se imenuje Ptujška gora tudi „Črna gora“, kar še

... pestunje pripovedujejo
Otrokom radovedno slušajočim,
Da več obeliti je ni mogoče,
Ker apno stene se prijeti noče.²⁾

Tako si pripoveduje ljudstvo o začetku cerkve, kar sem tudi sam slišal.

Narodna pravljica pripoveduje še to-le: Ko so Turki, vračajoči se, prišli blizu kraja, kjer stoji dandanes cerkvica sv. Roka na desnem bregu Drave, vrgel je vsak pest prsti tje, in tako je nastal tam hribček.

(Dalje.)

¹⁾ J. Orožen, Das Dekanat Tüffer, str. 27.

²⁾ Črna gora. Spisal I. T. Turkuš. Gradec 1892, str. 9, 15. — „Dom in svet“ l. 1895., str. 21.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Ker so se bali, da jih utegne krščanska vojska neprevidoma zgrabiti, vrnili so se na Dravsko polje.

Kvišku, kvišku plam se dviga,
Na široko liže, vžiga,
Urniše od vetra šviga;
Kot iz pečnega oboka
Zrak žari, tramovje poka,
Strop se vdere, okno zije,
Dete plaka, mati vpije,
Stok živine iz drtine;
Dnevu svitla noč enaka.

Petnajst dnij so divjali okoli Ptuja, razsajali, lovili kristijane, požigali hiše in cerkve in počeli

Car Nikolaj II.

grozovitosti. Tej družali šel je nasproti Jakop Sekelj, lastnik ormoškega grada, s 5000 jezdec. Njemu je sledilo kmalu še več nemških vojakov in tudi cesar Maksimilijan sam. S skupno močjo so potisnili sovražnika srečno iz dežele na Hrvaško. Ondi so mu hoteli Ogri in Hrvatje pot zastaviti, a bilo jih je premalo. Dne 9. kimovca so Turki zmagali na Modruškem polju, in 5000 kristijanov je obležalo na bojišču.

Odslej je imel slovenski Štajer veliko let mir pred Turki; domovina bi si bila opomogla, ko bi je ne bile nadlegovale domače razprtije. Namestu Turka so rogovilili po domačih krajih nezadovoljni kmetje, ki so se bili zaradi visokih davkov, še bolj pa zaradi krivic in nečloveškega

odiranja graščakov uprli, ter zahtevali „staro pravdo“. L. 1503., 1513. in posebno 1515. so zapisana v domači zgodovini s krvavimi črkami, ker je veliko ubogih in zapeljanih kmetov ali na krvavem bojišču poginilo ali jih je gospôda dala umoriti.

L. 1532. so rogovilili Turki zopet po Slovenskih goricah, oblegali Maribor, in požigajoč in ropajoč dospela je glavna turška vojska dne 22. kimovca pred Ptuj. Poveljnik se tukaj ni nič mudil, ampak je z enim oddelkom odrinil še tisti dan po blatnih haloških klancih, v katerih je mnogo živalij obtičalo in pocepalo, na Vinico na Kranjsko. Drugi oddelk je pri Ptuj mahnil na drugo stran Drave, kjer so se zbirali Turki, ki so ropali po Slovenskih goricah.

Kaj radi bi se bili Turki tudi Ptuja polastili, pa ker je bilo mesto močno utrjeno, niso se ga lotili; pač pa so oropali in užgali predmestje s cerkvijo sv. Ožbalda vred. Zato je vlada pozneje ukazala, naj dotičnim prebivalcem, katerim so bile hiše pogorele, odkažejo v mestu stanovanje, božja služba pa se naj s slovensko pridigo za nje opravlja v župnijski cerkvi ali pa v cerkvi vseh Svetnikov.¹⁾

Carski orel.

Izpred Ptuja je divja truma vihrala nad Veliko Nedeljo in Ormož, katerega je razde-

¹⁾ Dotično naročilo ima h koncu sledečo opombo: „Nation im Türkn krieg zu Pettaw gewesen anno im 32: Albaneser, Kriechen, Wossner, Wulgardier, Ratzen, Wal-lachen, Arabier, Natalier, Sophier, Persier, Egypter ... Ungern, Behaym, deutsch, windisch, crabatisch.“

jala.¹⁾ Mimo Središča, kjer so ali pobili ali ugrabili vse, kar je bilo živega in se ni poskrilo, drli so Turki nad Varaždin, kjer so se združili z glavno četo, ki je bila dan poprej z Vinice prihrula tje. Od ondod so se pomaknili v Turčijo nazaj.²⁾

Nezaslišane reči nam pripovedujejo zgodovinarji (n. pr. Valvasor) o turški grozovitosti. Kristijane so morili brez usmiljenja. Njih glave so na sulice nabadali in okoli njih skakali. Telesa umorjenih so divjaki parali, ž njihovimi črevesi so se prepasovali in celó pekli in žrli človeško meso. Otroke so butali z glavami ob plotove in zidovje, da so se možgani po tleh razlivali, ali so jih na plote natikali. Človeški udje so ležali na cestah in potih in okoli je bilo vse s človeško krvjo omadeževano. Milo so cvilili in cepljali nedolžni otročiči na kolih nabodeni, zraven njih so pa umirale matere osramočene in oskrunjene. Bila je žalost in nesreča, da je noben jezik ne dopové in nobeno pero ne popiše. Kreпки možje so bili v sužnjost prodani, močni fantje pa potaknjeni med janičarje, najhujše sovražnike kristijanov.³⁾

Ljudska pravljica še veliko govori o Turkih, kako so bili surovi, grdi in bojaželjni, kako so polja, travnike, vinograde in hiše pokončavali in pomandravali. V dolgih zimskih večerih slišiš starega očeta ali staro mater otrokom pripovedovati o Turkih; pove ali opiše ti mesto, na katerem so stali, ali križ ali drugo znamenje, katero so razrušili ali kjer so počivali.

Poleg turških napadov ne smemo pozabiti tudi nekaterih vladarjev, kateri so si hoteli prisvojiti v vojnem oziru važni Ptuj. Ogerski kralj Matjaž Korvin si je bil s svojo ogersko druhaljo osvojil

zraven drugih mest tudi Ptuj l. 1480. ter v njem gospodaril še huje nego preje Turki do l. 1490. Ker je pa Matjaž posebno skrbel za kmeta, zato ga tudi narod ni pozabil. V narodnih pesmih ga prepeva in hvali ljudstvo, in kralj Matjaž je slovenskemu narodu „vzor“ junaštva ter o njem v narodni pesmi pravi:

Ko mahnil je, je prostost dal,
Deset je padlo vselej glav.

(Kralj Matjaž.)

Njegova bridka sablja je bila strupena:

Od spodaj kača gor' sedi,
Od zgorej ogenj gre iz nje,
Matjaž jo ročno sukat' ve.

(Kralj Matjaž.¹⁾)

Ko so bili Turki in drugi sovražniki potolčeni, pretila je mestu zopet druga nevarnost od nezadovoljnih ogerskih plemenitašev, katerim je bil na čelu hrvaški ban Peter Zrinjski in grof Frankopan, jako bogata hrvaška velikaša, katera sta pridobila za svoj namen tudi štajerskega grofa Ivana Erazma Tattenbacha. Ta naj bi jima pomagal s tem, da bi napadel s svojimi vojaki in podložnimi kmeti cesarska mesta: Radgono, Ptuj, Maribor in Gradec. Ako se jim napad posreči, obljubil je Zrinjski Tattenbachu, da postane štajerski vojvoda, ali da se mu dá vsaj celjsko okrožje (sed. spodnji Štajer). O tem sta se pogovorila deloma na posestvu Tattenbachovem v Račju, deloma pri Zrinjskem v Čakovcu.

Potemtakem bi bilo mesto zopet v nevarnosti, ko bi se zarota ne bila zvedela o pravem

Skleda za kruh in posodica za sol v pozdrav carju.

¹⁾ Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark, VIII., str. 393. v opombi.

²⁾ Cerkve, katere so Turki pri tem napadu na slovenskem Štajerskem oskrunili, posvetil je zopet l. 1534., posebno pa l. 1535. meseca vinotoka knezoškoflavantinski, Filip Renner.

³⁾ „Turki na slovenskem Štajerskem“, Slovenske Večernice l. 1894. — Lapajne, zgodovina štajerskih Slovencev. — F. Raisp, Pettau. — M. Slekovc, župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju.

¹⁾ Pesmi o kralju Matjažu so jako stare. Prof. Rutar v „Zvonu“ (1879) pravi, da se v teh pesmih opeva le bolj junaštvo srednjega veka v obče, in da je to junaštvo le poosebljeno v kralju Matjažu.

Vprašanje je, kako so te pesmi o kralju Matjažu nastale pri Slovencih. Celó lahko, ker so Slovenci veliko občevali z ogersko državo, pa tudi v turških bojih so se bojevali skupno proti sovražniku krščanstva.

Ljudstvo si še pripoveduje, da kralj Matjaž ni umrl, ampak spi v neki gori ter pričakuje ugodnega časa. Znamenja, kdaj vstane, so različna. Slišal sem v ptujski okoli, da sedi v neki gori pri kameniti mizi s svojimi vojaki, in prebudi se tedaj, kadar mu bo brada vzrastla devetkrat okoli kamenene mize. Sedaj mu je že trikrat vzrastla okoli mize. Ko bo končano njegovo spanje, pojde s svojimi vojaki pod lipo, da ž njimi premaga ves svet.

času. Zarotnike so prijeli in Tattenbacha so obglavili v mestni svetovalnici v Gradcu 1. grudnia l. 1671. Štirikrat je rabelj udaril preje, nego je odpadla glava.¹⁾

Med mnogimi sovražniki, ki so svoje dni razsajali po prijetnih in rodovitnih krajih med Muro in Dravo, in katerih ljudstvo še dandanes ni pozabilo, so za divjimi Turki zlasti Kruci. Kruci so bili nezadovoljni Ogrji združeni z roparskimi Turčini. Beseda „Kruc“ je ptujka in pomenja po Slovenskih goricah, kjer se je udomačila, korenjaka neprestrašenega in predrznega, pa tudi divjaka brez sočutja in vere, kateremu ni sveto ni blago ni življenje.

Ko so l. 1703. Kruci grozili štajerski deželi, šel je skozi Ptuj s svojo vojsko na pomoč graški grajščinski poveljnik grof Rabatta. In ko so leta 1704. zopet ropali in požigali po Slovenskih goricah ter dospeli že do Ormoža, bilo je mesto primorano pripraviti se za napad; sicer pa niso Kruci nikdar prišli do Ptuja.²⁾

Ob tej priliki je poslednjič služila ptujška trdnjava; pozneje ni več o njej slišati, kakor je tudi mesto izgubilo svojo strateško veljavo, ko je bila Ogerska za vedno združena z Avstrijo. Mesto so l. 1703. priklopili mariborskemu okraju.³⁾

Cesarica Marija Terezija je jako skrbela za mesto; l. 1750. meseca malega srpana je tudi obiskala Ptuj. Dala je cesto napraviti od Ptuja na Slov. Bistrico in Radgono za povzdigo prometa, nadalje je zapovedala, naj se na državne stroške zida hiša za onemogle vojake, ter naj v Ptuj u vedno biva vojaška posadka.⁴⁾

Francози.

Ob času cesarja Franca II. (1792—1835) se je Avstrija več let bojevala z Napoleonom. Dasi so Francozi v tej dobi Štajersko petkrat obiskali, prišli so v ptujsko okolico samo dvakrat.

L. 1799. je vodil ruski general Suvarov svojo pomožno armado s 14.000 kozaki skozi Ptuj; utaborili so se pri Hajdinu in tam po

Tudi še več drugih pripovedek vé ljudstvo o njem, katerih pa tukaj ne moremo vseh zabeležiti. (Lapajne, zgodovina štajerskih Slovencev, ogerski kralj Matija str. 108. — Narodne pesmi in pripovedke o njem, glej dr. Jakob Sket, slovensko berilo za peti in šesti razred srednjih šol.)

¹⁾ Lapajne, Zgodovina štajerskih Slovencev, str. 188 in sl. — F. Raisp, Pettau, str. 88. — Natančneje o njem ima „oče štajerske zgodovine“, Aquilin Julij Caesar v svoji knjigi „Beschreibung des Herzogthums Steiermark“ 1. Theil, 631—640.

²⁾ Lapajne, Kruci na slov. Štajerskem, str. 191. — F. Raisp, Pettau, str. 89. in dr.

³⁾ F. Raisp, Pettau, str. 69.

⁴⁾ Idem.

pravoslavnem obredu praznovali binkoštno praznike.

Po nesrečni bitvi pri Ulmu l. 1805. so drli Francozi naravnost proti Dunaju, in avstrijska armada, ki je pod poveljem nadvojvoda Karola ostala na Laškem, morala se je takoj umakniti. Dne 2. grudnia i. l. je došel nadvojvoda s prvimi trumami na Dravsko polje, in ljudem se je milo storilo, ko so videli več nego 50.000 vojakov, ki so hiteli glavnemu mestu Avstrije na pomoč. Utrujeni in lačni so dospeli v Ptuj, kjer so bolni kmalu napolnili dominikanski samostan in Gornji-Ptuj. O tistem času je Napoleon premagal Avstrijo na Moravskem pri Slavkov-em (Austerlitz), in vsled miru, ki je bil 11. grudnia (v Požunu) l. 1805. sklenjen, prišla je Štajerska Francozom v last, ki so jo kmalu posedli. Ko se je cesarska armada pomaknila s Ptuja na Ogersko, že je tje (16. grudnia) dospelo šeststo Francozov, ki so se ondi mudili deset dnij.

L. 1808. so se skozi Ptuj vračali Rusi, potem, ko so morali jonske otoke prepustiti Francozom; bili so pod vodstvom generala Nacinov-a z 10.945 možmi in 42 topovi; od 8.—20. sušca nadaljevali so svojo pot na Ogersko.¹⁾

Drugikrat so prišli Francozi v ptujsko okolico leta 1809. Tudi takrat se je morala vsled zmaga Napoleonovih avstrijska armada pod poveljem nadvojvoda Ivana vrniti z Laškega čez Koroško na Štajersko. V Trbižu so jih Francozi napadli, mnogo jih ubili, ostale pa na vse strani razpodili. Razkropljena armada se je zbirala v Ptuj. Ko so se bili ondi sešli, zaukazal je general Ignacij grof Gyulai v noči 25. vel. travna podreti dve poli dravskega mosta, da bi sovražnik, katerega se je bilo skoro nadejati, ne mogel v mesto. In zares je bil skrajni čas. Že čez dva dni (27. vel. travna) popoldne okoli štirih je došel prvi oddelek Macdonaldove armade do dravskega mosta. Ker niso mogli v mesto, ustrelili so parkrat čez Dravo na onkraj vode razpostavljeno stražo, potem pa se proti Mariboru obrnili, na kar so dravski most zopet popravili, da so čezenj že dne 12. rožnika vozili. V tem času si je mesto Ptuj osnovalo svojo konjico (kavalerijo), katero je nadvojvoda Ivan, vrnivši se iz Italije, jako pohvalil.

Po krvavi bitki pri Wagramu je bilo kratko premirje. Takoj potem je prišel oddelek francoskih lovcev pod poveljem podpolkovnika Houg-a na Ptuj. 116 jih je ostalo za posadko ondi, 70 pa jih je odrinilo v Ormož. Ta posadka je zapustila Ptuj dne 19. kimovca, a že dne 10. grudnia je prišlo tje 800 dragoncev z generalom, ki je s štabom ostal v mestu, vojake pa je poslal v bližnje vasi. Ostali so ondi do

¹⁾ F. Raisp, Pettau, 92.

9. prosinca l. 1810., in čim bolj so jim ljudje stregli, tem prijaznejši so bili. Vsled miru, sklenjenega na Dunaju, so Francozi Štajersko zapustili; ljudstvo jim je voščilo srečen pot za vsekdar.

Francozov sicer ni bilo več nazaj, pač pa so se v letih 1810, 1813, 1814 in 1815 pomikale avstrijske armade po Dravskem polju skozi Ptuj, in domačini so delali ljudem večkrat večje sitnobe kakor Francozi.¹⁾

Prišlo je leto 1848. Čudno je vrelo po vsej Avstriji, tako tudi na spodnjem Štajerskem. Beseda „sloboda“ je tudi Slovenca vzdramila iz dolgega spanja ter ga navduševala za enakopravnost. Tukaj naj omenjamo, kar se Ptujja tiče kot trdnjave in vojaške posadke proti Ogerski. Madjari so se tedaj hoteli odcepiti od Avstrije. Že so začeli takrat tiščati proti hrvaško-slovenski meji, zasedli so prekmurski okraj Medjimurje, in tukaj je madjarskih vstajnikov general Perczel zbral do 5000 mož. Trdil je sicer: Štajerska se nima ničesar bati, pa to mu ni bilo verjeti; zato je general Nugent med Ptujem in Ormožem zbral, kakor se je trdilo, nad 10.000 cesarskih vojakov in vse vesnice so bile napolnjene z vojaki. Tako je minil čas do 3. listopada 1848. Perczelove prednje straže so krožile tik slovenske meje, male pol ure niže Središča, Nugent pa je imel svoje razpostavljene od Ptujja do jedne ure niže Ormoža. Mislil je Ptuj premeniti v trdnjavo, pa ni bilo potrebno. Dne 8. listopada se vzdigne Perczel jako rano in prekorači mejo s svojim krdelom. Že ob 4. uri se ob deževnem vremenu tiho pomakne naprej skozi Središče ter pride samo pol ure niže Ormoža. V glavnem Nugentovem stanu pri Veliki Nedelji niso slutili nobene nevarnosti. Kako je bilo možno prestriči naše prednje straže, to še danes ni dognano. Sovražnik je stal že pred Ormožem, ko pride v glavni stan glas, da je sovražnik tako blizu. Hitro postavi svoje vojake v bojni red, in čez nekoliko ur so morali Madjari zapustiti Ormož in Središče ter se vrniti na Ogersko.

Svojo pot na slovenski zemlji, komaj tri ure daleč, so zaznamovali s svojo krutostjo in pokazali še svojo staro madjarsko divjost. Odnegli so namreč, kar se je dalo, pojedli in spili ljudem, vse brez plače, kolikor je kdo mogel. Kar je ostalo, to je pobrala in poropala ciganska druhal, ki je temu vojaštvu bila vedno za petami.

¹⁾ M. Slekovec, župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju. — F. Raisp, Pettau.

Četudi je bilo veliko nepotrebnega šuma in ropota, četudi se je veliko nespametnega zgodilo, četudi so Ogre ukrotili šele s pomočjo Rusov, vendar je imelo to leto za vse avstrijske dežele dobre nasledke. Ravno tega leta je začetek boja in prepira za narodnost in enakopravnost, ter je bil tudi slovenski kmet oproščen vsake dolžnosti do nemške grajščinske gospodarske.¹⁾

Leta 1857. meseca grudna so položili prvi temelj za novo železnično progo (Franca Jožefa) zraven okrajne ceste blizu Rogoznice na posestvu Franca Maleka v Kaniži, katera je bila projektovana od Pragerskega mimo Ptujja do Čakovca na Ogerskem.

Leta 1859. in 1866. so se nekateri Ptujčani in okoličani udeleževali bojev na Laškem v Lombardiji in na Beneškem, o katerih še sedaj veliko pripovedujejo.

Večkrat so to starodavno mesto počastili tudi s svojim obiskom avstrijski cesarji kot štajerski vojvodi, tako:

Cesarica Marija Terezija mal. srpana l. 1750.

Cesar Jožef II. dné 15. velikega srpana 1774. in 20. rožnika l. 1786., katerega leta je bila velika vojaška vaja na Dravskem polju skozi štiri tedne.

Cesarju Leopoldu II. 8. kimovca l. 1790. so se v Vindenau-u pri Mariboru poklonili Ptujčani.

Cesar Franc I. 23. kimovca l. 1807., pogledal si je minoritski samostan, katerega je hotel porabiti za škofijski sedež, ko bi se tje preselila lavantinska škofija; 11. vinotoka leta 1810. in 29. vinotoka l. 1817.

Cesar Ferdinand I. zastopan po svojem bratu Francu Karolu 23. kimovca 1837.

Cesar Franc Jožef I. 2. vinotoka l. 1852. in malega srpana l. 1883.²⁾

Ozrimo se še na grb ptujskega mesta, katerega začetek spada v srednji vek, ker se omenja že v letu 1277., ko je bil Wekerling prvi znani mestni sodnik.

Grb obstoji iz rdečega križa na srebrnem polju, pod katerim je zvezda, ter pomenja, da se je Ptuj krvavo boril za krščansko vero in tudi srečno zmagal.

Kri pomenja rdeča barva križeva, krščansko vero pa križ, in zvezda srečno zmago.³⁾

(Dalje.)

¹⁾ Lapajne, zgodovina štaj. Slovencev str. 211. sl. — F. Raisp, Pettau.

²⁾ F. Raisp, Pettau, str. 178.

³⁾ F. Raisp, Pettau, str. 82.

in sicer sijajen in imeniten. Graško vseučilišče je zastopal dekan modroslovne fakultete profesor dr. Bauer, z Dunaja pa sta prišla njegov bivši učitelj profesor dr. V. Jagić in prijatelj

dr. Murko kakor tudi zastopniki Slovenije. Nagrobnico sta govorila dr. Murko in „Triglavan“ Vadnjal. To je kratko, burno pa delavno življenje dr. Vatroslava Oblaka. (Konec).

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

II. Verske in cerkvene zgodbe.

Ker so že drugi večkrat opisovali splošne verske in cerkvene zgodbe na Slovenskem, podajemo tukaj le nekatere take važnejše stvari, ki so znamenite še posebej za Ptuj.

Kakor smo slišali, zatrla je preseljevanje narodov krščansko vero. Slovenci so bili pogani, ko so prišli v naše kraje. Prvi, ki je med njimi uspešno sejal seme sv. vere, bil je sv. Rupert.

Bil je frankovske kraljeve rodovine merovinske. Hudobni krivoverci so ga iztirali iz njegove škofije v Vormaciji (Worms), in tako je prišel l. 580. na Bavarsko, kjer je v krščanstvu poučil vojvodo Teoda¹⁾ in njegovega sina in krstil veliko Bavarcev. Od tod je šel po Donavi doli v spodnje panonske kraje ter prišel početkom sedmega veka tudi v Ptuj. Poln apostolskega duha je oznanjeval ondi nauk Izveščarjev, potem je pa šel v Celje, kjer je v čast sv. Maksimilijanu posvetil cerkvico (Muchar jako dvomi, je-li sv. Rupert postavil to cerkvico), njegovo sveto truplo pa dal prenesti v Lavreak, zakaj ondi je bil Maksimilijan škof.

Sv. Rupert je umrl v Solnogradu (Juvavia), kjer počiva v veliki cerkvi sv. Petra. Aquilin Julij Caesar pravi v svoji zgodovini „Beschreibung des Herzogthums Steiermark“, da je umrl l. 718. in na Štajersko prišel l. 698. čez Hartberg in Friedberg. Torej skoro za sto let pozneje, kakor uče drugi! Solnograški šematizem ima tako: „S. Rupertus, Abt und 1. Bischof von Salzburg, (c. 540—574, nach anderen c. 696—718), † 27. März.“²⁾

¹⁾ Med najstarejšimi zgodovinarji je še prepir, v katerem letu je sv. Rupert sv. evangelij oznanjeval na Bavarskem in kdaj je prišel v Solnograd. Akoravno je splošno mnenje, da se je to zgodilo v letu 577. pod vladjo kralja Hildeberta II., vendar menijo najboljši kritiki in veliki zgodovinarji Adrijan Valezij, Anton Pagi, Johan Juri Ekkardski, P. Mabillon, P. Hansitz, P. Meichelböck in drugi, kateri so o prihodu sv. Ruperta kritično razpravljali in pisali, da je prišel l. 696. pod frankovskim kraljem Hildebertom III. na Bavarsko.

²⁾ Mezger med drugim o smrti sv. Ruperta tako-le pravi: „Anno ab Incarnatione Domini DCXXIII. in die Resurrectionis ejusdem obiit S. Rupertus hujus mona-

Tudi o sv. Vitalu, nasledniku sv. Ruperta, se pripoveduje, da je prišel v naše kraje, kar nam dokazuje Sigismund Pusch v svoji zgodovini, ko pravi, da je po smrti prvega apostola bavarskega, pomočnik njegovega delovanja in dedič njegovih čednostij, prvi opat solnograškega samostana, sveti Vital, vodil solnograško cerkev. Pri razširjanju krščanske vere so mu skrbi delali Vindi (Slovenci), Boji (Bavari) v Noriku, in sosedji v Gorotanu, katerim so tistikrat že gospodarili Huni (Avari), iz katerih sužnosti pa jih je oslobodil frankovski trgovec Samo, kakor nam pripoveduje Fredegar v svoji kroniki za l. 624.¹⁾ Sv. Vital²⁾ je baje pridigoval poganskim Slovincem po gori omenjeni listini krščansko vero, ker je bojda znal slovenski.

A to so bili le prvi poskusi pokristjanjevanja Slovencev; pravo izpreobračanje se je

sterii Fundator (Salisburgensis), et primus Salisburgensis Episcopus hic sepultus.“ — P. Sigismund Pusch S. J. Chronologiae sacrae Ducatus Styriae pars I, pag. 116.

Welser navaja o njegovi smrti v svoji knjigi (lib. 4. Rerum. Boicar. pag. 236. juxta noviss. edit. an.) ta-le nekrolog: „— Futurae mortis diem praedicit erectoque Christi fiducia animo, Salisburgensem Sedem et universam Boicam Deo precibus commendat, simul ostendit, quem ex sacerdotum numero sibi successorem substitui cupiat, Vitalem videlicet, notae sanctitatis, et apud omnes ordines gratiosum hominem. Ingravescens per quadraginta jejuniorum dies morbo, festa Christi resurgentis luce, quae in VI. Kal. April. incidit, sese ut potuit colligens, obita re divina, sacrorumque mysteriorum percepto viatico, multum de virtute hortatus discipulos, lenissimo sermone paterno prorsus affectu, inter complorantium manum exspiravit. Auditae canentium voces, angelorum creditae, et visi observari inter justa funebria candidati hominum specie, quos, quod eo officio functi disparuere, angelos fuisse nemo dubitavit. Rupertus coelo receptus, Boicae Apostolus et tutela habitus De anno immodicus est tradentium dissensus, ut nulli fere duo conveniant.“ — Anton Godeau, Allgemeine Kirchengeschichte, XVII. Theil, pag. 81.

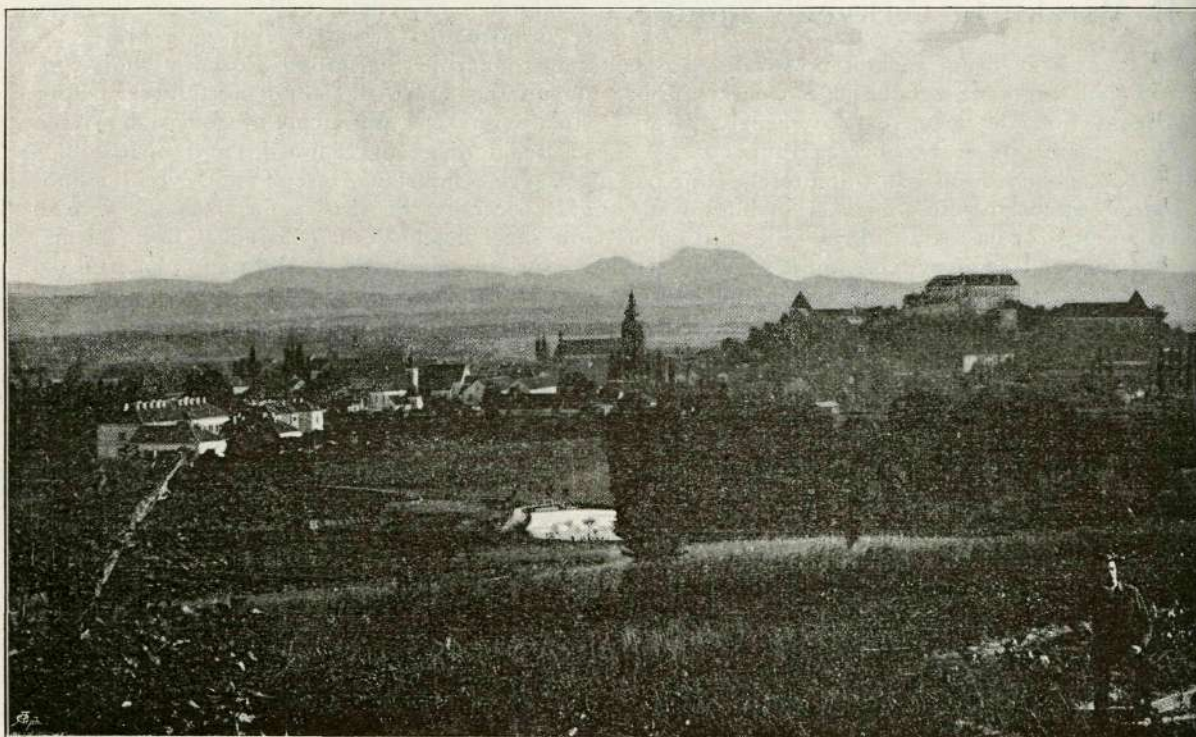
¹⁾ Chronologiae sacrae Ducatus Styriae pars I, pag. 118. P. Sigis. Pusch S. J.

²⁾ S. Vitalis, non tam pontificali tiarâ, quam meritis inclutus, ut Chronicon Salisburgense notat: Anno DCXLVI. die XX. Octobris superos adiit testantibus virtutem prodigiis, quae illustrem tumulo versiculum insculperunt: „Vitalis Praesul cubat hic, aegrisque medetur.“ — P. Sig. Pusch pag. 119.

začelo šele s pomočjo bavarskih vojvod za škofa sv. Virgilija sredi osmega veka.¹⁾

Virgilij (744—784) (peti škof solnograški in osmi opat pri sv. Petru), se imenuje apostol „korotanskih Slovencev“. Bil je vrstnik slovenskim korotanskim vojvodam: Borutu, Karastu, Hotemaru in Valkunu. Po njegovem vplivu se je dal sam Borut krstiti ter tudi dal svojega sina Karasta ali Gorazda in Hotemara na bavarskem dvoru poučiti v krščanski veri. Ta dva prva krščanska vojvoda slovenska sta potem z vso gorečnostjo pospe-

ševala in razširjala novo vero. Na prošnjo korotanskega kneza je poslal Virgilij duhovnika Majorana in Modesta s tem namenom, da bi ob Dravi in Savi oživila krščanstvo. Okoli Ptuja so namreč l. 769. pogani celó preganjali kristijane, toda bavarski vojvoda Tasilo II. jih je ukrotil l. 772.; na to je prišel l. 776. škof Virgilij sam v Ptuj. Tukaj je menda ustanovil župnijo in dal sezidati župnišče. Nato je šel proti vshodu do iztoka Drave v Donavo. Povsodi je učil ljudstvo, posvečeval duhovnike in cerkve, delil zakrament sv. birme.

Ptuj od vshodne strani.

Naslednik sv. Virgiliju, ki je umrl 27. listopada l. 784.²⁾, bil je nadškof solnograški Arno (prvi z naslovom nadškofovskim l. 785. in deseti opat pri sv. Petru v Solnogradu). L. 796. je Pipin, premagavši Avare, tudi severni del dolnje Panonije med Rabo in Dravo izročil Arnu, naj tamošnje ljudstvo oskrbuje z verskim ukom. Arno je posvečeval duhovnike ter jih pošiljal v slovenske pokrajine, priporočaje jih tamošnjim

slovenskim vojvodam in grofom.¹⁾ L. 797. mu je papež Leo III. potrdil povečšano škofijo in jo povzdignil v nadškofijo. Arno je potem prišel sam v slovenske kraje. V Ptujju je dal izpodrtin stare cerkve sezidati novo cerkev. Pa ker je bilo področje sedaj zanj preobširno, posvetil je za slovenske pokrajine posebnega škofa, Teodorika²⁾ po imenu, katerega sta on in kraljev namestnik izročila in priporočala domačim poglavarjem po vsej Korotaniji in po severnem

¹⁾ Škofija in nadduhovnija v Ptujju, spisal M. Slekovec. Lapajne, zgodovina štajerskih Slovencev, str. 38.

²⁾ Annal. Salisb. et Chron. Salisb. Pertz I. pag. 334. Annis 784. Annal. Mellic. Pez Anno 784. in drugi. Vita Gebhardi, Archiep. in Hansiz II. 134. „Beatus Virgilius — gentem Carantanam convertit ad fidem Christi — et per (Ep. Modestum) et per successorem ejus instantiam eadem gens Sclavonica a ritibus idololatriae revocabatur.“

¹⁾ Bili so slovenski štajerski knezi, vojvode, vladike v Panoniji ti-le: Vonomir, Privizlauga, Cemikas, Ztvimar, Etgar, Ljudevit, Salaho ali Saladio, Pribina, Kocelj, Braslavo, Helmvin, Albger, Pabo. — Muchar II. 9.

²⁾ Stoloval je navadno v Gospej Sveti na Koroškem, F. Raisp, Pettau str. 107.

delu dolnje Panonije. Po Teodorikovi smrti (830) je bil Oton škof Slovencev in njemu je nasledoval škof Ožbald. Adalvin (četrti nadškof solnograški in 14. opat sv. Petra), l. 858. za solnograškega nadškofa izvoljen, ni več Slovincem dal posebnega škofa, ampak je sam prihajal v njih dežele. Za njegovega vladanja je pokrajinski škof Oton nekaj časa stoloval v Ptuju.

Ko je krščanstvo prihajalo od Solnograda bolj severnim Slovincem, trudili so se za južne kraje oglejski patrijarhi. Patrijarh Ursus je začel trditi, da ima Oglej pravico tudi do vse Korotanije. Ta prepir je Karol Veliki l. 811. v državnem zboru tako razsodil, da je postavil Dravo za mejo obema cerkvenima poglavarstvom. Ta razsodba je veljala do sredine osemnajstega stoletja (1751) tako namreč, da so na levem bregu Drave svoje arhidijakone in mašnike postavljali solnograški nadškofi, na desnem pa oglejski patrijarhi.

Za preužitek duhovstva je Karol Veliki v svojih deželah uvêdel desetino, katero mu je moralo ljudstvo plačevati od svojih pridelkov. Ali že Saksonci so se uprli tej desetini, in Alkuin je nadškofu Arnu svetoval, naj pri Slovincih pobira tretji del desetine. Frankovski duhovniki so menda sploh celo desetino pobirali; toda Slovenci¹⁾ so se ustavili in šele solnograškemu nadškofu Gebhardu²⁾ (1060 do 1088), se je posrečilo dognati polno desetino.

L. 807. se je na cerkvenem zboru v Solnogradu po kanoničnih postavah določilo, da se ima desetina razdeliti na štiri dele: prvi del škofu, drugi duhovništvu, tretji siromakom in četrti naj se porabi za cerkvene stavbe. Kadar so solnograški škofje sami prišli v slovenske dežele, moralo jim je ljudstvo davek oddajati kot odškodnino (povračilo) za potne stroške. Leta 864. pa je prenehalo to plačevanje, ker so dobili namestu tega nekaj zemljišč. Razven teh dohodkov so solnograški škofje in tudi samostani v dar dobivali zemljišča s prebivalci vred, kateri so škofom plačevali davke. Tako je tudi Ptuj prišel pod njihovo oblast, kakor nam sprčuje listina iz l. 890.³⁾ Kar so namreč prej

omenjeni domači knezi in vojvode imeli posestev, in menda tudi, kar je bilo zapuščene zemlje, to je prišlo vse nemškemu kralju v last, ki jih je oskrboval po svojih ljudeh, pa tudi razpodelil ali solnograški cerkvi, ali samostanom, ali udanim (nemškim) gospodom, kar je pospeševalo ponemčevanje¹⁾ slovenskih dežel.

Nekoliko je treba omeniti posebej deželico na Blatnem jezeru.²⁾ Tam je bilo mnogo cerkev sezidanih in posvečenih od solnograškega nadškofa Luitprama (prva l. 810. Mariji Devici, druga sv. Adrijanu, mučeniku, in tretja Ivanu Krstniku). Ko sta slovenska blagovestnika sveti Ciril in Metod proti koncu l. 867. na potu v Rim obiskala Kocelja, sprejel ju je ta častno in želel, da bi imel duhovnike, večše slovenskega jezika, ter da bi se slovensko bogoslužje uvêdlo tudi pri njem; ob tej priliki sta se sv. blagovestnika skoro gotovo nekaj časa mudila tudi v Ptuju. Ko je Metod še v Rimu bival, poslal je Kocelj poslance papeža prosit, naj bi mu poslal Metoda kot učenika slovenskemu ljudstvu; in Hadrijan II. je res Metoda posvetil za nadškofa moravsko-panonskega, ter zopet obudil staro sremsko škofijo.

Leta 871. je začel Metod uvajati slovensko liturgijo, in Rihbald, iz Solnograda poslani višji duhovnik v Blatnem gradu, je izgubil vso veljavo ter se vrnil v Solnograd. Ko je Metod potoval iz Rima, mudil se je nekaj časa zopet v Ptuju, razlagal besedo božjo v domačem jeziku, urejal cerkvene stvari in nastavil višjega duhovnika. Še jedenkrat je obiskal sv. Metod Ptuj, l. 879., potem pa zapustil za vselej Panonijo. Nadškof Adalvin je po nekem duhovniku dal sestaviti pismo, katero naj bi dokazalo, da ima on pravico do Koceljeve dežele v cerkvenem obziru. A v Rimu mu tega niso potrdili.

Bavarski škofje so Metodu napotje delali, vendar dokler je Kocelj, njegov zaščitnik, živel, niso mu mogli dosti prizadeti. Po Koceljevi smrti (874) je šel na Moravsko. Tam je dobil za pomočnega škofa v Nitri, Nemca Vihinga, ki

¹⁾ Neko admontsko pismo od l. 1074. ima tako-le: Nam sive — Decimarum a Sclavis tum insolita temporis exactione — tradidit s. Blasio. (Admont [ep. Gebhardus]) Saalbuch III. p. 110.

²⁾ Gens Sclavonica in ejus Episcopii terminis posita ante ipsius tempora aut nullas aut paucissimas decimas reddere consuevit. — Admonstersaalbuch IV. 95 do 96. — Juvavia p. 262. — Muchar III. p. 270.

³⁾ Juvavia p. 114 (890. l.): Ad Pettoviam ecclesiam cum decima et duas partes civitatis cum bannis thelonis et ponte (mostovina), quae antecessoribus nostris illo tradita fuerunt; et ex parte nostra addimus tertiam partem civitatis — id est in superiori civitate in orientali parte civitatis ipsius curtilem locum, ubi nova ecclesia

incepta est, atque in inferiori civitate in occidentali parte civitatis ipsius — curtilla loca. — J. 979 ad Pettoviam civitatem p. 205; J. 1051 p. 237—238; J. 1277: „litteram rogavi sigilli civium de Pettau munimine roborari“; und J. 1320: Der Brief ist gegeben zu Petow in der Statt. — Dipl. Styr. II. p. 212, 216. — Muchar II. 130.

¹⁾ Ponemčevanje je zlasti med Dravo in Donavo širilo to, da so naselnikom iz Nemčije dajali razne privilegije: bili so prosti vseh davkov, in plemenitniki so si smeli gradov zidati po svoji volji, — ljudstvo v okolici pa jim je moralo robotovati.

²⁾ Blatograd (Mosapurg = urbs paludum) sedaj mardjarski Salavar = mesto ob vodi, je bil v 9. stoletju sedež slovenskih knezov Pribine in Kocelja do l. 862. Mesto je bilo utrjeno in je imelo več cerkev. — Zgodovina slov. slovstva str. 18.

pa je bil bolj njegov nasprotnik nego pomočnik. Po Metodijevi smrti (885) je ta Vihing kot najvišji duhovni oblastnik v nadškofiji začel vse duhovnike slovanskega obreda preganjati in je trpel le frankovske duhovnike in latinski obred.

Blatograška dežela je ostala sedaj v cerkveni zvezi z Moravijo, kakor je pozneje bila tudi v politični, dokler niso Ogrji pridrli in spravili vse te kraje pod svojo oblast.¹⁾

Pribina in Kocelj, gospodarja na Blatogradu, bila sta velika prijatelja Slovanov ter sta se trudila, Slovanom zopet pridobiti samostalnost. Za povzdigo Ptuja imata velike zasluge: prvi je dal postaviti cerkev sv. Jurija, drugi pa je mesto povzdignil iz prejšnjih podrtin.

H koncu 9. stoletja je postala ptujska župna cerkev kolegijalna (Collegiatstiftskirche), kateri je bil načelnik tačasni nadžupnik.

V Ptuj se je duhovščina zbirala tudi v cerkvene sinode; prva je bila l. 1168., dné 30. sušca, predsedoval je solnograški nadškof Adalbert (Vojteh 1168—1177) z drugimi visokimi in čislanimi cerkvenimi dostojanstveniki; druga l. 1246., dné 13. kimovca; sklical jo je nadškof Eberhard II., ter je nagovarjal brata Friderika in Hartnida Ptujškega, da bi se odpovedala patronskim pravicam cerkve sv. Jurija pod kamnom (s. Georgius sub lapide), ter dovolila, da jih ima šentpavelski samostan v labudski dolini.

Ko je Friderik I. Ptujski, ministerial solnograških nadškofov, l. 1222. umrl, nagovoril je l. 1230. nadškof Eberhard II. njegovo pobožno vdovo Mehtildo, da je ustanovila v Ptuj domnikanski samostan — prvi na Štajerskem; poleg tega se je l. 1239. ustanovil v spodnjem mestu minoritski samostan.

¹⁾ Slovanstvo, I. del, str. 118 itd.

L. 1249. je solnograški nadškof Filip vpriču duhovne in posvetne gosposke s pismom potrdil ustanovo nunskega samostana dominikank v Studenicah, katerega je bila ustanovila Sofija Rogačka; nadalje je potrdil to ustanovo Bertold, oglejski patrijarh, ker je samostan spadal pod njegovo metropolo.¹⁾

V drugi polovici 12. ali v prvi polovici 13. veka so ptujsko župno cerkev prenovili avstrijski vojvode, nadškof solnograški in mestna oblast. Sklepa se to iz tega, da ima srednja ladija na oboku grbe avstrijskih vojvod, nadškofa in mesta samega, ter tako spada prenovljenje v prvi čas zjedinenja Štajerske z Avstrijo, ko je bilo mesto še v oblasti solnograških nadškofov (851—1543).

V 12. veku so bile škofije razdeljene v arhidijakonate in nadduhovnije; na Štajerskem jih je bilo mnogo, in posebno v srednji marki in jedna ob Dravi, najbrž v Ptuj, zakaj l. 1207. je bil Konrad višji duhovnik v Ptuj; a njegovi predniki so bili l. 1209. kanonik Hartnid, 1202. Heinrich, odvetnik vojvoda Leopolda, 1245. Heinrich, 1281. Ortolf, prošt v Gospej Sveti na Koroškem.²⁾

Med tem sta Ulrik in Bernard Ptujski dala sezidati l. 1380. cerkev vseh Svetnikov in l. 1413. bolniško cerkev v čast sv. Duhu.

Od l. 1420.—1440. je bil dozidan današnji prezbiterij v ptujski mestni cerkvi. In tako smo prišli do nove dôbe, katera je mestu v cerkvenem obziru podala drugo lice. (Dalje.)

¹⁾ F. Raisp, Pettau, str. 108 itd.

²⁾ Muchar tako navaja: J. 1245, 1240 Heinrich, 1268, 1273 Konrad, 1286 Heinrich, 1261 Ortolf, Propst von Maria Saal, Pfarrer von Pettau (de Bettowe), J. 1212 Henricus Pettaviensis, Notarius Ducis Leopoldi Gloriosi, wahrscheinlich Pfarrer in Pettau. — Muchar III., pag. 243. F. Raisp, Pettau str. 112.

Solnčna gorkota in nje vzrok.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

Solnčno sijanje s svojo svetlobo in toploto je skoro jedini vzrok vsega gibanja in življenja na zemlji. Solnčno žarjenje ogreva zemljo in ozračje ter dela vetrove. Solnce izpreminja vodo v soparje. Soparji se dvigajo kvišku v ozračje, zgoščavajo se vsled ondašnjega mraza in iz njih se delajo mnogotere zračne padavine.

Solnčna toplota pomaga rastlinam prebavljati ogljeno kislino, ki jo jemljejo iz ozračja. Rastline si prisvojijo in obdržé ogljik, použijejo ga ter sestavljajo ž njim svoja trupla.

Izpuhtevanje vode, vzdigovanje v višave ozračja, padanje na zemljo, sestavljanje in re-

ditev rastlin, to so veličanska dela, zakaj k ogrevanju zemlje, vode in zraka, k izpuhtevanju vode, k rasti, k vzdigovanju soparjev v višave oblakov se potrosi neizmerno veliko dela — in vsa ta dela opravlja solnce s svojo gorkoto.

Le-ta solnčna dela pa so potem v mnogovrstnih podobah zemlji v prid. Veter goni vetrnjake in jadrnike; voda, ki se odteka po rekah, goni mline in žage. In ona gorkota, ki je sestavljala les in premog, je nakopičena v teh prirodnih zakladih ter čaka, da stopi na dan, ko pokurimo drevje in oglje: tedaj nam kuha jedi in goni parne stroje.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Cerkvene razmere v novem veku.

Nova dôba je napočila v začetku 16. stoletja, ko je učil Luter svojo krivo vero. Privržencev in prijateljev je našla ta nova vera največ med plemenitniki.

Kakor v drugih delih štajerske dežele, tako se je ta kriva vera tudi v Ptuj (1525) ugnedila od solnograjske strani. Kakor nam zgodovinarji pripovedujejo, bili so baje ptujski in mariborski protestantje med drugimi še najbolj mirni. V tem času, kakor pravi F. Raisp, je prenehal kolegijatni kapitel, ker je bilo njegovo imetje zarubljeno, pa tudi vrsta nadduhovnikov je za nekaj časa prenehala, ker se je veliki del meščanov vnel za novo vero.

Pa ravno v tem času je ptujska nadduhovnija ustanovila več župnij, kakor sv. Lovrenc v Slovenskih goricah l. 1586., sv. Rupert v Slovenskih goricah l. 1600., potem vikarijata pri sv. Urbanu l. 1596.¹⁾ in pri sv. Margareti niže Ptuja l. 1597.

Ko je l. 1585. oglejski patrijarh obiskaval svojo škofijo na desnem bregu Drave, počastil je ob tej priliki tudi Ptuj s svojo navzočnostjo.

Ko je nadvojvoda Karol dobil Ptuj od solnograjskega nadškofa (1571—1572), prešel je tudi patronat ptujske cerkve na deželnega kneza, kateri še sedaj izvršuje to pravico, a ptujska župna cerkev je mati prej imenovanih župnij in Vurberga, nad katerim ima pravico patronsko.

Ko se je katoliški nadvojvoda Ferdinand II. goreče prizadeval odpraviti s Štajerskega lutersko vero, izbral je v ta namen za celo deželo komisijo, katere udje so bili: Andrej baron Herbersdorf, Janez opat Admontski, Alban Moosheim, komorni svetovalec, in Friderik plemeniti Paar, deželni poštár kot vodja, katere so spremljali slovenski in nemški vojaki ter so hodili od mesta do mesta, od trga do trga.

Tako je prišla ta komisija tudi v Ptuj, ponovila dné 17. prosinca l. 1600 katoliško vero, h kateri so se bili l. 1599. zopet povrnilo mestni magistrat in nekateri meščani, ter je dala 19. prosinca vpričo meščanov in okoličanov sežgati na dominikanskem, minoritskem in mestnem trgu vse krivoverske spise in knjige, kar jih je bila zasledila. Potem so morali meščani

priseči, da bodo pravi veri in vladarju vsekdar zvesti. Bila sta slednjič še imenovana dva vladna zastopnika, župnik Ripšer in jeden meščan, ki naj bi pazila, da se bodo ukazi komisije izvrševali.

Tisti pa, kateri se niso hoteli povrniti v naročje katoliške cerkve, morali so v treh dnéh zapustiti mesto in iti v prognanstvo. Najbolj zagrizeni luterani v Ptuj so bili: Janez Grübner, lekarnik, Krištof Schauer¹⁾ in njegov sin Janez, Tomaž Steibl, lastnik Traneka in Trnovec, in nekatere meščanke, zlasti gospa Marenzi.

Pa ta protireformacija ni imela zaželenega sadú. Ptujčani so vedeli, da komisija se ne povrne tako hitro v Ptuj, zato so kmalu otresli ves strah ter so postali v verskih stvareh od dné do dné bolj mlačni in vsled tega tudi sprejemljivi za vsako zmoto in hudobijo. In ker so se prognanci začeli zopet vračati, širilo se je luteranstvo vedno bolj ter je kljub prizadevanju skrbnega župnika in gorečih dominikanov okužilo že v teku dveh let večino meščanov. Mnogim pa ni bilo veliko mar, kateri veri da pripadajo. To so najlepše pokazali s tem, da so na nov zvon, ki je bil l. 1602. ulit, dali napraviti podobe Lutra, Kalvina in Melanchtona. Pri takih razmerah se pač ni bilo čuditi, da je zakotna šola, katero je neki Wagmeister ustanovil, da bi v njej meščanske otroke poučeval v luteranskem duhu, bila kmalu prenapolnjena. Vlada je sicer dala l. 1603. to šolo zapreti, a to ni nikakor zboljšalo razmer, temveč je luterane še bolj razkačilo, da so še bolj razsajali.

Ker se je duhovščina pritoževala v Gradec zaradi razširjenja krive vere, poklicala je vlada nekatere rogovileže ter jih kaznovala, nekatere v denarju, druge z zaporom. Pa tudi to ni nič pomagalo. Prišla je torej o binkošti l. 1606. druga komisija v Ptuj. Našla je posebno med ženskimi spolom mnogo krivoveri udanih oseb. Predsednik komisije, škof Mártin, je stanoval v hiši Marjete Marenzi, vdove Bernharda Marenzija, bivšega mestnega župana in l. 1596. mestnega sodnika.²⁾ Ko jo je škof vprašal o njeni veri, odgovorila je: „Jaz sem luteranka in hočem kod taka živeti in umreti.“ To je vladiko zelo osupnilo. Izkušal je sicer, o zmoti jo prepričati in

¹⁾ Ta je l. 1590. daroval za pokopališče v Vindendvi 8 gld. in za tamošnjega predikanta 3 gld. (l. Orožen, l. 322.)

²⁾ F. Raisp, Pettau, str. 184.

¹⁾ Lapajne, Zgodovina štajerskih Slovencev ima letno število na str. 218: 1518.

pridobiti za resnico, a ko je izprevidel, da je vse zaman, odpustil jo je od sebe z opominom, naj vsaj nikogar ne pohujša.¹⁾ V obče so ob tej priliki komisariji prav vljudno postopali. Izgnani so bili samo nekateri, kot strastni rogovileži znani luterani, vsem drugim je bil dán precèj dolg čas za premislek.

Takrat je škof Martin na prošnjo župana Jurija Sorgerja v cerkvi vseh Svetnikov zopet posvetil poglavitni oltar, katerega so bili luterani s svojo službo oskrunili. Tudi zgoraj omenjeni zvon je bil ob tej priliki zopet posvečen, a poprej je moral ključavničar gladko odpiliti spotikljive podobe krivovernikov.²⁾

Premehko postopanje te komisije je bilo krivo, da je v Ptuj ostala prejšnja nemarnost in mlačnost. Škof Martin, ki je v naslednjem letu (1607.) imel na spodnjem Štajerskem kanonično vizitacijo, ni našel v Ptuj ugodnih razmer. Vladika je prišel v Ptuj iz Maribora dné 10. rožnika i. l. zvečer. S seboj je imel dvornega kapelana Viljema Pavliča³⁾ in nekaj služabnikov. Drugi dan je pregledal mestno cerkev in podružnice, izpraševal duhovnike in vernike ter delil zakrament sv. birme⁴⁾; dné 12. t. m. pa je odšel k sv. Marjeti, od tam k Veliki Nedelji in Ormož, kjer je našel v vsakem oziru pomilovanja vredne razmere.

Akoravno je komisija storila, kolikor je mogla, vendar je vlada leto za letom iz Ptuja dobivala žalostna poročila. Kakor župnik Ripšer, tako so zdravnik Matjaž Astij in drugi tožili, da se izmed ptujskih meščanov le malokdo zneni za izpoved in božjo službo. O nedeljah in največjih praznikih so cerkve prazne, pač pa

je po prodajalnicah in gostilnah vse polno ljudij. Tudi za poste se redko kdo méni. Zaradi tega so o postnih dnevih mesnice ravno tako obiskovane kakor o drugih. Prav vernih meščanov je jako malo, čemur pa se ni čuditi, ker je videti in slišati toliko pohujšljivega. Krištof Schauer — poosebljeno pohujšanje — je mnogo meščanov izpridil in pridobil za krivo vero. Isto tako tudi Grübner, ki sicer živi zunaj mesta na svoji pristavi, a meščane vedno hujska zoper duhovščino in ljudi pohujšuje. Trnovski Steibl stanuje po zimi v mestu ter širi luteranstvo. Ana Toting, Monšberska grajščakinja, je že več deklet odtujila pravi veri. Preskrbljevalec živeža Zaharija Schmidt in njegov svak računovodja Waltersdorfer, ki sta l. 1600. bila iz Gradca prognana, pridigujeta luteranstvo celó očitno v provijantni hiši. Razven teh je še več drugih meščanov vseskozi krivovernih. Največ, gotovo čez dvajset, je pa luteranskih meščank. Te hodijo v Medjimurje h kalvinom k božji službi, donasajo od ondod krivoverne knjige in spise ter razširjajo krivo vero v mestu in okolici. In zaradi tega postajajo razmere od dné do dné žalostnejše in tudi katoličani vedno mlačnejši. Ne bilo bi še prišlo tako daleč, ko bi mestni svetovalci natančneje izpolnjevali svoje dolžnosti. Ne le, da ne skrbijo za to, da bi o nedeljah in praznikih bile prodajalnice med božjo službo zaprte, — še sami dajejo slab vzgled, ker ali celó k pridigi ne hodijo, ali pa se le po kotéh potikajo. In kaj še govorijo tu in tam? Ta pravi, da je papež antikrist, oni pa trdi zopet kaj drugega. Svetovalec Krabat pa je celó izustil, da je bedak

sacellum susceptus, quem eadem die examinavimus et approbavimus; vir bonus habetur.

Tertius Felix Caesar, Marburgensis, Styria, a nobis ante septennium in presbyterum ordinatus, quem praedicta die nobis a Dno parochio Pettoviensi praesentatum, examinavimus et pro vicario apud s. Vrbanum approbavimus. Hic orat Breviarium Romanum et confessionale apud s. Vrbanum cum non sit, curabit fieri.

Quartus est Oswaldus Bernauer, a nobis examinatus et per patentes pro vicario ad s. Laurentium in collibus approbatus. Hic etiam apud se capellanum habet, Nicolaum Kolar, qui modo non adfuit, sed dicit, se antea a nobis examinatum et approbatum et cultum divinum peragit apud filialem Ecclesiam s. Andreae.

Die eadem visitavimus Ecclesiam s. Oswaldi in suburbio Pettoviensi, quae est filialis parochiae Pettoviensis. Haec habet Coemiterium et tria altaria, omnia integra et bene ornata. Missale novum Salisburgense adest, Eucharistia decenter servatur. Baptisterium non habetur. Cultum divinum ibidem singulis dominicis et festivis diebus peragit Sclavonice D. Thomas Pulisani, de quo supra.

Die eadem venimus ad Ecclesiam seu Sacellum omnium Sanctorum in civitate Pettoviensi, quae est filialis praedictae parochiae. Ibi non est coemiterium, neque Eucharistia servatur. Tria adsunt altaria, omnia bene ornata, quorum duo profanata sunt. Primum nos ante annum consecravimus. Cultus divinus in eadem fit novies per annum.

¹⁾ Mittheil. d. hist. Ver. f. Steier. XXXII, 7.

²⁾ Jak. Rosolenz, Gegenbericht, str. 149. in 150.

³⁾ „Natione Lusitanus. dioec. Magdeburgensis“ je bil v mašnika posvečen v Gradcu malega travna l. 1605. Dné 12. svečana l. 1615. imenoval ga je sekovski škof Martin župnikom v Radgoni, kjer je služboval do l. 1620.

⁴⁾ O Ptuj je škof zapisal v svoj dnevnik sledeče: „1607., die 11. Junii visitavimus parochialem Ecclesiam s. Georgii in Pettau; ejus Praesentator et Advocatus est Serenissimus, Confirmator vero Archiepiscopus Salisburgensis. Haec Ecclesia cum Coemiterio per sepulturam haereticorum prophanata est; ibi duodecim sunt altaria integra et omnia bene ornata. Eucharistia decenter servatur. Baptisterium adest, Missalia nova Salisburgensia et Confessionalia optima habentur. Et parochus confirmatus est, M. Joannes Ripscherus, per inferiorem Styriam Comissarius, olim S. P. Alumnus, a nobis ordinatus. Vir bonae et honestae vitae. Haeretici in sua parochia existentes in scripto est transmissurus.

Hujus Capellani sunt:

Dnus Adam Kobelius, Pettoviae chorimagister, a nobis jam dudum examinatus et approbatus, cui etiam patentes dedimus.

Alter est Dnus Pulisani, Dalmata, Canonicus Eccl. Nonensis, a Dno parochio Pettoviensi, circiter ad festum s. Georgii pro Ecclesia s. Oswaldi, extra moenia vrbis Pettoviensis, ubi cultus divinus Sclavonice peragitur, in

tisti, ki še gre na božjo pot v Marijino-Celje (Mariazell).

Take ali jednake tožbe so prihajale v Gradec. Zato je nadvojvoda l. 1610. ukazal Janezu Krištofu Tattenbachu, doktorju Krištofu Breitingeru v Gradcu, potem Juriju Pileatorju, župniku v Mariboru, in Janezu Sigmundu Aichhornu, oskrbniku Ptujkega grada, naj gredo mahoma v Ptuj in tamošnje meščane zaslišijo zastran izpovedi, obhajila, božje službe in postov. Oskrunjevalce naj ostro kaznujejo, trdovratneže pa brez usmiljenja odpravijo.

Dotični gospodje so razven Aichhorna, ki se je zaradi bolezni pridružil nekatere dni pozneje, prišli v Ptuj dné 18. velikega srpana l. 1610. Našli so ondi 28 očitnih krivovercev, 60 takih, kateri niso velikonočne izpovedi opravili, 136 zasramovalcev postne zapovedi. Prav katoliških in vseskozi vernih je v mestu bilo le petnajst. Komisija je potem takem imela dovolj opravila. Postopala je ne gledé na stan in spol jako ostro, zakaj hotela je nadvojvodi izročiti komorno mesto Ptuj — celo verno.

Lekarnik Grübner, ki je kljubu prepovedi prišel parkrat v mesto, moral je plačati 500 gld. kazni. Izgovarjal se je sicer, da je obiskaval svojo na smrt bolno soprogo, a to mu ni nič pomagalo.

Janez Schauer, sin Krištofov, je moral, četudi je bil plemenitaš in si je bil kot vojak pridobil veliko zaslug za deželo, mahoma zapustiti mesto.

Računovodja Waltersdorfer je umrl 31. velikega srpana i. l. Preskrbljevalec živeža Schmidt pa ni hotel priti pred komisijo, češ da ona nima ž njim kot vojakom nič opraviti. Javili so ga vladi kot upornika.

Znana gospa Marenzi, s katero je škof Martin ravnal tako vljudno, je kljub visoki starosti morala v treh dnéh zapustiti mesto, čez dva tedna pa še deželo.

Tudi Grübner in Tomaž Steibl sta morala v prognanstvo. Drugi so dobili več ali manj časa za premislek. Mestni svetovalec Krabat je bil odstavljen in na njegovo mesto izvoljen Lampertič.

Kdor ni bil vsaj jedenkrat v letu pri izpovedi in sv. obhajilu, plačal je pet tolarjev kazni, za vsak prelomljen post pa jeden tolar. Ostra kazen je zadela vsakega, pri katerem so našli kako krivoversko knjigo: imoviti so morali plačati deset do dvajset cekinov, manj imoviti pa toliko tolarjev. Kdor ni imel s čim plačati, bil je zaprt ob vodi in kruhu in sicer za vsak tolar po jeden dan.

Krivoverskih knjig so nabrali veliko košaro. Te sta doktor Breitinger in župnik Ripšer nesla na most ter sta jih vrgla v Dravo.

Predno je komisija dné 3. listopada i. l. zapustila Ptuj, naročila je še meščanom, da morajo ob nedeljah in praznikih med božjo službo imeti mestna vrata, gostilne, mesnice in prodajalnice zaprte. Mesarjem pa je bilo pod kaznijo sto cekinov prepovedano o postnih dneh mesnice odpirati in prodajati meso. Tudi skrunjevalcem izpovedi in postov so bile napovedane velike in občutljive kazni.

Zoper ostro postopanje te komisije so se pritožili Ptujčani celó pri cesarju. Vsled tega je vlada komisarje pokarala in mnogo kazni izpregledala. Pač pa je kljubu ugovorom potrdila novo dekliško šolo, katero so komisarji mesto prejšnje zakotne šole ustanovili v Ptuj. ¹⁾

Pa tudi ta komisija, dasi je ostro postopala, ni mogla iztrebiti vsega plevela. In tako bi se bilo luteranstvo brezdvomno v Ptuj zopet razširilo, ko bi ga ne bili še o pravem času zadušili misijoni jezuitov in kapucinov; ti-le so se tam naselili l. 1615.

O kolegijatnem kapitolu je ostal še samo spomin v tem, da ima prvi za župnikom, sedaj za proštom, nemški naslov „Chormeister“. V knjigi „škofija in nadduhovnja v Ptuj“ piše M. Slekovec na str. 89. tako-le: „Ker je župnik v dóbi reformacije moral kot komisar večkrat od doma iti, ustanovil je z dovoljenjem škofovim pri mestni cerkvi v Ptuj službo „chorimagistra“. Ta naj bi namestoval župnika ter na to gledal, da se božja služba redno vrši, in kakor v cerkvi, tako na koru vse dostojno opravlja.“

L. 1621. 28. malega srpana je cesar Ferdinand II. daroval minoritom v Gradcu župnijo svetega Vida niže Ptuja, katero darilo je papež Urban VIII. potrdil dné 6. velikega srpana l. 1623.

L. 1637. so povzdignili cerkev sv. Ožbalda zunaj Ptuja v samostojni vikarijat, l. 1670. pa cerkev sv. Urbana in l. 1676. cerkev sv. Margarete v župnijo. ²⁾

Ko je katoličanstvo prerajeno in očiščeno zopet zavladalo, začelo se je povsodi novo življenje. Ljudstvo je z veseljem opravljal svoje krščanske dolžnosti; v Ptuj samem se je vsled vladne uredbe udeleževal mestni magistrat vsako nedeljo in praznik v popolnem številu pozne božje službe, med katero so bile vse prodajalnice zaprte. V tej dóbi je mestna cerkev svetega Jurija dobila mnogo volil, katera pričajo še poznejšim rodovom o pobožnem duhu Ptujčanov.

Omenimo še obljube, katero so Ptujčani storili l. 1680. dné 24. kimovca pred Najsvejšim. Že prejšnje leto 1679. se je bila oglasila

¹⁾ Mittheil. d. hist. V. f. Steierm. XXXII., 13—22. — M. Slekovec, škofija in nadduhovnja v Ptuj, str. 89 sl.

²⁾ F. Raisp, Pettau, str. 115.

na Dravskem polju strašna kuga, katera se je pomikala od vasi do vasi, dokler ni leta 1680. dospela tudi v Ptuj. Od 29. malega travna do 16. rožnika je pobrala 69 ljudi. Malega srpana je nenadoma prenehala, a v drugi polovici velikega srpana je iz nova začela daviti ter je precéj časa razgrajala tako hudo, kakor že dolgo ne. Do konca listopada l. 1680. je bilo v Ptujju že 54 hiš zaprtih in z velikimi belimi križi zaznamovanih, zakaj kuga je v enem črtletju pobrala 274 ljudi. Imoviti meščani so bežali k vinogradom deloma v Haloze, deloma v Slovenske gorice; pa tudi manj imoviti so odhajali in zopet dohajali, dokler ni vlada tega ostro prepovedala.

Ptujčani, videči pred seboj grozno smrt, poskušali so sedaj to, sedaj ono, da bi jezo Gospodovo potolažili in odvrnili hudo šibo. Mnogokrat so šli v procesijah od cerkve do cerkve ter so prepevali spokorne pesmi, molili rožni venec in litanije in delali različne obljube.

Pomenljiv dan za mesto Ptuj je bil 24. kimovec l. 1680. Omenjenega dne — bil je god sv. Ruperta — so se zbrali v mestni cerkvi svetega Jurija nadžupnik Ciprijan pl. Collonia z vsemi duhovniki mestne župnije, provincijal minoritov Gašpar Dietl z večino svojih konventualov (Raisp na str. 116. Minoriten-Guardian Gregor Lednik), priyor dominikanov Dominik Moskon, samostanski pridigar Kolb, kapucin, potem mestni župan Bolfenk Zauner z vsemi svetovalci in toliko število meščanov obojega spola, da je bila prostorna cerkev natlačena.

Najpreje je služil nadžupnik sv. mašo pred Najsvetejšim, pred zadnjim blagoslovom pa nastane v cerkvi tihota in vsi pokleknejo. In sedaj povzdigne nadžupnik svoj glas in narekuje, vsi v cerkvi zbrani pa govoré za njim to-le obljubo:

„Mi duhovni in posvetni predstojniki, meščani in vsi, kateri prebivajo v Ptujskem mestu, obetamo tukaj pred izpostavljenim svetim Rešnjim Telesom klečé Bogu vsegamogočnemu, devici Mariji, sv. Jožefu, sv. Rupertu in drugim svetnikom zase in za svoje otroke in vnuke, za sedaj in za vse prihodnje čase:

1. Da se bomo pred praznikom sv. Jožefa in sv. Ruperta postili in da bomo ta dva praznika s slovesno božjo službo obhajali, od večernic prejšnjega dne do solnčnega zahoda drugega dne, katere božje službe se bomo vsi udeležili.

2. Obetamo tudi, da bomo na praznik sv. Ruperta, t. j. 24. kimovca, imeli vsako leto procesijo k cerkvi sv. Jožefa, katera se bo zidala; v tej bo v znamenje nedolžnosti šlo

šest belo oblečenih fantov pred duhovščino, za njo pa bomo šli mi verni, držeči v rokah svečo in bomo na glas molili sv. rožni venec.

3. Vežemo se, da bomo izmed odličnih meščanov izbrali dvanajst mož, ki bodo v procesiji šli bosi in bodo za roko vodili vsak jednega berača, jim stregli in na zadnje obdarovali.

4. Slednjič se še vežemo, da bomo tudi na god sv. Jožefa — 19. sušca — imeli jednako procesijo. Pred Najsvetejšim obetamo vse to natanko držati. Bog naj nam in našim potomcem podeli k temu svojo milost ter naj nas podpira!“

Vseh pričujočih se je polastila sv. groza; po cerkvi so kakor rahločutne ženske tako tudi neobčutljivi možaki na glas jokali in če kdaj, gotovo so takrat puhtele goreče molitve in prošnje k Bogu, naj bi hudo šibo milostljivo od mesta odvrnil. Ob tej priliki je mestni župan Bolfenk Zauner v imenu vsega mesta še obljubil, da hoče v čast sv. Jožefu postaviti cerkev. To se je zgodilo že l. 1681.

Omenjene obljube nam kažejo, kako težavne dolžnosti je ljudstvo sebi in svojim naslednikom nalagalo, da bi pri Bogu dobilo usmiljenje. Toda ko je minula kuga, pozabili so ljudje, kar so bili obljubili. Sekovski škof Ivan Ernest grof Thun je Ptujčane sicer že l. 1685. odvezal od tega, da jim pri procesijah ni treba bosim hoditi — pa tudi vse drugo se je že davno opustilo —, težko še kateri meščan dandanes misli na storjene obljube.¹⁾

Na jesen l. 1680. — kmalu po obljubi — je kuga v Ptujju prenehala, na zimo pa do cela ugasnila. Ker se je pa l. 1681. v sosednih deželah zopet prikazovala, na Hrvaškem, zlasti v Varaždinu in v Zagorju, pa tudi že hudo davila, zaukazala je vlada, naj hrvaško mejo takoj zapró. Tudi minoriti v Ptujju so dobili od cesarja Leopolda dne 18. vel. srpana i. l. ukaz, da morajo pod kaznijo 1000 cekinov dati vse ceste proti Hrvaškemu, posebno iz Krapine čez Macelj k sv. Trojici v Halozah, skrbno zavarovati in da ne smejo nikogar prek meje pustiti, ki ni bil poprej v postavni kontumaciji.

A vsi ti ukazi so došli tudi sedaj prepozno, kakor v prejšnjih letih, zakaj meseca velikega srpana je kuga že v Ptujju davila in pobirala. Do zime je umrlo 219 oseb, 19. velikega srpana tudi gvardijan in definator kapucinov, o. Lukež, ki je bil v mestu vseskozi zeló priljubljen.²⁾

¹⁾ Sim. Povoden, Bürgerl. Lesebuch 465. — M. Slekovec, škofija in nadduhovnija v Ptujju, str. 121. sl.

²⁾ Na majhni kameneni ploči, vzdani v vshodno steno mestne cerkve v Ptujju čitaš:

R. P. LVCAS. ZAGR. GVAR-ET DEFE—TOR.
OBIIT IN PESTE—19. AVGUSTI. 1681.

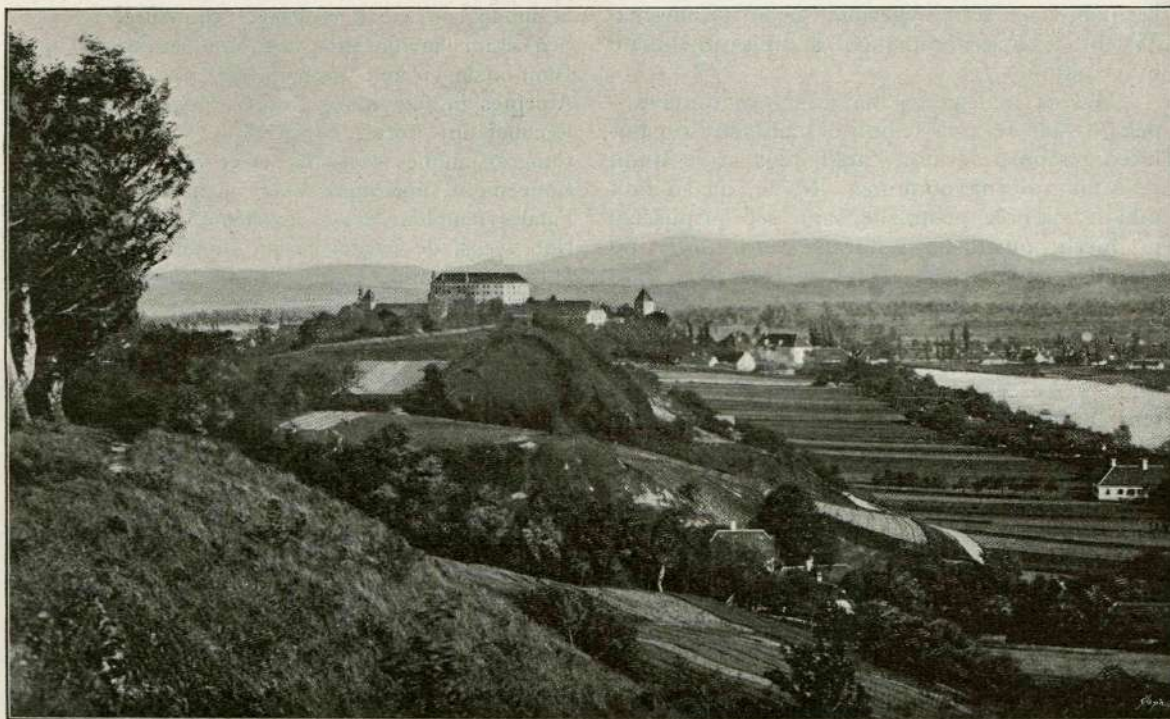
stana minoritov in dominikanov¹⁾ upepelil vse mesto. Tudi zvonik mestne cerkve sv. Jurija, ki je stal nad prezbitorijem (menda pa na koru, kjer se še vidijo železna vrata, katera so baje vodila v zvonik), se je vnel in podrl. Ker je tudi zgorel precejšen del cerkvene strehe in kor, zahvaliti se je le neumornemu gašenju meščanov in posebnemu varstvu božjemu, da ni pogorela cela cerkev. Pa škoda je bila vse-kako ogromna, zakaj ogenj je uničil mnogo starih listin, več dragocenosti in vso cerkveno obleko, katera je bila na koru shranjena. Od prevelike vročine so se raztopile tudi dvojne dragocene orglje, in od dima so bili več ali

manj poškodovani vsi oltarji. V tem požaru je grozovito smrt storilo 36 ljudij.¹⁾

V naslednjem letu (1685.) so kupili meščani od Medarda Reizgerja, zvonarja v Gradcu, za 742 gld. tri nove zvonove, katere so obesili v prosto stoječi stolp.

L. 1689. so kupili meščani od frančiškanov v Zagrebu za 350 gld. zvoniško uro, katero so potem v prosto stoječi stolp obesili.

Dné 8. vinotoka l. 1705. pozno zvečer vnela se je vsled neprevidnosti neka hiša na južnem delu mesta, in ker je pihal močan jug, bile so v kratkem času vse strehe ptujskega mesta v plamenu, in zopet je grozen požar kakor leta

Ptuj od večerne strani. (J. Winkler v Ptuj.)

1684. upepelil — izvzemši četiri hiše na južni strani in pa samostan minoritov in dominikanov — celo mesto. Ker je vihar nesel goreče skodle celó čez mestno ozidje, vnelo se je tudi v južnem predmestju več hiš, od teh tudi ka-

¹⁾ F. Raisp pravi v svoji knjigi „Pettau“ na str. 117, da sta v tem letu samostana minoritov in dominikanov pogorela, kar pa ni istina, kakor beremo v nekem minoritskem zapisniku. Ta se tako-le glasi: „Hoc anno 1684 die 8va Maji civitas Pettoviensis praeter nostrum et Dominicanorum conventum totaliter incinerata fuit.“ Nadalje, da je l. 1686. dal minoritski konvent svoj pogoreli samostan na novo sezidati, cerkvi pa je dal prizidati Jurij Miroslav grof Zavrčki in Borlski l. 1687. Loretsko kapelo. Napis na kapeli v latinščini pa svedoči, da jo je dal neki prošt v Stainz-u sezidati; ime proštovo in leto mi je pa neznano. Leta 1691. je bilo lepo cer-

pucinski samostan, kateri je do tal pogorel. Tudi mestni zvonik se je vnel ter so se zvonovi deloma raztopili deloma pa padli na obok.

Tudi v tem požaru je moralo več ljudij storiti smrt. V mrtvaški knjigi mestne župnije so zaznamovani ti-le:

„Maria Gergerin perivit in incendio, aet. 53 ann. Isabella Guffantin in incendio, aet.

kveno pročelje dodelano, katero je še sedaj kras celega samostana; in tako je bila tega leta cerkvena ladija od l. 1620. zgotovljena, o čemer nam trdi tudi napis nad poglavitnimi vrati:

Renovatum ex munificentia piorum 1691.

¹⁾ Mrtvaška knjiga ptujska ima to-le opazko: „In incendio anno praedicto (1684) octava Maji exorta, eoque tribus diebus durante, periire 36 homines.“

36 ann., eodem die in incendio Anton. N. N. aet. 28 ann.“

L. 1706. je prišel celjski zvonar Konrad Schneider v Ptuj ter je zunaj mestnega ozidja ulil pet novih, lepo donečih zvonov, kateri še dandanes veličastno doné iz starodavnega stolpa. Prvi tehta 55, drugi 35, tretji 20, četrti 12, peti pa 7 centov — vкуп 129 centov. Pripoveduje se, da so pobožne meščanke za veliki zvon darovale precěj srebrnine, zato tako glasno in prijetno poje. Ob tej priliki so zvonik za jedno nadstropje ali nekaj čez šest metrov znižali, zakaj gornje zidovje je ob požaru spokalo. Ker pa so ljudje po požaru jako obubožali, moral je zvonar šest let čakati za svoj zaslužek, kateri je znašal 908 gld. 20 kr. srebra. Mašni in mrtvaški zvon sta bila ulita ravno od taistega zvonarja l. 1709.

Proti koncu vinotoka l. 1707. je sekovski vladika Franc Anton grof Wagensberg prišel v Ptuj. Ker še župnišče ni bilo postavljeno, nastanil se je pri minoritih. Dné 28. vinotoka je v samostanski cerkvi maševal, potem pa predpoldan in popoldan ondi birmal in sicer kakor pravi nek zapisnik „in inferiori ambitu“. Drugi dan je konsekriral v minoritski cerkvi oltarje sv. Antona, lavretanske Matere Božje in sv. Križa, potem je maševal v lavretanski kapeli in zopet birmal. V nedeljo (30. vin.) je s posebno slovesnostjo posvetil cerkev sv. Jožefa zunaj mesta ter je ondi pred obedom birmal. V pondeljek je posvetil dva oltarja pri sv. Ožbaldu, potem pa tri pri kapucinih. Po obedu pa je konsekriral pred mestno cerkvijo pet novih zvonov, katere so potem v zvonik potegnili. Drugi dan (1. listop.) je posvetil pet oltarjev v dominikanski cerkvi in dva v bolnišnici, po obedu je zopet birmal, ravno tako tudi naslednji dan v jutro in popoldne. Vseh vкуп je bilo ob tej priliki v Ptuj birmanih 6717 ljudij. Dné 3. listopada je vladika zopet odšel.

Osemnajsto stoletje je pomnožilo število filijalnih cerkev (poddružnic) s tem, da so se ustanovile nove župnije pri sv. Andražu (1757.) in kuracija pri Vurbergu (1767.), h kateri je pripadlo veliko občin iz urbane župnije. Tudi čez te se razteza pravica patronstva ptujskega nadžupnika.

L. 1786. je bila od l. 1688. obstoječa ptujska dekanija pri občni uravnavi škofij neposredno pridružena sekovski škofiji ter ob jednem

povzdignjena v okrožni dekanat, kateremu so bili podrejeni dekanati Ljutomer, Velika Nedelja in Zavrč, kateri, kakor sploh vse župnije na desnem bregu Drave od Zavrča do Ruš, svoje dni spadajoče pod oglejski patrijarhat in od l. 1751. pod goriško nadškofijo, so bile l. 1786. pridružene sekovski škofiji.

Od l. 1859. pa, ko se je labodski škof Anton Martin Slomšek preselil iz sv. Andraža v Maribor, spada ptujski dekanat labodski vladikovini.

V 18. stoletju so se godile velike premembe na cerkvenem polju kakor v drugih deželah tako tudi na Štajerskem. Jožef II. je namreč veliko samostanov odpravil ter z njihovim imetjem ustanovil nove župnije. Tako je tudi l. 1786. odpravil samostana dominikanov in kapucinov v Ptuj in zaprl nekatere cerkve, kakor sv. Jožefa, vseh Svetnikov in sv. Duha v bolnišnici. Minoritski samostan pa se je ognil pogubni osodi s tem, da je l. 1789. prevzel dušno pastirstvo čez jeden del župnije sv. Ožbalda zunaj mesta, katero opravlja še sedaj, med tem ko je drugi del pripal v l. 1617. postavljeni cerkvi sv. Marka niže Ptuj, kjer je bila ustanovljena duhovnija.

L. 1826. so prevzeli ptujski minoriti dušno pastirstvo župnije sv. Marije na Podlihtneku v Halozah (1559), in so jo preložili k sv. Trojici — k nekdanji ekspozituri ptujskih dominikanov z veliko cerkvijo v italijanskem zlogu.

Dné 29. rožnika l. 1826. je sekovski knež škof Roman Sebastijan Zängerle posvetil v mestni župni cerkvi glavni oltar sv. Jurija, v katerega je vložil svete ostanke sv. mučnikov Kolumba, Deodata in Felicissime.³⁾ (Dalje.)

³⁾ Dotična listina, ki je svoje dni visela pri glavnem oltarju, glasi se tako:

*Anno Domini MDCCCXXVI. die XXIX. Junii
Ego Romanus Sebastianus episcopus Seccoviensis, nec non administrator episcopatus Leobensis, Imperii Austriaci Princeps consecravi altare hoc in honorem s. Georgii et Reliquias sanctorum Martyrum Columbi, Deodati et Felicissimae in eo inclusi et singulis Christifidelibus hodie unum annum et in die anniversario consecrationis hujusmodi ipsum visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiae consueta concessi.*

L. S.

Romanus
Jacobus Stopper
Consil. Secret.

lepih umetnostij nas uči, da so resnične izražene besede. Jasen vzgled za to nam je velik umetnik, slaven kipar:

Canova.

Od divnega Michelangela ni bilo več moža, ki bi bil dosegel toliko umetniških uspehov, kakor ta. Najlepše spominike, najboljše plodove na polju lepih umetnostij sploh, karkoli jih je proizvedlo zadnje stoletje, izumil je njegov duh in ustvarila njegova spretna roka.

Antonio Canova je bil rojen 1. listopada l. 1757. v skromni vasi Possagno blizu Trbiža na Laškem, v onem delu cvetoče Italije, v katerem so še pred nekaterimi stoletji bivali jedino le slovenski očetje in deloma še sedaj bivajo. Njegovi stariši so bili ubogi in niso mogli dati više izobraziti nadarjenega sina. A soroden duhovnik se ga je usmilil, poslal ga je v Benetke, da bi tam dovršil latinske šole, potem se pa posvetil dušnemu pastirstvu. Toda Antonio ni čutil v sebi poklica za delavca v vinogradu Gospodovem; tudi študije mu niso uga-jale, izgubil je vse veselje. Jezen je postal na učne knjige, jezen na svoje dobrotnike, jezen slednjič na samega sebe, ker v študijah ni našel miru. Jedino, kar ga je veselilo, je bila beneška naravna in umetniška krasota. Svetla noč na trgu sv. Marka, srebrno-blesteča luna v pro-zornih valovih, to mu je dvigalo srce. Zraven še prekrasne cerkve, ponosne, bajne palače, — ha, to je občudoval z rajsko slastjo. Srce se mu je vnelo za odlične beneške umetnike prešlih vekov; zroč na njihova imenitna dela, je sklenil, posvetiti se umetnosti, morebiti bo pri njej več sreče. Poslovil se je torej od suhoparnih šolskih knjig, kjer zanj ni bilo lovorovega venca, ter stopil v akademijo beneških kiparjev. Da so bili radi tega stariši užaljeni, bilo mu je malo mar, on je slušal povelje svojega srca.

Na akademiji pa mu osoda začetkoma nika-kor ni bila mila. Hoteli so ga že odpoditi; vodja se je vsako uro nad njim hudoval in godrnjal, češ: „Ti si neukreten, iz tebe ne bo nikdar nič; če se ne poboljšaš, pojdeš!“ O, kako se je Antonio jokal! Vse je izgubljeno; na akademiji ga sovražijo radi „nedostatne nadarjenosti“; stariši ga obsojajo, skoraj preklinjajo, dobrotniki so ga zapustili. V takem položaju bi marsikdo obupal, a Antonio ni, on, ki je iskal vedno tam pomoči, kjer je jedino najti, — pri neskončno dobrotnem Bogu. S solzami je hodil vsak dan že ob zori v veličastno cerkev St. Maria dei Frari, kjer je Bogu in Materi nebeski tožil svoje gorje ter plakal za pomoč. In res! Polagoma se mu zboljšajo razmere. Njegova ne-utrudna marljivost in vstrajnost mu je gladila pot do boljše bodočnosti. Sčasoma so ga jeli tolažiti učitelji in priznavali njegovo umetniško sposobnost. V 17. letu je razstavil med drugimi učenci kip, predstavljajoč Evridiko, nesrečno Orfejevo ženo. Delo je bilo še srednje veljave; nikdo še ni mogel slutiti, da je je zvršil veliki bodoči umetnik. Čudno, kako počasi napredu-jejo nekateri geniji! Kakor slavni Demosten, tako je tudi Canova po trnjevi poti dela in truda, v potu svojega obraza došel do moj-sterske popolnosti. Skromno priznanje beneškega občinstva ga ni oplašilo, še manj ostra sodba učiteljev. Nasprotno. Antonio je napel s podvojeno marljivostjo svoje dušne sile, in glej! od leta do leta je rastlo število njegovih ča-stilcev. Čez pet let si je pridobil že toliko ve-ljave, da ga je akademija večkrat odlikovala z dragocenimi darili. Priporočala ga je celó be-neškemu senatu v nadaljno izobrazbo. Senat mu je poklonil tristo zlatov za vsako leto ter ga poslal v Rim, da dovêde svoje zmožnosti na vrhunec umetniške dovršenosti. (Dalje.)

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Tisočletnica mestne župne cerkve v Ptuj.

Redka je cerkev, katera bi se mogla po-našati s tako visoko starostjo, kakor cerkev sv. Jurija v starodavnem Ptuj.

Kljubovala je tisočletju, videla veliko so-vražnikov, prebila je veliko nezdod, kakor ogenj in druge elementarne nadloge. L. 1844. se je praznovala tisočletnica mestne župne cerkve

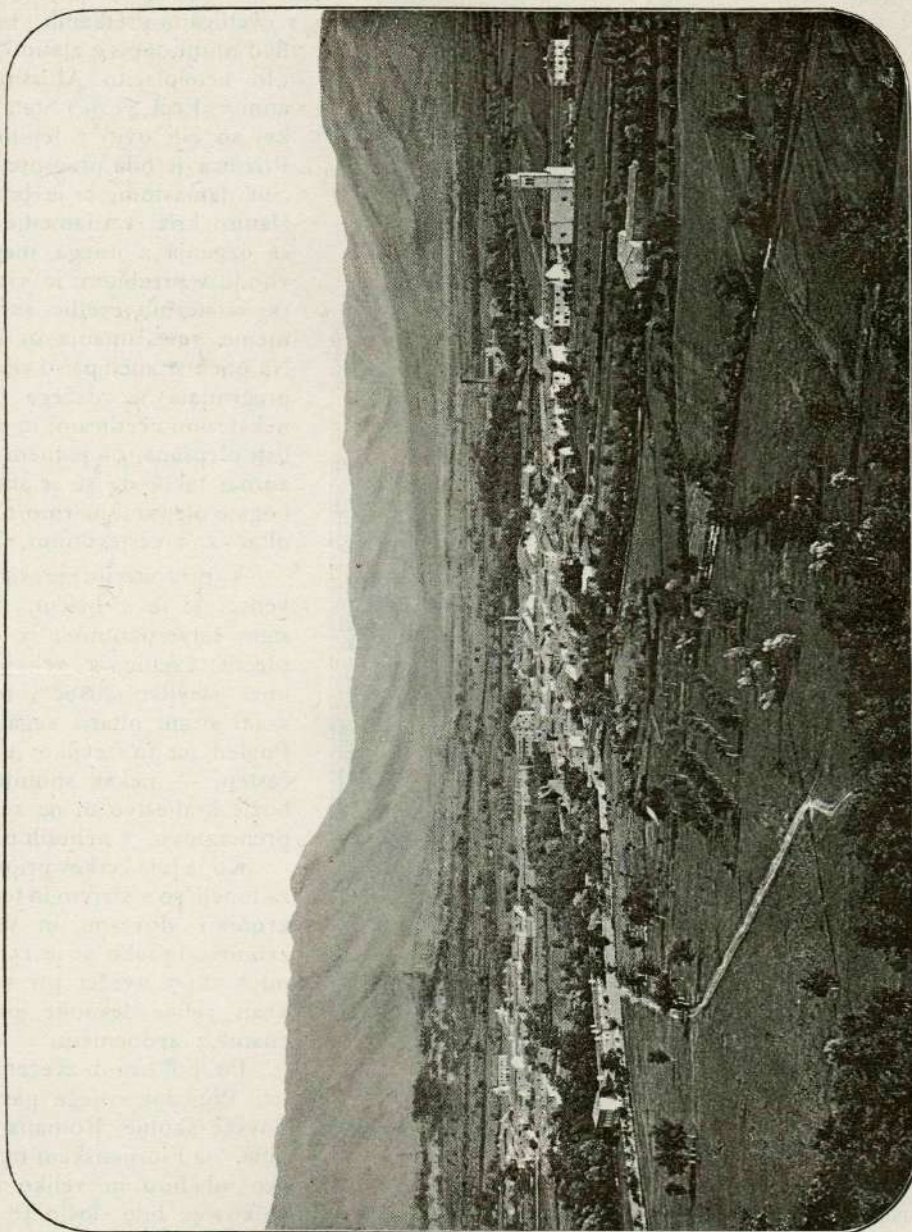
sv. Jurija. Posvetil jo je solnograški nadškof Luitpram l. 846., a postavili so jo bili že l. 840.

Okrožni dekan Franc Cvetko je pri sekov-skem ordinarijatu poprosil, da bi sv. stolica dodelila za to priliko popolne odpustke. In res je papež Gregor XVI. dné 2. vel. travna l. 1844. določil popolne odpustke od tretje do četrte nedelje po binkošti vsem tistim vernikom, ki v tem času obišejo mestno župno cerkev

v Ptuj z navadnimi pogoji. Ko je dné 8. rožnika i. l. prišel še z Dunaja „Placetum regium“ (dovoljenje vladarjevo), naznanili so jubilejsko svečanost po celi dekaniji in v bližnjih krajih, zlasti pa so povabili župnije, odtrgane od nad-

župnije ptujske, da se zopet spomnijo svoje matere.

Prišli so prebivalci med Muro in Dravo, od gornjih Slovenskih goric, iz Halož, zgornjega Dravskega polja in tudi iz celjskega okroga.

Šturije in Ajdovščina.

Raisp na str. 119. pravi, da je prišlo 33 župnij in sicer: Kapela, Radgona, minoriti ptujski, sv. Vid, Leskovec, Velika Nedelja, sv. Miklavž pri Ljutomeru, Svetinje, sv. Lenard pri Veliki Nedelji, sv. Trojica v Haložah, sv. Barbara pri Vurbergu, Vurberg, sv. Martin pod Vurbergom, sv. Urban, Mala Nedelja, sv. Rupert, Črna Gora,

sv. Andraž, sv. Anton, sv. Bolfenk, sv. Lovrenc na Dravskem polju, Hajdin, Cirkovce, sveti Lovrenc v Slovenskih goricah, Polenšak, sveti Tomaž, sv. Križ pri Ljutomeru, sv. Marko, sv. Janž na Dravskem polju, sv. Margareta in Ormož iz sekovske, potem Majšberg in Stoperce iz labudske vladikovine.

Poleg nebrojnih romarjev je prišlo tudi 34 procesij z dušnimi pastirji ter so ta teden polnili ulice, trge in cerkve starodavnega rimskega Petovija. Veličastno je bilo gledati te procesije, ki so imele kot kras veliko število belo oblečenih in venčanih devic — nekatere do 400 — in so štele na tisoče vernikov. Pri teh procesijah se je čutila moč katoliške vere, se je

majhnimi, nedolžnimi deklicami. Kakor so se zbirale okoli prvotne starodavne cerkve mlajše hčerke, tako je čvrsti starček med mladino na poseben način predočeval pomen praznikov.

Večer pred slovesnostjo, t. j. 15. rožnika, je bila častitljiva, starodavna cerkev praznično ozaljšana. Velikim vratom so bile v kras tri vrste zelenih, s cveticami pretkanih, vencev in

nad njimi napis z zlatimi črkami:

„In beneplacito Altissimi mille anni.“ (Eccl. 41. 6.) Stebri v cerkvi so bili oviti z lepimi venci. Prižnica je bila pregrnjena z rdečim damastom, ki je bil obšit z zlatimi križi v znamenje vere, ki se oznanja z onega mesta. Pri vhodu v prezbiterij je viselo zgoraj iz nežnih cvetic sešito znamenje vere, upanja in ljubezni. Na obeh straneh pa so visela lična pregrinjala iz rdečega blaga, z nekaterimi cveticami in zelenimi listi olupšana, ob enem pa prozorna, tako, da se je skozi videl bogato olupšani marmornati veliki oltar z brezštevilnimi lučicami.

V prezbiteriju je visel zelen venec, ki je v belem, podolga-stem četverokotniku iz belih in rdečih cvetic v velikih črkah imel številko „tisoč“, ter je na vsaki strani oltarja segal do tal. Pogled na to številko je bil veličasten, — nekaj spomin, da je božje kraljestvo tu na zemlji nepremagljivo, v nebesih pa večno.

Ko je bila cerkev pripravljena, zadoneli so v starem in temotnem zvoniku slovesno in veličastno zvonovi, in tako se je 15. rožnika od 6. do 7. zvečer pri vseh cerkvah velike dekanije jubilej nannil z zvonenjem.

Po pol osmih zvečer so sprejeli Ptujčani višjega pastirja sekovske škofije, Romana Sebastijana, na Florijanskem trgu s šolsko mladino in veliko množico

ljudstva; duhovnikov je bilo došlo 48. Po slovesnem blagoslovu je škof v krepkem govoru otvoril jubilej, imel drugi dan slovesno sv. mašo, popoldne večernice in tako poveljčal svečanost. Druge dneve v tednu pa je služil z obilnim sijajem sv. maše najstarejši duhovnik, ki je bil tedaj v Ptuj. Vsak dan je bila tudi slovenska pridiga.

A ne samo veličasten je bil ta jubilej, ampak tudi koristen vernikom. Po 35 mašnikov je

Florijanski trg v Ptuj.

videlo veličastvo cerkvenih naredeb, kazala se je velika pobožnost Slovencev. Molitve in pevanje pobožnega ljudstva in veličastno donenje zvonov je delalo vtisek, ki se ne dá popisati. Vsi, ki so gledali mimo idoče procesije, bili so do solz ganjeni in še sedaj le s solznimi očmi pripovedujejo o tem. Čez vse ganljiv pa je bil prihod častnega korarja in župnika pri svetem Marku, g. Andreja Ledenika, v sredi svojih župljanov, ki je došel 82-letni starček med

sedelo v izpovednicah vsak dan od 4. ure zjutraj in pozno v noč, izvzemši kaki dve uri opoldne. Po sto vernikov je ostalo do 8. ure zvečer tešče, dokler niso opravili izpovedi in prejeli sv. obhajila. Mnogi so po dva ali tri dneve čakali, da so prejeli sv. zakramente in zadobili popolni odpustek. Tudi doma so duhovniki izpovedovali, in tako jih je v enem tednu sveto izpoved opravilo in sv. obhajilo prejelo 34.000; število romarjev pa je bilo do 50.000.

Za sklep tega za Ptuj tako imenitnega tedna je bila v nedeljo 23. rožnika popoldne ob petih velika mestna procesija, ki je šla iz samostanske v mestno župno cerkev. Učenci, vse zadruge z zastavami, vsi še navzoči duhovniki in skoro vsi prebivalci mesta so se pridružili tej veliki procesiji, v kateri se je rožni venec molil in so se pele litanije. Sploh se mora v čast meščanov opomniti, da so ta čas milosti dobro in marljivo porabili in se tudi gostoljubne izkazali s tem, da so ptujce ljubeznivo jemali pod streho. V prenočiščih so se slišale le molitve in pesmi. — Govorili so o starosti cerkve, o razširjanju sv. vere in sploh o tem, kar so slišali v pridigah.

Ko so v cerkvi odpeli pesem „Te Deum“, oglasili so se mestni in drugi zvonovi po vseh cerkvah dekanije in zvonili od 6. do 7., v znamenje, da je konec jubileja. Takrat se je v marsikaterem srcu vzbudila misel: „Tako zginejo časi in leta; pa kar se je v teh letih storilo za Boga, ostane vekomaj.“

Stari ljudje se še spominjajo tisočletnice ter pripovedujejo o njej svojim potomcem; tako se bo še dolgo o njej ohranilo ustno sporočilo.

L. 1863. dné 22. kimovca je bila dekanija in nadduhovnija ptujska povzdignjena v proštijo vsled prošnje Ptujčanov samih s papeževim

pismom z dné 22. kimovca i. l. in vsak ptujski nadžupnik je ob enem infuliran prošt „cum usu insignium pontificalium“, naj bi ta znamenja škofovske časti oživila in ohranila spomin na nekdanjo slavno dôbo škofijstva v Ptuj.

Mestna župnija sv. Jurija obsega sedaj v cerkvenem obziru mestni samostalni okraj, ptujska okolica pa spada pod minoritsko župnijo sv. Petra in Pavla¹⁾, h kateri pripadajo te-le občine in vasi: Predmestje Kaniža, Vičava, Orešje, Stuki, Krčovina, spodnja Grajena, Mestni vrh, Nova- ali Meniška vas, Rogoznica, Žabjak, Gerinci, Kicar, Spodnji Velovlak, Pacinje, Podvinci, Dornava, Spuhlje, Brstje, Budina in Rabičina vas. — Ljudij šteje ptujska župnija po šematizmu za 1895. leto 3971 duš, župnija sv. Petra in Pavla v Ptuj pa 7251 vernikov. — Pod dekanat ptujski spadajo sedaj te-le župnije: minoritska župnija sv. Petra in Pavla v Ptuj, Hajdin (sv. Martin na Hajdinu), Urban nad Ptujem, Vurberg, sv. Andraž v Slov. goricah, sv. Lovrenc v Slov. goricah, sv. Marko niže Ptuja, sv. Margareta niže Ptuja, in Polenšak. — Patron ali podelivec župnije ptujske je deželni knez, t. j. avstrijski cesar. — Ptujka sedanja proštija ima pravico druge župnije podeliti in sicer ima svoj patronat čez župnijo sv. Urbana pri Ptuj, Vurberg, sv. Andraža v Slov. goricah, sv. Lovrenca v Slovenskih goricah, sv. Marjeto niže Ptuja in sv. Ruperta v Slovenskih goricah v Št. Lenartski dekaniji. (Dalje.)

¹⁾ Kakor je bilo že omenjeno, prevzeli so minoriti v Ptuj l. 1789. župnijo sv. Ožbalda zunaj Ptuja, katere je obsegala od začetka l. 1637. celo spodnjo Dravsko polje na levem bregu Drave; l. 1676. so bile nekatere občine pripisane sv. Margareti, leta 1789. pa, ko je bila župnija še prerazširjena, dobila je nekaj občin župnija sv. Marka, ostale občine so pripadle župniji sv. Petra in Pavla v Ptuj.

Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Mimo Loga vodi lepa in prijetna cesta iz Trga v Šturije in Ajdovščino. Grmovje, drevje, odprte njive in travniki se kažejo tvojemu pogledu, da je mična razlika. Sicer pa doživi potovalec po tej poti ob raznih časih najrazličnejše prirodne pojave, kakor sem jih tudi že jaz sam. V poletnih dnevih te muči grozna vročina, kakoršne menda ni nikjer drugodi na slovenski zemlji; jeseni in po zimi divja todi silovita burja, da se ob njenih navalih rad stisneš k drevesu ali grmu, ali počeneš na tla;

ob deževju preplavi voda ne samo polje, ampak tudi cesto; ob hudi uri pa čuješ tu veličastno gromenje in bobnenje, mnogo silnejše kakor po višavah, ker ima zvok v globoki dolini dvojno moč. Nad vse zanimiva pa je pot ob jesenskih večerih, kadar se vrača Vipavec vesel z bogatega vinograda in se čirički enakomerno glasé na desni in levi, blizu in daleč, kakor bi bili vsi jedna sama čudovita piščalka.

Naša družba je korakala z dvema drugima gospodoma vred proti Šturijam, kjer smo hoteli

ker nekaj mi je reklo, da sem storil dobro delo in da sem v dejanju zvrševal, kar sem včasih le peval:

Od zore do mraka rosán in potán
Ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!

Pa vse to je minulo, in sedaj hodi zopet v šolo, ki zamori v tebi zadnjo kal življenja. O, da bi bil že skoro iz gimnazije! Dopoldne sem srečal Mihiča. Abiturijent je. Z najboljšim uspehom je napravil maturo in nocoj odhaja na Dunaj.

Pozdravil sem ga in mu srečo voščil, da je prost gimnazije in da sedaj lahko jadra v širni svet... „O kako si srečen, Mihič!“ vzkliknil sem. „Srečen?“ odvrne mi on z žalostnim glasom. „Ná, tu imaš in beri!“ In dal mi je listek, na katerem je bila zapisana neka pesem. A to pesem Ti pošljem s prihodnjim pismom. Za danes sem se s tem pismom razvedril in potolažil. Bodi zdrav! Vedno sem

Tvoj

Ivan.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Zgodovinsko znani župniki in nadžupniki ptujski.¹⁾

Dasi ni vsakdo, ki opravlja imenitno službo, zaradi tega tudi sam imeniten mož, vendar navajamo tukaj ptujske župnike, da se tako ohrani spomin naših minulih vekov.

1209. *Hartnid*, kanonik solnograški.²⁾
1212. *Henrik*, Pettaviensis Notarius Ducis Leopoldi Gloriosi; (verjetno je, da je bil župnik ptujski, Muchar III. 243)³⁾
1245.—1249. *Henrik*, podpisan v neki listini: „magister Henricus plebanus de Betto.“⁴⁾
1261. *Ortolf*, prošt Gospesvetski, župnik ptujski in plemenitaš Monšberski,⁵⁾ (de Bettove).

¹⁾ Tabela, sestavljena po Mucharju (III. 243), F. Raispu (str. 121) in M. Slekovcu: Škofija in nadduhovnija v Ptuiju.

²⁾ Nekega Hartnida, korarja v Ptuiju, navaja tudi Muchar v zgodovini Štajerske (V. 41) med pričama v listini, s katero je nadškof Eberhard II. samostanu admontskemu dné 6. prosinca leta 1203. potrdil vsa prej storjena volila in pridal še nova. A v omenjeni listini je imenovan „Hartnid, canonicus Pataviensis“; bil je torej korar pasavski, ne pa ptujski, kajti Ptuj je v oni listini imenovan „Betove“. (Zahn, Urkundenbuch, II, 102.)

³⁾ V neki listini od l. 1211. je podpisan „dictus Pettaviensis“; iz tega se ne dá sklepati, da je bil župnik ondi, temveč da je bil Ptujčan. (Zahn, Urkundenbuch II., 178.)

⁴⁾ Zahn, Urkundenbuch II., 508, II., 576 in izvirna listina v deželni arhivu v Gradcu.

⁵⁾ V izvirni listini v deželni arhivu v Gradcu je imenovan: „Ortolfus, prepositus de Solio, nec non plebanus „Betoviensis“. Neki „Ortolfus“ prepositus de Solio, naveden je kot priča že v listini od 13. malega travna l. 1249. — Za l. 1262. navaja F. Raisp po S. Povodnu kot župnika v Ptuiju magistra Ulrika, kateri pa je bil župnik v Strassgangu ter tam podpisal listino z dné 25. kimovca 1262. (Izvirne listine v deželni arhivu v Gradcu.)

1268.—1273. *Konrad*, višji duhovnik in župnik.¹⁾

1282. *Jakop*, vikarij v Ptuiju.²⁾

1286. *Henrik*, višji duhoven v Ptuiju.

1290. *Ulrik*, vicedom ali nadškofijski namestnik v Lipnici in župnik ptujski.³⁾

1296. *Henrik*, župnik v Ptuiju.⁴⁾

1302.—1312. *Ditrih*, višji dijakon oglejskega patrijarha.⁵⁾

1324.—1328. *Rudolf de Soin*⁶⁾, višji dijakon.

1338.—1341. *Henrik*, višji duhovnik.⁷⁾

¹⁾ Izvirne listine v deželni arhivu v Gradcu in Pettenegg, Urkunden des Deutsch-Ordens-Arch. I., 124.

²⁾ Muchar (V., 444) ga v neki listini od leta 1282. imenuje pilštajnskega, a listina v deželni arhivu ima razločno „von Pabenstein“.

³⁾ Naveden je kot priča v neki listini, dani v Gradcu dné 2. sušca l. 1290. (Deželni arhiv v Gradcu.)

⁴⁾ Za to leto navaja dr. I. Hönlisch v „Tagesposti“ 1863, št. 274 kot župnika v Ptuiju Henrika, ki je dné 15. malega travna t. l. pečatil z Ortolfom, proštom gospesvetskim, Konradom, župnikom mariborskim, Friderikom in Hertnidom ptujskim in drugimi plemiči v ptujski cerkvi listino Zofije Rogačke v prid studeniškemu samostanu. A to je gotovo pomota, zakaj ta daritev se je vršila dné 13. mal. travna l. 1249, in v dotični listini so podpisane kot priče: „Philippus venerabilis Salzburger Ecclesiae electus, in cuius praesentia haec acta sunt. Vlricus Seccoviensis Episcopus, Ortolfus Soliensis Praepositus, Chunradus Plebanus de Marchpurch, Hainricus Plebanus de Betowe, Fridericus Hertnidus fratres de Betowe.“

⁵⁾ Podpisan je v neki listini, dani v Gradcu l. 1305. dné 2. kimovca: Dietrich, Ertzpriester der obern March, pfarrer zu Pettaw. (Deželni arhiv v Gradcu.)

⁶⁾ F. Raisp ga navaja z l. 1334. kot nadduhovnika.

⁷⁾ Naveden je v neki listini od l. 1329. kot priča za Nežo Landsberško; potem 3. prosinca l. 1339. v neki listini, pisani v Hartbergu, kjer se imenuje: „ze den zeiten Ertzpriester auf der nideren March.“ (Deželni arhiv v Gradcu.) Ta je umrl v Ptuiju dné 2. rožnika l. 1341. Njegov nagrobni kamen so svoje dni porabili za menzo pri oltarju sv. Viktorina, kjer se nahaja še dandanes. Na

- 1344.—1351. *Janež*¹⁾, višji duhovnik na Kranjskem in v slovenski pokrajini²⁾
 1360.—1379. *Konrad*, vicedom lipniški in župnik ptujski.³⁾
 1384.—1396. *Janež Wygoltinski*⁴⁾, župnik.
 1428. *Janež Rauchenberger*, župnik.⁵⁾
 1429.—1448. *Vincencij*, vicedom lipniški in župnik ptujski.⁶⁾
 1450. *Martin*, generalni vikarij oglejskega patrijarha.⁷⁾
 1466.—1470. *Janež Issernhart*, licencijat cerkvenega prava in višji duhovnik.⁸⁾
 1471.—1489. ali 1494. *Tomaž Meruli*⁹⁾, ob njegovem času je dobila mestna župna

njej čitaš te-le besede: „Anno . dni . 1341 . in . crastino . beati . Erasmi . obiit diacon . marchie . inferioris . pleba . in . Petovia.“ Na jedni strani je plošča oltarjeva primerno odsekana in vsled tega poškodovan tudi napis. Po mnenju dr. Hönscha so bile sledeče besede odkrhane: „ venerabilis . dominus . Henricus archi“ Ves napis se je torej glasil: „Anno . dni . M . CCC . XLI . in crastino . bti . Erasmi . obiit . venerabilis . dominus . Henricus . archidiacon . marchie . inferioris . pleba . in . Petovia .“ (Grazer Volksblatt 1885, št. 12.)

¹⁾ Naveden je v neki listini iz l. 1344. dné 6. grudna do nadškofa Ortolfja (1343—1365 nadškof solnograški); pozneje zasledujemo njegovo ime v drugi listini od leta 1347. dné 13. prosinca; l. 1351. se nahaja v neki listini kot vicedom v Lipnici in župnik v Ptuj. (Listine v deželnem arhivu v Gradcu.)

²⁾ F. Raisp ga navaja z l. 1357., najbrž po Mucharju, (VI. 341) kot župnika, kar pa je zelo dvomljivo. (Hönsch, Grazer Volksblatt 1885, str. 12.)

³⁾ Nahajamo ga kot pričo v Solnogradu v listini od 15. mal. travna l. 1360., kjer se je podpisal: „Dnus Chunradus plbanus Ecclesie parochialis in Petovia, Salzburg, dyoc.“ (Deželni arhiv v Gradcu); poslednjikrat zasledimo njegovo ime v neki listini od leta 1379. v stvari križnikov. (Petteneegg, Urkunden d. D. O. Arch. I. 385.)

⁴⁾ V neki listini zastran kupčije s svojim bratom Konradom je podpisan: „Herr Hans von Wygoltingen, Pfarrer zu Pettaw.“ Zopet v drugi se je podpisal: „Hans, pfarrer zw Pettaw, chapplan vnsers hern von Salzburg.“ (Listina v deželnem arhivu v Gradcu.) Slednjič je kot priča v neki listini od 19. svečana leta 1396. Tukaj se imenuje ne le župnik ptujski, ampak tudi lipniški vicedom. (Deželni arhiv v Gradcu.)

⁵⁾ Muchar VII., 200. Chmel, Gesch. K. Friedr. IV., I., 76.

⁶⁾ L. 1436. je kot „Rector parochialis Eccl. in Petovia“ dal „titulum mensae“ Kristanu, sinu Petra iz Lipnice, katerega je sekovski škof posvetil v soboto „Intret“ i. l. v dijakona. (Zapisnik ordinacij v knezoškofjskem arhivu v Gradcu.) — Muchar, VII., 268. — V neki listini od l. 1441. je kot priča naveden: „Ersam Vincenz, pfarrer ze Pettaw vnd derzeit hofmeister ze Salzburg.“ (Deželni arhiv in Notizenblatt 1853.)

⁷⁾ F. Raisp po Sim. Povodnu ga sicer navaja tega leta za župnika, a Hönsch trdi, da ni nikdar v Ptuj župnikoval, ampak do l. 1445. v Ljubljani, in od tod je prišel za škofa v Pičan v Istriji. (Tagespost 1863, str. 275.)

⁸⁾ V minoritskem arhivu v Ptuj je podpisan: Maister Hanns Yssernhart, licenciat in geistlichen Rechten vnd dietzeit Pharrer ze Pettaw. — Raisp piše njegovo ime: „Ussernhart.“

⁹⁾ Schmutz, Hist. top. Lexicon, III., 122.

cerkev dragocen kelih v dar od kralja Matjaža (1489).¹⁾

1494. *Janež Kerrer*, bivši kantor cesarjev²⁾; Raisp ima Karner.

1499. *Aleš Daniel*, ki je pa že t. l. umrl ter mu je sledil

1500.—1511. *Andraž Egker*.³⁾

1511.—1540. *Jakop Radkerspurger*, „arc. decretorum ac sacrae Theologiae doctor“, najbrž rodod Radgončan.⁴⁾

1540.—1542. *Matija Fabri*, župnik.⁵⁾

1542.—1548. *Pankracij Feldner*, župnik, bivši beneficij v Ptuj. ⁶⁾

1548.—1561. *Peter Lubše*, župnik.⁷⁾

1561.—1580. *Gašpar Unhold*, župnik.

1580.—1599. *Boštjan Kobelj*, pa mnenju F. Raispa rojen Ptujčan, župnik in duhovni komisar za spodnje Štajersko⁸⁾, pozneje prošt v Doberlivesi na Koroškem.

1599.—1644. *Janež Ripšer*⁹⁾, magister bogoslovja, duhovni komisar za spodnje Štajersko. Pod njim je bila kupljena l. 1616. lepa, velika monštrancija.

1644.—1650. *Janež Egidij*, baron Aldringen, bivši kanonik, komisar in nadžupnik ptujski.¹⁰⁾

¹⁾ Po poročilu Povodnovem imel je sledeči napis: „Arma Petri Buthaei, camerarii Mathiae regis Ungariae 1489.“ (Bürgerliches Lesebuch, 126. [Rokopis v ptujski proštiji].)

²⁾ Arch. f. K. öst. Gesch. II., 502., Mittheil. XI., 259 in Muchar VIII. 183.

³⁾ Na njegovo poročilo sta bila dva Celjana v duhovnika posvečena. Ob tej priliki se nahaja njegovo ime: „venerabilis viri dni Andree Erker, rectoris parroch. ecclie. in Pettau suorumque successorum“, v drugi pa: „Venerabilis dnus Andreas Egker, plbanus in Pettovia.“ (Zapisnik ordinacij lavantinske škofije.)

⁴⁾ Umrl je v Strassgangu l. 1540.

⁵⁾ Podpisan je v neki listini iz l. 1541. dné 16. prosinca „modernus plebanus Pethoviensis“.

⁶⁾ Izvirna listina na pergamentu v knezoškofjskem arhivu v Mariboru.

⁷⁾ V neki listini od l. 1550. dné 16. vel. tr. je podpisan: „Petrus Lubse, parochialis ecclie. s. Osbaldi, Martiris, oppidi Pettau, rector sive plebanus.“ (Izvirna listina na pergamentu v škof. arhivu v Mariboru.)

⁸⁾ L. 1590. na smrt bolan, dal je sebi in celi svoji rodbini napraviti v cerkvi grobni spominik z napisom: „Admodum Reverendus in Christo Dominus Sebastianus Kobelius, Styriae inferioris Commissarius et Parochus Pettoviensis sibi et toti suae familiae hoc monumentum ad perpetuam memoriam erigi curavit. Anno domini 1590.“ (Kues, Archiv 1829, str. 680.) — Iz te nagrobnice so nekateri sklepali, da je bil Kobelj Ptujčan in da je i. l. umrl v Ptuj.

⁹⁾ Knezoškof. arhiv v Mariboru. Da bi torej po Bošt. Kobelju v Ptuj župnikoval 1592—1598, kakor trdi S. Povoden (Bürgerl. Lesebuch, 352) in po njem F. Raisp (Pettau 121) in Janisch (Top.-stat. Lex. St. II. 456) ali samo 1598, kakor poroča dr. Hönsch („Tagespost“ 1863) nek Boštjan Lorek, je celo krivo, ker neposredni naslednik njegov (Kobeljev) je bil Ripšer.

¹⁰⁾ Po izvirnih listinah knezoškof. arhiva v Mariboru.

- 1651.—1687. *Ciprijan pl. Collonia*, c. dvorni kancelar, magister modroslovja, bakalavrej bogoslovja, nadškofijski komisar za spodnji Štajer in nadžupnik ptujski.¹⁾ Pod njim so bili postavljeni oltarji sv. Andraža, sv. Trojice in sv. Ane, ter cerkev sv. Jožefa.
- 1687.—1709. *Andrej Doring*, nadžupnik, prvi dekan po Raispu, zadnji duhovni komisar, rojen Ptujčan.²⁾
- 1709.—1730. *Jožef Maksimilijan Heipl*, „S. Theologiae doctor, Comes palatinus, Protonotarius apostolicus“, solnograški konzistorijalni svetovalec, dekan in nadžupnik.³⁾ Ustanovitelj mestnega župnišča.
- 1731.—1768. *Franc Ignacij*, nemšk. c. grof *Inzaghi*, solnograški konzistorijalni svetovalec, častni kanonik sekovske škofije, c. kr. nadžupnik in dekan. Pod njim so se zidale kapele sv. Marije sedem žalostij in sv. Frančiška Ksaverija, zakristija se je povečala in vikarijeva hiša sezidala.
- 1769.—1800. *Gregor Jožef Plohel*, rojen v Ivankovcih, doktor bogoslovja, konzistorijalni svetovalec, od l. 1786. prvi okrožni dekan, razširjevalec mestnega župnišča, stavitelj kapele svetega Dizma in bakrene strehe na zvoniku. Tudi ustanovitelj dvojih stipendij.
- 1801.—1811. *Jožef Frauenberger*, rojen v Mariboru, Ss. Theologiae Licenciatus, sekovski knezoškofijski svetovalec, okrožni dekan in nadžupnik. Oskrbel je l. 1809. podobo za veliki oltar, k čemur je dal 1100 gld. in cerkvi daroval lep ornat za 600 gld. Ustanovitelj ustanove v graškem konviktu.⁴⁾
- 1812.—1821. *Karol Jožef Kellner*, rojen v Dornavskem gradu l. 1751.⁵⁾, častni kanonik sekovski, okrožni dekan in nadžupnik. Pod njim se je oskrbel lep marmorni veliki oltar za cerkev sv. Jurija.
- 1822.—1842. *Jožef Meglič*, rojen l. 1778. v Pohorskem pri Slivnici, knezoškofijski

sekovski svetovalec, okrožni dekan in nadžupnik.¹⁾

- 1843.—1848. *Franc Cvetko*, rojen v Dornavi pri Ptuj l. 1789.²⁾ knezoškofijski duhovni svetovalec, okrožni dekan in nadžupnik.³⁾ Pod njim se je obhajala tisočletnica cerkve sv. Jurija l. 1844.
- 1850.—1863. *Jakop Standegger*, rojen v Nebavi, župnije sv. Petra pri Mariboru l. 1788., knezoškofijski sekovski in lavantinski konzistorijalni svetovalec, nadžupnik, dekan, okrajni šolski ogleda, častni korar lavantinski, ud c. kr. kmetijske družbe in zgodovinskega društva za Štajersko, odlikovan z zlatim križem za zasluge s krono. Daroval je cerkvi lep ornat za 1400 gld. l. 1856.
- 1863.—1877. *Ivan Vošnjak*, rojen pri sv. Martinu v Saleški dolini l. 1819., doktor bogoslovja, knezoškofijski lavantinski konzistorijalni svetovalec, nadžupnik, dekan, in prvi inf. prošt ptujski.
- 1878.—1894. *Matija Modrinjak*, rojen v Središču l. 1824., vitez reda železne krone III. vrste, konzistorijalni svetovalec, inf. prošt, nadžupnik in dekan ptujski (umrl 12. vel. srpana, zadet od kapi).
- 1895.—? *Jožef Heržič*, bivši župnik na spodnji Polskavi, duhovni svetovalec, inf. prošt, nadžupnik in dekan.

Predmestna župnija.

a) Sv. Ožbald.

1713. *Janež Jurij Janžekovič*.
- 1720.—1722. *Lovrenc Anton Zebal*.
- 1722.—1730. *Janež Jožef Gründl*.
- 1730.—1745. *Jakop Farrar*.⁴⁾
- 1745.—1750. *Janež Mihael Kainaher*.⁵⁾
- 1750.—1789. *Janež Šalamun*.

b) Pri čč. oo. minoritih sv. Petra in Pavla.

- 1789.—1800. *Jurij Goppmayer*, ob jednom gvardijan.
- 1800.—1804. *Gregor Steinbauer*, ob jednom gvardijan.
- 1804.—1827. *Vinko Gruppauer*, ob jednom gvardijan in provincijal.

¹⁾ Mrtvaška knjiga ptujska ima o njem zelo skromno beležko: „1687. 15. Januarii sep. R. D. Cyprianus de Collonia, Parochus et Decanus Petoviensis, 64 anno.“

²⁾ Po izvirnih listinah knezoškof. arhiva v Mariboru. — Počiva na vzhodni strani mestne cerkve, kjer ima v steno vzdignjen grobni spominik z grbom ter sledeči napis: „Hic pastor inter oves A. R. D. Andreas Doring, Decanus Petoviensis quiescit, qui obiit 13. Aprilis 1709 Aet. 61. — Haec requies mea et hic habitabo, quoniam elegi eam (ps. 131).“

³⁾ Večinoma po izvirnih listinah knezoškof. arhiva v Mariboru.

⁴⁾ Večinoma po listinah knezoškof. arhiva v Gradcu in Mariboru.

⁵⁾ Krstna knjiga župnije sv. Ožbalda zunaj Ptuja.

¹⁾ Leta 1842. je šel v pokoj in je umrl kot zlatomašnik v Mariboru l. 1858. dne 30. sušca.

²⁾ Krstna knjiga župnije sv. Petra in Pavla v Ptuj.

³⁾ L. 1848. je prosil za dekanijo Ljutomer, ker je moral v Ptuj zaradi svojega trdnega značaja in cerkvenega duha veliko pretrpeti; ondi je pastiroval do 6. vel. srpana l. 1854., potem je stopil v pokoj in umrl v Mariboru l. 1850. dne 5. mal. srpana pri svojem vnuku, poznejšem stolnem dekanu Jožefu Kostanjevcu.

⁴⁾ Bil je zlatomašnik, pokopan dne 12. sveč. l. 1752. v mestni cerkvi v kapeli sedem žalosti.

⁵⁾ Pokopan dne 10. prosinca l. 1751. ravno tam.

- 1827.—1843. *Vilibald Tacher*, ob enem gvardijan in častni meščan ptujski.
 1843.—1845. *Paul Kaneler*, rojen na Hajdinu.
 1845.—1846. *Maksimiljan Majerič*, rojen v Kicarju, občina te župnije.
 1846.—1847. *Ludvik Pečko*, Varaždinec, ob enem gvardijan ter pisatelj kronike tega samostana.
 1847.—1848. *Alojzij Kremser*, ob enem gvardijan.

- 1848.—1854. *Vilibald Tacher*.
 1854.—1868. *Maksimiljan Majerič*, ob enem gvardijan.
 1868.—1879. *Karol Cučko*, rojen na Ščavnici, župnije sv. Jurija.
 1879.—1891. *Benko Hrtiš*, rojen pri sv. Lovrencu na Dravskem polju l. 1833.
 1891.—? *Klement Šalamun*, rojen v župniji sv. Bolfanka pri Bišu l. 1839. (Dalje.)

Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Pot na Otlico.

sem urno pot naprej in tako sem skoro po dveh urah došel svojo potno družbo. Tu smo

počivali in ob tem ozirali se nazaj in naprej. Zgornjo Vipavo, kolikor smo je obhodili doslej, zakriva že hrbet našega Kovka, po katerem se vpenjamo: tem lepše pa se pred nami razgrinja dolnja Vipava na desni in levi goriške ceste. Od Lozic namreč do Šturij se razteza vipavska dolina od jugovshoda proti severozapadu, od Šturij naprej pa se vije zapadno proti Gorici. In ta del je bil sedaj pred našimi očmi.

Prav lep prizor se nam ponuja tukaj na sredi gorske poti. Bližnja vipavska dolina se vidi prav razločno, daljne gore se pa zavijajo v tanko meglico — poletni dim. Blizu sebe ne vidiš drugega kakor pečine, večje in manjše skale, peščena brda, semtertje kako travico.

Udarimo jo naprej! Pot ni gladka in položna, pa tudi ne preveč razdrta in strma. Ob vročini je hoja todi gori dovolj huda, zlasti popoldne, ko se solnce upira naravnost v tvoj hrbet; nevarna pa je samo ob burji ali ob hudem mrazu in snegu, kakor sta v predlanski zimi dva možaka tukaj našla nesrečno smrt.

Četudi je pot pusta in utrudljiva, vendar hodijo jako pogostno po njej bližnji Gorjani. Todi gre glavni gorjanski promet s ptujim svetom. Gorjan, moški ali ženska, oprta si doma zjutraj na vse zgodaj svoje breme drv ali koš bukovega oglja, in hajdi v Ajdovščino! Četudi nese težko, vendar ne čuti teže, da si le prisluži bore novčiče. A ne nabira si zakladov s takim delom, pri katerem trpi kakor tovarna živina, marveč le kruha si služi, katerega mu ne dajejo njegove domače skale. V Ajdovščini namreč prodá drva ali oglje, za skupiček pa kupi turščične moke ali soli, in s takim bremenom se vrača domov. Ob deveti ali deseti uri popoldne je ob poletnem času naš Gorjan že zopet doma in gre takoj na drugo delo. Veselilo me je iz srca, da sem se tudi sam potil po tisti poti, po kateri se poté ubogi naši

je moral imeti Potočnik tudi nekatere zelo zmožne in spretno tovariše, sam pa je bil preizvrsten sopranist. Imel je skoraj ženski glas. Neki umrli okrajni sodnik mi je pripovedoval, da je ob času slovečega ljubljanskega kongresa, l. 1821. (katerega so se vdeleževali do malega vsi evropski vladarji ali pa njih zastopniki), prišel naš avstrijski cesar Franc nekoč v Šenkavž, ko so ravno bogoslovci — r. Potočnik njim na čelu — prepevali. Vladar jih je osupel

poslušal. Malo dni potem je prišel cesar k tedanjemu škofu Avguštinu Gruberju (poznejšemu nadškofu solnograškemu), omenil med drugim tudi petje v Šenkavžu, in je jako laiskavo pohvalil. Škof Avguštin je dejal: „Ti pevcji so bili moji bogoslovci“, na kar je cesar odvrnil: „Prevzvišenost! Ako vaši alumni tako znajo peti, moram Vam že častitati.“

A sedaj k Riharju!

(Dalje.)

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

III. Znamenite zgradbe.

Da bomo bolje umevali opisovanje zgradb, predočimo si najprej mesto v obče, njegovo velikost, lego in dele.

Sedanje mesto šteje po novi štetvi s predmestjem vred nad 4000 prebivalcev. Potemtakem pač ni posebno veliko. Zunanje lice mesta nam pa bolje predočujejo slike, nego opisovanje.

Javnih trgov ima mesto osem, med katerimi so najbolj živahni glavni, florijanski in minoritski trg; na teh se prodajajo živež in druge potrebne reči za domače življenje. Ulic štejem osemnajst; niso pa vse lepo ravno izpeljane, marveč kakor je nanesla prilika. Najbolj živahne in ob jednem lepe so: poštna, florijanska, ogrskovratna, cerkvena in gospodska ulica. V teh imenovanih se nahajajo najlepše prodajalnice in zaloge.

Če si hoče ptujec ogledati znamenitosti in izstopi na kolodvoru, naj gre po pešpoti na levo tik železnice: tako pride v varaždinsko ulico v predmestju. Od tod naj se drži omenjenih peterih ulic, da vidi najlepši del mesta in tudi starinske spominike. Nadalje naj gre po gosposki ulici, katera ga vodi na grad, od koder ima lep razgled okrog na Ptujsko polje in po bližnji okolici.

Ozrimo se v mesto samo, katero je na vshodni in severni strani še nekoliko obdano z zidom iz 16. stoletja, in si oglejmo najprej

cerkve.

Na glavnem trgu stoji velika mestna župna cerkev v čast sv. Juriju posvečena. Cerkev stoji na mestu, kjer je bil nekdanj Herkulov tempel.

Tega je l. 313. po Kr. Konstantin Veliki daroval kristijanom za cerkev, katero so pozneje surovi narodi razrušili.

Sedanjo je bajè dal postaviti slovenski knez Privina, gospodar spodnje Panonije. Pa predno je bila cerkev gotova, umrl je pokrajinski škof Oton (836?). Nato se Privina obrne do nadškofa Luitprama, ki je bil od l. 836. nadškof za Adalramom, ter ga prosil, naj bi prišel v Ptuj ter posvetil novopostavljeno cerkev. Nadškof je prošnjo uslišal ter prišel najbrž l. 846. na Slovensko. Na tretjo nedeljo po binkošti omenjenega leta je z veliko slovesnostjo posvetil cerkev sv. Jurija, katera se je potem rabila za stolnico pokrajinskih škofov. Koncem 12. in v začetku 13. stoletja so jo prenovili in predelali, da se je od prvotne cerkve ohranilo le malo. Sedanja cerkev meri od prednjega oltarja do velikih vrat 52,15 m in na široko od kapele sv. Frančiška do kapele sv. Dizma 17,20 m, s kapelami vred pa 37 m. Pisatelj Sim. Povoden in po njem drugi trdijo, da je bil prvi ustanovitelj sedanje cerkve sv. Jurija l. 785, nadškof Arnon (785—821), nadškof Luitpram (836—859) pa da jo je proti vshodu podaljšal s pomočjo kneza Privine in l. 846. posvetil. Zahodni del in stranski ladiji bi bili po njegovem mnenju iz leta 1312., kapeli pa iz 18. veka. Toda, ako si natančneje ogledamo stavbo in zlog posameznih delov cerkve, moramo o postanku cerkve soditi vse drugače.

Od Luitpramove cerkve sedaj ni drugega kakor le podzidje, ki nosi tridelno ladijo. Osredje s povišano srednjo ladijo in z nizkima stranskima ladjama s stebri, spojenimi z loki, je izrečno romanskega zloga in ima torej svoj početek v 11. ali 12. veku. Okna sedanje cerkve pri velikem oltarju so v gotskem zlogu, a žal, l. 1816. je dal slikar Peter Schiffer, ki je ves

Glavni oltar v mestni župni cerkvi v Ptuj.
(Z imenitnimi stoli.)

prezbiterij slikal na presno, zazidati tri okna in na njih je naslikal obglavljenje sv. Jurija.

Dragoceno olepšavo je dobila mestna cerkev leta 1446. Takrat je namreč župnik Vincencij, vicedom lipniški in dvorni hišnik solnograjskega nadškofa, oskrbel za novi prezbiterij dvajset na vsaki strani iz hrastovega lesa umetno izdelanih sedežev, ki se še dandanes ondi nahajajo, ter so vredni, da jih človek natančno ogleda. Vsaka oseba, ki sedi, ima svojo streho, naslonjalo in stranske stene, vse tako lepo izrezano in pravilno sestavljeno, da se prijatelj umetnosti tega umotvora gotskega zloga ne more dovolj nagledati.¹⁾ In dasi je delo staro že 450 let, vendar je še tako trdno in dobro ohranjeno, kakor bi je bil mizar dodelal pred malo leti.

Od zunaj se vidi cerkev velika in brez lepote, a notranjščina je občudovanja vredna. Srednja ladija je okrašena z mnogimi spominiki srednjega in novega veka, izmed katerih

¹⁾ Neki konservator štajerskih starin pravi o njih tako-le: „Es sind ihrer 40 an der Zahl, und da jeder von ihnen einen Vordertheil, eine Rücklehne, ein Dach und einen Seitentheil (den zweiten zum nächsten Stuhl gerechnet), da ferner jeder dieser Theile ein eben so schön gedachtes als fleissig und rein ausgeführtes, halb erhabenes oder durchbrochenes Schnitzwerk aus guter Kunstperiode, von hartem Holze hat, so zeigt sich dem Beschauer auf 160 Tafeln von bedeutender Grösse ein Album gothischer Ornamentik, wie wohl selten ein ähnliches vorkommen mag.“ (F. Raisp, Pettau, str. 21.)

so pa le nekateri zgodovinskega pomena. V ozadju je kor, lepo umetelno delo srednjega veka, kakor priča svodni obok iz l. 1312.; izdelal ga je stavbinski mojster Matija Wand. Veliko zaslugu za olepšavo kora v gotskem zlogu si je pridobil l. 1840. Simon Povoden, med tem, ko pročelje cerkve še čaka dovršitve.

Cerkvena tla je dal položiti l. 1590. ptujski svetovalec in kupčevalec Anton Marenzi (Marenc) s svojim bratom Aleksandrom in z njegovim sinom Jeronimom na svoje stroške.

Sedanjo cerkev so v novejšem času zopet prenovili ter ji dali l. 1881. lep nov križev pot iz lesa izrezan. Poleg glavnega oltarja je v cerkvi trinajst stranskih oltarjev, kateri so vsi umetno izdelani. V zakristiji pa je shramba za oblačila umetniško mizarско delo iz sredine prejšnjega stoletja.

Največji dobrotniki te cerkve so bili solnograški nadškofje, lastniki ptujskega gradu, avstrijski vojvode, grajščaki Zavrčki in Borlski, Vurberški in Majšberški in mesto samo.

Solnograški nadškof Konrad I. (l. 1106 do 1147.) je cerkev sv. Jurija v 12. veku povzdignil v nadduhovnijo¹⁾ z različnimi in imenitnimi pravicami, in vsakateri župnik ptujski je bil navadno višji duhovnik ali arhidijakon solnograškega nadškofa za spodnjo Štajersko; opravljal je v njegovem imenu razne imenitne službe, duhovne in posvetne.

Leta 1041. ali 1042. so prihruli z veliko trumo Madjari pod kraljem Albo pred Ptuj ter ga oblegali; mestu na pomoč je prišel še o pravem času mejni grof Gottfried ter jih pre-

¹⁾ Die Pfarre s. Georgen in Pettau ist uralt. Muchar, III., 249.

Cerkev sv. Ožbalda v Ptuj.

magal pred mestnim ozidjem v Budini. V tem času je bil postavljen oni visoki stolp, ki stoji še dandanes kot nema priča sive starodavnosti in veličastna straža tik mestne cerkve. Pripovedka veli, da so ga zidali velikani in sicer ob tleh sedé, pri sredi klečé, in ob vrhu stojé.

Kakor smo slišali, bili so l. 1684. in 1705. veliki požari v mestu. Ob tej priliki so stolp porabili za zvonik in l. 1706. vanj obesili pet lepodonečih zvonov, kateri so še vedno v njem.

V Kaniži, predmestju ptujskem, je še druga stara in slavna cerkev, namreč cerkev sv. Ožbalda¹⁾, katero je pokrajinski škof Ožbald (855—859) postavil na razvalinah nekdanjega Martovega templja, grof Grozvin pa jo je povečal. Ko je l. 874. umrl slovenski knez Kocelj, gospodar na Blatnem jezeru, dobil je vrhovno oblast čez Panonijo Karlman, sin nemškega cesarja Ljudevita; ta je izročil grofijo Dudlebsko z mestom Ptujem grofu Grozvinu. V tem času je prišel solnograški nadškof Teodmar ali Dietmar (874—897) v Ptuj in ondi posvetil cerkev sv. Ožbalda l. 874. Cerkev je posvečena v čast sv. Ožbaldu, mučeniku in kralju angleškemu, kateri je l. 642. izgubil življenje v vojski s poganskim kraljem Pendo. Podoba sv. Ožbalda v prednjem oltarju drži v desni roki kraljevsko palico, v levi pa gavrano, ki ima v kljunu prstan ali obroč.

Iz zloga sodimo, da je prezbitrij iz 15. stoletja, cerkvena ladija s korom in zvonikom, kakor tudi obe stranski kapeli, iz 17. stoletja, kar nam kažejo grbi na oboku grofov Leslie in knezov Lichtensteinskih. Jakop grof Leslie, kateri je bil oženjen s kneginjo Terezijo Lichtensteinsko, bil je posestnik ptujskega gradu od l. 1667.—1692.

L. 1637. je postala samostalna župnija za slovensko prebivalstvo²⁾, a l. 1789. so jo prevzeli oo. minoriti in tako je bila cerkev sama zopet podružnica. L. 1818. jo je dal minoritski

provincijal in župnijski oskrbnik Vinko Grupauer prenoviti, in sedaj ima razven prednjega oltarja še štiri stranske, in sicer: oltar device Marije, sv. Sebastijana, ss. Valentina in Ulrika; vsa oprava je iz lesa. Zvonik hrani tri zvonove, kateri so bili obešeni l. 1706., srednji pa l. 1774.

Okoli cerkve sv. Ožbalda je bilo do sedanjih časov pokopališče za slovensko župnijo; pred par leti so pokopališče odpravili na ukaz posvetne vlade iz zdravstvenih ozirov.

Nekdaj so bile v mestu cerkve, od katerih je sedaj malo sledú. Tako so postavili meščani l. 1681. na severo-vshodni strani mesta, na sedanjem tako imenovanem mestnem pokopališču, cerkev sv. Jožefa. Postavili so jo meščani vsled obljube, katero so storili l. 1680., kakor je že bilo povedano, ko je kuga strašno morila ljudi v Ptuj in okolici. Imela je štiri oltarje, namreč: sv. Jožefa, sv. Erazma, sv. Antona Paduvanskega in brezmadežnega spočetja Device Marije. Od blizu in daleč so ljudje v procesijah prihajali tje, da bi dobili od sv. Jožefa pomoč v raznih potrebah. Pri tej cerkvi je navadno stanoval eremit ali puščavnik, ki je opravljal službo zakristanovo. Papež Inocencij XI. je dné 20. malega srpana l. 1685. podelil popolne odpustke vsakateremu, ki bo z navadnimi pogoji dné 3. vel. travna obiskal to cerkev in v njej molil na namen sv. cerkve.

Dné 30. vinotoka l. 1707. je to cerkev slovesno posvetil sekovski škof Franc Anton Wagensberg. Čez osemdeset let, namreč l. 1787., jo je pa zadela po ukazu cesarja Jožefa II. žalostna usoda, da je bila prodana za 900 gld. in potem podrtá; sedaj ni več nobenega sledú za njo.

Druga je bila v ulici vseh Svetnikov v čast vsem Svetnikom posvečena. Ustanovila sta jo brata Ulrik in Bernard, gospoda ptujska, l. 1380.; l. 1513. jo je slovesno blagoslovil nadškof solnograški Leonhard (1495—1516), ko je slovesno v posest vzel Ptuj. Sekovski vladika Martin govori v svojem dnevniku, katerega je zapisal l. 1607. 11. rožnika, tako-le: „Istega dné pridemo do cerkve vseh Svetnikov v Ptuj, ki je podružnica mestne župnije. Ni tam pokopališča, pa tudi sv. Rešnje Telo se ne hrani. Ima tri oltarje; božja služba je devetkrat v letu.“

L. 1787. so jo zatrli in prodali. Za cerkvijo vseh Svetnikov je bilo svoje dni pokopališče za nekatoličane. L. 1840. si je neki protestant izpremenil cerkev v stanovanje, katero pa ima sedaj zopet katoličan.

Tretja je bila v nekdanji bolnišnici, cerkev sv. Duha, ustanovljena od ptujskih gospodov, Ulrika in Bernarda, leta 1413., a posvečena l. 1513. od solnograškega nadškofa Leonharda. Za njo je sedaj le še malo sledú, in kolikor

¹⁾ Aquilin Julij Caesar pravi v svoji zgodovini „Beschreibung des Herzogthums Steiermark“ II. Th., p. 346 tako-le: „Die Kirche des H. Ostwalds ist nicht von H. Modestus, ersten Sklavenbischofe, sondern von Priwinna dem Herzoge erbaut, von Luipram dem Erzbischoffe zu Salzburg geweiht worden, wie ich in meinen Jahrbüchern Steiermarks im ersten Theile auf der 329. S. gezeiget habe“. To je najbrž pomota, kar se vidi iz nadaljevanja, ko pravi, da je bila ta cerkev prestolnica škofov. Caesar je bil tako poučen po neki kroniki, katero je dobil od cirvinskega (Rottenmann) prošta Antona Simbinelli, katera je bila okoli l. 1682. od Jurija Hauptmanna, dušnega pastirja v okolici ptujski, pisana, namreč na Hajdinu.

²⁾ Že l. 1535. se imenuje župnija, kakor svedoči neki zapisnik lavantinskega škofa Filipa Renner-ja, ki ima sledeče: „1535. Vigesima octava Octobr. Reconciliavit Cimiterium et Chorum paroch. ecclie. s. Osualdi prope Petau, Saltz. dioec. Et consecravit duo altaria extr. chorum“, namreč to leto je očistil od Turkov oskrunjeno pokopališče in presbiterij sv. Ožbalda.

se je mogel pisatelj prepričati, služi sedaj za drvarnico, ker se je l. 1784. porušila sama od sebe.

Cerkvica sv. Roka stoji na osamelem griču, na desnem bregu Drave v predmestju Bregu tik državne ceste, ki vodi proti Hajdinu in sv. Lovrencu na Dravskem polju. F. Raisp meni, da je ostanek od kake trdnjave. Okoli l. 1645. je v Ptuj razsajala strašna kuga, ki je izpraznila več hiš. Po neprevidnosti meščanov se je zatepla nevarna bolezen tudi v okolico in v Haloze, kjer je še huje morila. Da bi Bog odvrnil hudo šibo, obrnili so se meščani in okoličani zaupno k sv. Roku in so obljubili njemu v čast cerkvico. In res že l. 1646 je v Ptuj in okolici kuga prenehala, med tem ko je v drugih krajih slovenskega Štajerja, zlasti v celjskem okrožju, davila huje kakor popreje. Zato je M. Janez Rajavec, župnik na Hajdinu¹⁾ začel pri meščanih in okoličanih pobirati milodarov in ž njimi zidati cerkvico. Uboštvo je sicer bilo veliko, vendar je v par letih nabral toliko, da so dodelali cerkvico že l. 1650. Sedaj je podružnica sv. Martina na Hajdinu, in ima zraven prednjega oltarja dva stranska oltarja v čast sv. Rozalije in sv. Filipa in Jakopa z malim zvonikom. Ob jedni strani cerkve stojé krasne lipe.

V njej se je več kakor sto let obhajala ob raznih prilikah služba božja; od blizu in daleč so dohajali verni kristijani v procesijah tje, da bi se priporočali sv. Roku. Toda po ukazu cesarja Jožefa II. so jo leta 1786. premenili v vojaški magacin. Ob tej priliki je neki vojak zapisal na zahodnjo steno cerkvice te-le besede: „Sveti Rok, v čegar česčenje je bila nekdaž ta cerkvica postavljena, odpusti nam kristijanom, ki onečastujemo tvoje svetišče. Pa utegnejo še priti časi, ko te bomo zopet pomoči prosili.“

Dné 5. listopada l. 1818. je to cerkvico prodala vlada za 714 gld. okoličanom, ki so jo lepo

¹⁾ Ustanovnik cerkvice sv. Roka, M. Janez Rajavec, ni bil kmet, kakor trdijo F. Raisp, Pettau, 26. — dr. Hönisch, Tagespost, 1863 št. 280, Janisch, top.-stat. Lexic. II. 473 in drugi, ampak je bil župnik na Hajdinu. Rojen na Črni Gori, bil je v mašnika posvečen v Gradcu dné 22. grudna 1635. L. 1645. je že župnikoval na Hajdinu, kjer je l. 1665 začel pisati matrike. Umrl je ondi dné 26. prosinca l. 1669. in 28. i. m. so ga pokopali pri sv. Roku. Njegov nagrobni kamen so l. 1786. z drugimi pločami vred prodali nekemu meščanu, pa zgodovinar Sim. Povoden ga je zopet kupil in dal vzditi v zunanjo steno mestne cerkve. Tam ga lahko vidiš še sedaj. Na njem je ta-le napis: „Hic jacet R. D. M. Joan. Raiavez in Handin, Qui tempore valde grassantis pestis tam hic, quam Pettoyii 1645 voverat capellam s. Rochi et s. Sebastiani, quo facto voto notabiliter per Dei gratiam et beatissimae S. V. M. opem inceperat lues minui. Hic saepe cecinit requiem Ae. D. eis D. Qu. Dicas et tu: obiit 1669. mense —.“ (M. Slekovec, škofija in nadduhovnja v Ptuj, str. 108).

osnažili in dali zopet blagosloviti. In še današnji dan stoji na griču ter opominja Ptujčane, naj ne pozabijo žalostnih dni božje šibe, ampak hvalijo Boga, ker jih dandanes varuje enakih nezgod.¹⁾

Samostani.

Na mestnem teritoriju so bili svoje dni ustanovljeni trije samostani, slavni in imenitni, izmed katerih se je do sedaj ohranil samo jeden. Ob času Jožefa II. je vël slobodomiselni duh, kateri je želel zatreti vse dobrodelne zavode, tako tudi samostane, kar se gotovo ni zlagalo z namero in mislijo ustanoviteljev in dobrotnikov. Kakor se dandanes občno misli, delovali so zoper samostane največ cesarski uradniki (komisarji), ki so sovražili cerkev, in sicer bolj na svojo roko, kakor pa na ukaz cesarja.

Najstarejši med njimi je dominikanski samostan²⁾, za katerega je prepustila Matilda, vdova Friderika Ptujskega, l. 1230. potrebno zemljišče ravno pod gradom tik Drave, na katerem je bil najbolj po prizadevanju solnograškega nadškofa Eberharda II. (1200—1246) še v tistem letu postavljen samostan. Bil je prvi samostan tega reda na Štajerskem. Isti nadškof je dné 11. vinotoka l. 1231. dominikanom potrdil vse privilegije, kar so jih že imeli in jih bodo še dobili. Tudi oglejski patrijarh je dominikane pooblastil, da smejo povsod po njegovem patrijarhatu, kjerkoli bodo božjo besedo oznanjevali, podeliti svojim poslušalcem štiridesetdnevni odpustek.³⁾

(Dalje.)

¹⁾ Sim. Povoden, Beytrag zu einer steyer. Kirchen-gesch. 290.

²⁾ Neki štajerski zgodovinar piše o ustanovitvi tega samostana tako-le: „— Ex eadem vero magni Patriarchae Augustini familia, in qua vitae sanctioris documenta b. Dominicus Oxomiensis primum Canonicus imbibere, feliciter enatus Praedicatorum ordo, primam in Styria inferiore stationem magno patriae totius bono occupavit. Lubet isthinc usurpare verba, quibus coenobii illius originem, e veteri tabulario exceptam, familiaris penna benevole communicavit. [Domus haec nostra fratrum Praedicatorum Petovij, anno Dmni. milles. ducentesimo trigesimo ad petitionem piaae memoriae venerabilis D. Eberhardi Salisburgensis Archi-Episcopi concessa est, et fundari inchoata in area, quam contulit felicis recordationis nobilis matrona Mechthildis, relicta Domini Friderici de Petovio, viri nobilis, et honesti vidua. Fuerunt autem principales benefactores, memoratus Archi-Episcopus, et Dominus Bernardus de Petovio; deinde D. Wulfingus de Stubenberg, et Comitissa uxor ejus. Primus Prior fuit frater Otto, cognomento Grammatica.] His sane stativis antiquissima Pannoniae superioris civitas, longe felicior, quam Romanis olim legionis XIII. Geminae, Piaae, Fidelis, sub Vespasiano Augusto, hybernis evasit.“ (Chronologia incltyti ducatus Styriae ab anno 1180—1230 ab Octavio Bucelini S. J. Graecii 1720. pag. 271.)

³⁾ Zahn, Urkundenbuch II. 369, 383, 433 in 437. Beiträge zur K. st. G. 16, Jahrgang (1879) 3—25.

služnega „mojstra pevcev“, marsikatera solza je kanila na gomilo umetnikovo.“

Sožalne spise so donášali vsi slovenski časniki o prezgodnji izgubi tako izbornega skladatelja. Posebno lepo ga je počastil rajni šolski voditelj Andrej Praprotnik s to-le pesmico:

*Solžice pri pogrebu preč. duhovnika gospoda
Greg. Riharja*

*zakristana in orgljarja v ljubljanski stolni cerkvi in
slavnožnanega slovenskega skladatelja.*

Tamni oblaki nebo so pokrili,
Sape večerne drevesca vijó,
Glasi z zvonikov bučijo nam mili, —
Častno mrliča pogrebci nesó. —

Tebe tak' tudi, oj mojster preslavni,
Kladvo mrtvaško zabilo je v les.
Tvoji zdaj prsti, pred čuda stvarjavni,
So zakovani v nemilo nam vez.

Kaj je zakladov za Tabo ostalo!
Mnogo Si zlatih nam strunic navil:
Cerkev, domovje olepšal Si zalo,
Rajskih Si dokaj čutil nam rodil!

Sladko počivaj zdaj v tihi gomili,
Naše solze jo obilno rosé!
Slavni spominek napevi vsadili
Tebi so — krasno bo tvoje ime!

Žalovala pa po rajnem Riharju ni le Ljubljana, ampak — smemo reči — ves razumni slovenski rod. Skoro po vseh župnijah mu je zvonilo, v mnogih cerkvah so opravili za njim tudi cerkveno-mrtvaške molitve in črne sv. maše. To je bil pač očiten dokaz splošne narodove žalosti po svojem ljubljencu.

Ta čast gre našemu narodu, da zaslužnih mož ne pušča rad brez grobnih spominikov. Sestavil se je kmalu po Riharjevi smrti odbor, ki je vzel to zadevo v roke, ter nabiral denarne doneske. Kmalu se je nabral v to potrební denar. Kameniti spominik je izdelal iz kraškega marmorja v bizantinskem zlogu kamenosek Ignacij Toman. Pod vrhom je uravnan pozlačeni kelih v znamenje, da je bil pokojnik mašnik; pri dnu pa je ovenčana zlata lira z notami njegove prelepe pesmi: „Non, non morietur in aeternum“. Slovenski grobni napis, katerega je sestavil, če se prav spominjam, rajni monsignor Luka Jeran, se glasi:

Gregor Rihar,

*mašnik, zakristan in organist v ljubljanski stolni
cerkvi, prvi slovenski pevskladnik.*

*Rojen v Polhovem Gradcu 1. sušca 1796, mašnik
posvečen 29. vel. srpana 1829, umrl v Ljubljani
24. malega srpana 1863.*

Vikšal z glasi Božjo čast si, pel Marijo,
Si preslavljal sebe, narod svoj,
Pevskladi Tvoji v daljni svet slavijo
Neugasljiv spomin ostane Tvoj!

Postavili spoštovalci.

Spominik so slovesno blagoslovili dné 3. listopada l. 1864. Taisto jutro ob 9. uri je služil tedanji stolni prošt Ant. Kos pri sv. Krištofu slovesno črno mašo, pri kateri je bilo veliko občinstva iz Ljubljane in z dežele, da bi še jedenkrat počastilo pokojnika. Po končani maši so opravili predpisane cerkvene molitve. Ko se je poslednjič odpela še pesem: „Ego sum resurrectio“, zapustili smo sicer gomilo in pokopališče, spomin na Riharja pa je ostal neizbrisljiv v srcih vsem nam onim, ki smo poznali njega in njegove vekovite skladbe.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Zraven solnograških nadškofov imenujejo se še drugi dobrotniki tega samostana, tako: Matilda, soproga Friderika Ptujkega, Bernard in Ulrik, gospodje Ptujski, Bartolomej Pottendorfski, Otto in Wulfing Stubenberški in drugi. Prvi dominikani so prišli iz Brez (Friesach) na Koroškem pod priporjem, imenom Otto (Gromatika); njihova cerkev je bila ob jednom dočlena za poslednje počivališče plemenitih gospodov Ptujskih.

Ves čas svojega obstanka je ta konvent jako čislala duhovna in posvetna gospôda.

Nekateri redovniki tega samostana so sloveli kot svetniki in so tudi v svetosti v Ptujju umrli. Henrik, dominikan ptujski in brat vojvode Filipa koroškega, je bil izvoljen škofom kiemskim (von Chiemsee) l. 1252. Celó papež Janez XXII. se je potegoval za samostan leta 1324. v neki hudi pravdi, katero so imeli dominikani z višjim dijakonom Rudolfom „de Soin“ ter je krškemu škofu Henrik III. ukazal, naj posreduje v tej stvari.

L. 1438. 6. prosinca je umrl v najlepši dōbi slavni Friderik V. Ptujski; pokopali so ga z veliko slovesnostjo pri dominikanih. Grobni spominik¹⁾ se sedaj nahaja v ptujskem gradu na desni strani pri vhodu. Ž njim je izmrla slavna rodovina Ptujskih gospodov.

L. 1443. so se ptujski dominikani zavezali s studeničskimi dominikankami vzajemno v dušnih stvaréh pomagati si, in l. 1461. so si dominikani in minoriti razdelili svoja posestva v Podlehniku in Gojkovi.

L. 1574. se je vršilo pri ptujskih dominikanih pod predsedništvom dominikanskega provinci-jala, o. Boštijana Cataneus-a, veliko zbo-rovanje, katerega se je z Jurijem Calaus-om²⁾, grajskim glavarjem v Ptuj, in Martinom Ri-zanskim, mestnim pisarjem, udeležil tudi mestni župnik Gašpar Unhold.

L. 1582. dné 15. velikega srpana je razsodil Boštijan Kobelj z minoritskim gvardijanom, o. Bonaventuro Zoia, neko pravdo med ptuj-skimi dominikani in njih podložniki v Podložah, da morajo samostanu oddajati po letu v tednu petdeset rakov, po zimi pa o postnih dnéh po-trebne ribe.³⁾

L. 1641. je obiskal ptujski dominikanski samostan generalni vikarij tega reda, Sigmund Ferrarski, da bi ponovil zopet pravo izpol-njevanje redovniških pravil.⁴⁾

Kakor sklepamo iz različnih škofijskih dnev-nikov, je imela dominikanska cerkev najst oltarjev, in sicer je l. 1620. sekovski škof Jakop Eberlein posvetil 29. vinotoka šest oltarjev, in drugih pet je posvetil sekovski škof Franc Anton grof Wagensberg l. 1707. dné 1. listopada.

Vsled gubernijalnega ukaza od 29. grudna l. 1785. je prišel okrožni glavar v Mariboru, grof Gleispach, dné 17. prosinca l. 1786. z ne-katerimi uradniki v Ptuj ter je šel z nadžup-nikom, mestnim županom in uradniki k domi-nikanom. V veliki obednici je naznanil priporju o. Mariji Gerer-ju in zbranim konventualom, da je njihov samostan zatrt, ter je potem popisal vse samostansko imetje. Kakor je iz dotičnega inventarja razvidno, imel je samostan takrat 66.558 gld. čistega imetja deloma v gotovini in dragocenostih, deloma pa v pridelkih, zem-ljiščih in stavbah. Pridelke in zemljišča so ve-

činoma prodali, samostan in cerkev pa obrnili v vojaške namene. L. 1792. je vlada sicer sa-mostan, cerkev in vrt ponudila za 5600 gld. Ptujčanom; ker se je pa to meščanom zdelo predrago, premenili so samostan v bolnišnico, cerkev pa v magazin. Sedaj so naseljeni ondi vojaki pijonirji. Od nekdanje cerkve se je ohrani-lo samo še pročelje s podobami in slikami na presno in kaže prebivalcem kot nema priča, v kakšen namen je bila sezidana ta stavba.

Drugi samostan, ki še dandanes stoji, bil je na vshodni strani mesta tik mestnega zidú 1239. leta ustanovljen od Ulrika Valsejskega (Ulrich von Wallsee). Aquilin Julij Caesar v svoji zgodovini „Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthums Steiermark“ pravi: „Devet let pozneje ko dominikani t. j. l. 1239. so prišli v Ptuj minoriti; bili so gostoljubno sprejeti od gospoda Ulrika Balsa Ptujskega. (Ta Ulrik Balsa ne spada v genealogijo Ptujskih gospodov in tako je bil pa samo meščan). Dal jim je po-staviti blizu Drave samostan v čast sv. Petra in Pavla; živeli so do l. 1399. od miloščine, ome-njenega leta pa jim je priskrbel Bernard Ptujski posestva.“

Ako pa pogledamo v ustanovno pismo ter tudi v zapisnik ustanovnih maš, najdemo tam: „Ulrich von Wallsee, Herr von Pettau“, morda je bila tudi ta plemenitaška rodbina zraven ptujskih gospodov.

Vrh tega so še imenovani dobrotniki tega samostana: Henrik Rauchensteinski, Hans Di-beynski, kranjski deželni glavar, Konr. Pesnički, Janez Tornerski in grofje Zavrkci, posebno pa Bernard Ptujski, višji maršal štajerski, kateri je l. 1399. ne samo dominikanom, ampak tudi minoritskim konventualom za vselej podaril svoja posestva na Gojkovi in v Podlehniku z vsemi pravicami in jednako vsakemu konventu odločil, o čemer pričajo še zaščitna in potrdilna pisma cesarja Friderika IV. od l. 1478., in Fer-dinanda I. od l. 1521.¹⁾

Zapisnik ustanovnih maš razven že gori imenovanih nam priča še o drugih dobrotnikih tega samostana, kakor: Franc Furlan, Ana Breznik, Theresia Caecilia Klein, Martin Meško, Karl Qualandro v. Priedaberg, Magdalena Kitten-dorfer, Wilhelm grof Lamberg, Georg Mandl, Katarina baronovka Rahmschüssel, Ulrik Laurer, Barbara Wittini, Bern. grof Schönbüchel, Martin Derussi, Eva Purin, Andrej Zupanič, Johann Lukas Strasser, Katarina Guffante.

Zato se ne čudimo, da je prišel samostan v letih in letih do tako velikega blagostanja; še dandanes ima veliko posestva v župniji svete Trojice v Halozah na Gojkovi in v Podlehniku,

¹⁾ Ima sledeči napis: „Anno . Dni . MCCCCXXXVIII. an . der . Heilige . drey . Kunig . Tag . starb . der . edl . Herr . Herr . Friederich von . Pettau . Obrist . dem . Gott . genadig . sey.“

²⁾ Ta, za Ptuj slavni mož, je umrl dné 28. malega travna 1595. in ima lep grobni spominik.

³⁾ Deželni arhiv v Gradcu.

⁴⁾ Anton Klein, Gesch. d. Christenthums in Oester-reich und Steiermark, XIII. Jahrgang (1842) 1. Lief. Seite 245.

¹⁾ F. Raisp. Pettau, 112.

in v Majšbergu grajščino Hammer, katera obsega velik del župnije Stoperce tje do Donačke gore in v Mestnem vrhu pri Ptuj Spicerol in še druge vinograde v tej občini, pomnožena še l. 1789. s posestvom župnije sv. Ožbalda. Na tem razširjenem posestvu ima samostan svoj lov in v reki Dravinji svoje ribarenje. Do leta 1850. je imel nad položniki svojih posestev v Halozah in Majšbergu tudi davkarsko in sodno oblast.

Káko je bilo življenje v srednjem veku v tem samostanu, razvidno je iz nekega poročila, katero je pisal gvardijan minoritov Jurij Lutz l. 1545. komisiji, katera je preiskovala tamošnje samostane in župnije, ki se glasi tako-le: „Samostan minoritov so iz nova postavili Ptujski gospodje in pozneje sta ga obdarila Henrik Rauchensteinski in Janez Devinski, jeroba nedolnih Ptujskih otrok, z 80 funti, kakor je razvidno iz listine iz l. 1386. Ustanovljenih je 16 redovnikov, a sedaj jih je z gvardijanom le osem ker ne morejo dobiti bratov. Redovni bratje imajo frančiškansko obleko, namreč trije duhovniki, jeden minorit in štirje novinci, kateri še niso storili obljub. Sedanji gvardijan, Jurij Lutz, je ondi že deset let. Gvardijane imenuje provincijal. Varuh je rimski cesar, deželni vladar. Božja služba se opravlja že od starodavnih časov tako-le: Pred rano božjo službo so jutranjice, po sv. maši pa prva, tretja, šesta in deveta ura¹⁾, potem še jedna popold. sv. maša. Vsak dan so večernice s sklepnicami, v nedeljo popoldne pa sv. maša z vigilijsami. Tudi na Petrovo se obhaja vsako leto ustanovljena obletnica z vigilijsami in zadušnicami za Ptujске gospode. Na Martinovo ima gvardijan za Holeneške gospode opraviti obletnico z dvanajst duhovniki in vrhu tega nahraniti sedem ubožcev. Samostan ima na svojih zemljiščih lastno sodstvo in lov, v Dravinji pa ribarstvo, katero pa mu krati Jurij Lamberški, grajščak v Majšbergu. Dohodki znašajo 53 funtov, tri šil. in devet vin. gotovine in desetino pšenično, od katere pa dobiva župnik ptujski tretji del.“²⁾ Potem dotični zapisnik še našteva podložnike in koliko ima vsakteri oddajati samostanu.

V srednjem veku je cvetla umetnost in znanost najbolj pri redovnikih; isto smemo reči tudi o našem samostanu. Nekateri konventuvali so se pečali s slovstvom, kakor pričajo ostanki rokopisov v samostanski biblioteki. V novejšem času se je veliko bavil na zgodovinskem polju arhivar samostanski, o. Ludo vik Pečko, kateri je po knjigah Cezarjevih, po regestih Damischevih in Hanischevih ter po drugih virih

sestavil kroniko oo. minoritov, ki obseza, kakor umevno, le stvari samostanske, izvzemši črtice o Krucih in Ogrih.

Obče so minoritski konvent ptujski v 15. in 16. stoletju jako čislali. Gvardijan Leonhard Asbaški (von Asbach 1468—1478) je bil dvorni kapelan pri cesarju Frideriku IV., Evzebij Freudenreich (1528—1533) in Jurij Lutz (1537 do 1551) pri cesarju Ferdinandu I. in Simon Musai (1576) pri nadvojvodu Karolu II.

L. 1276. so dobili v spodnjem mestnem delu blizu Drave malo cerkvico v čast prvakov sv. apostolov Petra in Pavla, katero pa so gospodje Ptujski l. 1360. dali povečati ter tudi zraven nje samostan postaviti. Sedanja cerkev v toskanskem zlogu ima samo jedno dolgo in široko ladijo iz l. 1620—1691. V prezbiteriju, kateri je v gotskem zlogu, nahaja se veliki oltar iz lesa in s korintskimi stebri na okrog; med njimi so štirje meniški kipi prirodne velikosti. Oltarska podoba predstavlja izpremenjenje svetih apostolov Petra in Pavla. Za oltarjem je lepa zakristija in ima na oboku lepe podobe, na presno slikane, iz Kristusovega življenja; nad zakristijo je kor za konventuale.

Zraven velikega oltarja se nahajajo trije stranski oltarji in dve kapeli; namreč v čast sv. Frančišku Serafinskemu, sv. Florijanu, kateri vliva vodo čez mesto Ptuj, in sv. Križu; na levi strani ladije je prizidana kapela sv. Antona Padovanskega, katero je dal na svoje stroške prizidati baron A. Kurti iz Rogatca l. 1677., zaradi tega je tudi njegov grb nad kapelo, in kapela Marije Loretske. Stranske oltarje so l. 1751. postavili na novo. V cerkvi se nahajajo tudi nagrobni spominiki Hartnida Holeneškega († 1428), Ulrika Pesniškega (v. Pessnitz) († 1438) in gospodov Štubenberških.¹⁾

V ozadju se nahaja kor dobrega mizarskega dela z lepo-donečimi orglami. Pročelje cerkve lepšajo veliki korintski stebri, med katerimi se nahajajo na obeh straneh kipi prvakov apostolov sv. Petra in Pavla, v sredini pa sv. Marije. Pod Marijinim kipom so vhodna vrata, nad katerimi je tabla z letno številko „Ex muniticentia piorum 1691“ napravljena. Vrh tega je pročelje lepo delo na presno proti trgu obrnjeno.

Pred nekaterimi leti so cerkev prenovili, za kar se je jako trudil kapelan, o. Alfons Svet, sedaj na Dunaju. V prezbiteriju nahajamo slike prerokov iz starega veka, v prostrani ladiji pa deloma podobe svetnikov iz krščanske dōbe.

Tik cerkve je prizidan samostan, prav velik in prostoren, skoro jednak palači. Občudovanja vredna pa je velika obednica v prvem nadstropju, v katerem gledaš velike, na presno iz-

¹⁾ T. j. duhovska molitev.

²⁾ Rokopis v minoritskem arhivu v Ptuj.

¹⁾ F. Raisp, Pettau, str. 24.

delane slike iz življenja sv. apostolov Petra in Pavla iz 17. stoletja, kakor namreč kaže letno število nad vhodom 1693.

Zraven podružnice sv. Ožbalda v Kaniži spada še v to duhovnijo cerkev sv. Doroteje na Dornavi (1597¹⁾), pri kateri so svoje dni večkrat stanovali vpokojeni duhovniki ter za okoličane opravljali božjo službo; nadalje kapela sv. Marije v Dornavskem gradu in svete Marije pri vinogradu ptujskega prošta v Mestnem vrhu, kjer je dal l. 1777. okrožni dekan Gregor Jožef Plohel veliko poslopje postaviti jednako kakemu gradiču.

Ob času reformacije so ustanovili tretji samostan in sicer oo. kapucinov zunaj mestnega obzidja na vshodni strani, blizu cerkve sv. Ožbalda. Cesar Ferdinand II., tedanji lastnik ptujskega gradu, podelil jim je hišo z zemljiščem l. 1615. ter naročil svojemu oskrbniku, Ivanu Ulriku Eggenberskemu, deželnemu glavarju štajerskemu, naj jim ondi dá postaviti majhno cerkvico s samostanom. Ker je sekovski škof Martin Prenner (1585—1615, † 1616) bolehal, prišel je vsled njegove prošnje ljubljanski škof Tomaž Kren²⁾ (1597—1639) v Ptuj ter je dné 8. kimovca l. 1615. blagoslovil in slovesno vložil vogelni kamen³⁾ za kapucinsko cerkev v čast sv. Frančišku.

A minulo je nekoliko let, predno je bila ta cerkev zgotovljena. L. 1620. je bil sekovski škof Jakop Eberlein (1615—1633) zopet v Ptuj ter je dné 28. vinotoka posvetil kapucinsko cerkev⁴⁾ v čast sv. Frančišku, drugi dan pa šest oltarjev v dominikanski cerkvi.

¹⁾ Ta cerkev je baje jako stara. Neki zgodovinar o njej omenja tole: Ne daleč od Dornavskega gradu se nahaja jedna cerkev, katero je l. 886. v dar dobil solnograški nadškof Dietmar, kar se vidi iz „in Germ. Sacr. tom. 2. fol. 140.“ Ta cerkev je bila, kakor priča diploma kralja Filipa, v čast sv. Rupertu postavljena, in ž njo je tudi dobil nekatere vinograde. Germ. Sacr. tom. 2. f. 307 do 312 in f. 956. (A. J. Caesar. Beschreibung der H. Steierm. II. Theil p. 377.)

²⁾ Ljubljanski škof Tomaž je iz Ptuja šel v Gradec obiskat bolnega škofa Martina ter je v njegov dnevnik zapisal to-le: „1615. die 8. Septembris Pettovii confirmati a prandio 324 plus minus et tunc pro ecclesia Patrum Capucinatorum benediximus et solemni ritu imposuimus Primarium lapidem in nomine D. N. J. Chr.“

³⁾ Aquilin Julij Caesar v zgodovini „Beschreibung d. H. Steier.“ II. Theil pag. 559, in za njim A. Klein „Geschichte d. Christenthums“ XIII. Jahrgang V. Band, S. 137 in F. Raisp, Pettau, str. 115., pravijo, da je vogelni kamen za to cerkev vložil l. 1623. 22. julija škof Jakop, sedem let pozneje pa je bila posvečena.

⁴⁾ F. Raisp trdi sicer, kakor tudi gori omenjeni, na str. 115 svoje zgodovine ptujskega mesta, da je kapucinska cerkev bila posvečena dné 29. rožnika 1630., a v dnevniku škofa Jakopa stoji ta opazka: „1620, 28. Octbr. Consecro templum P. P. Capuzzinorum Pettovii in, hon. s. Francisci.“ (Steier. Geschichtsbl. I., 212.)

Dné 1. sušca l. 1622. je cesar Ferdinand II. ptujski grad in vse, kar k njemu spada, prodal Janezu Ulriku baronu Eggenberskemu, deželnemu glavarju, kateri ga je že preje oskrboval, ter mu ob tej priliki gorko priporočil novo naselbino kapucinov v Ptuj. Blagi baron, ki je bil dve leti pozneje zaradi obilnih zaslug za cesarja in deželo poknežen, je že v naslednjem letu z zadostno ustanovo zagotovil redovnikom obstanek in povrh dal še postaviti primeren samostan, za katerega so vogelni kamen vložili dné 22. mal. srpana l. 1623. Ker so tudi meščani in okoličani z obilnimi milodari pripomogli, bila je kmalu potem povečana tudi cerkev.

In ta samostan je bil do novejšé dóbe za tisočere neusahljiv vir duhovne tolažbe. Veliko so dosegli kapucini s pridigami, katere so imeli ob nedeljah v mestni cerkvi in ob raznih prilikah tudi drugodi. Še več so opravili v izpovednici; vsako leto so v slovenskem in nemškem jeziku izpovedali okoli 30.000 oseb, ker od blizu in daleč so zahajali k njim verniki. Vrh tega so imeli v raznih časih v letu, kakor doma, tako tudi drugodi, zlasti pa v Studenicah za tamošnje redovnice duhovne vaje ali tako imenovane „sermones claustrales“. S svojo priljudnostjo so se ljudstvu tako prikupili, da so jim bili kmetje in meščani, bogatini in ubožci, stari in mladi s srcem udani. Celó zaslužena je torej pohvala, katero je vlada l. 1630. dala kapucinom v Ptuj, da je njihovo blago in neumorno delovanje na prižnici in v izpovednici zadušilo krivo vero v mestu in okolici.

Zraven prednjega oltarja je imela kapucinska cerkev še tri stranske oltarje, katere je l. 1707. dné 31. vinotoka posvetil sekovski škof Franc Anton grof Wagensberg.

Dné 8. vinotoka l. 1705. je samostan pri velikem mestnem požaru pogorel; popravili so ga dobrotljivi plemenitaši, posebno pa se je veliko potrudil za prenovljenje samostana Jakop Ernst grof Leslie, tamošnji posestnik gradu.

Kakor dominikane, tako je tudi kapucine zadela žalostna usoda. Dné 6. sušca l. 1786. je okrožni komisar Schmidt pl. Ehrenberg samostan zaprl, ustanovnine in cerkvene dragocenosti pa odposlal v Gradec. Kapucini, katerih je bilo takrat v Ptuj šestnajst duhovnikov¹⁾ in več

¹⁾ Neki zapisnik za l. 1786. navaja sledeče kapucine v Ptuj: „P. Dismas Radkersburgensis (Expr. Pettovii obiit 1794., 5. April.) Guardianus, P. Basilius Gonovizensis (Celejæ 1797. 17. Decembr.). Vicarius, P. Adrianus Graecensis, P. Justinian. Marburgen. (Celejæ, 1797., 21. Maji), P. Tranquillinus Veistricensis (Exp. Pachern 1792., 29. Novembr.), P. Nazianzenus Marburgensis (Leibnitz 1797., 4. Aug.), P. Daniel Cilliensis (Guardian, Celejæ 1792., 1. Decembr.), P. Felicianus Marburgensis, P. Agathangalus Gonovizensis (Pettovii 1793., 6. Febr.), P. Franciscus

lajikov, razkropili so se križem sveta; nekateri so šli v druge samostane, največ pa za dušne pastirje na deželo. Gvardijan o. Dizma Schmid je bil nameščen za kapelana in beneficijata v Ptuj. V tem samostanu je bil svoje dni tudi lektorat za klerike; kakor nam mrtvaška knjiga svedoči, poučeval je tukaj neki Ljubljčan, o. Kajetan, modroslovje, ter l. 1736. tukaj umrl.

Tudi kapucinski samostan so porabili v vojaške namene. Nekaj časa je služil za magazin, potem za bolnišnico, početkom tega veka pa so v njem ustanovili vojaško pekarijo¹⁾, katere pa sedaj ni več ter je samostan skoro čisto prazen. Samostan in nekdanja cerkev sta še dobro ohranjena.

Gornji Ptuj.

Nad mestom na sivi skali zagledamo z močnim zidom obdani grad, katerega Nemci imenujejo „Ober-Pettau“ (Gornji Ptuj), slovensko prebivalstvo pa ga občno imenuje „grad“ ali „ptujsko grajščino“. — K temu gradu vodita dve poti; jedna od zahodne strani pri dominikanskem samostanu, in druga od severa mimo pristave. Oba vhoda sta imela svoje dni gibljivi most, a pozneje so ga odpravili. Severni vhod lepoteči grb grofov Leslie, zahodnega pa nekdanjega posestnika nadvojvode Karola II., štajerskega in avstrijskega, ter knezov Dietrichsteinov. Skozi oba vhoda se pride na prvo dvorišče, kjer je pisarnica grajščinskega oskrbnitstva in velika konjarnica, sedaj deloma prazna.

S tega dvorišča pridemo skozi lep marmorni portal, na katerem se zopet blišči grb grofov Leslie med dvema orloma, v drugo višje dvorišče. Močno zidovje oklepa to dvorišče, pod njim pa so podzemski svodi ali hodi, po katerih se je njega dni lahko prišlo skozi predor v grajščino spodnji Ptuj. O teh svodih si ljudstvo pripoveduje veliko čudnega, tako n. pr. da je podzemeljski hod narejen pod Dravo na jedni strani do nekdanjega celjskega gradu, na drugi pa do Kačjaka (Wurmberg), po katerem se pa sedaj ne more več hoditi, ker je porušen.

Sredi tega dvorišča je trideset sežnjev globok studenec; na severo-zahodni in južno-zahodni strani pa je močno poslopje znotraj na stebrih stoječe z dvema nadstropjema s širokimi kamentimi stopnicami.

V prvem nadstropju na severno-vzhodni strani tik zvonika vidiš grajščinsko kapelo v

Marburgensis, P. Michael Marburgensis, P. Amianus Pettoviensis (Hartbergae 26. Februar. 1787.), P. Benjamin Graecensis, P. Eduard Pettoviensis (Celejæ 8. Februar. 1793.), P. Jacobus Marburgensis, P. Adalbertus Igla-viensis.“

¹⁾ Wolf, Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich, 121 in 124, potem Sim. Povoden, Bürgerl. Lesebuch, 453—455.

čast sv. družini, nad vhodom grb grofov Leslie, obdan z zlatim runom (goldenés Vliess), zraven kapele pa je viteška sobana (Rittersaal). Ta sobana se po pravici lahko imenuje zgodovinska galerija vladarjev 17. stoletja: tu vidiš slike cesarja Leopolda I. († 1705.) in Ferdinanda II. († 1637.) s soprogo, ker sta angleške begune Leslie gostoljubno sprejela; nadalje nesrečnega kralja angleškega in škotskega Karola I. († 1649.) in njegovega sina Karola II. († 1685.) — zadnjega Stuarta, s soprogo Henrietto francosko in Katarino portugalsko, sliko Henrika IV. († 1610.), kralja francoskega, z dvema sinovoma, kraljem Ludovikom XIII. († 1643.) in Gastonom I., vojvodo orleanskim († 1660.), Viljema oranskega, cesarskega namestnika hollanškega († 1584.) in kralja Filipa IV. španskega († 1665.) s soprogo Izabelo francosko, h katerim so bile v 18. stoletju še dodane slike Jakopa, Ernsta in Karola Kajetana Leslie s soprogo, nato mladega Viljema, zadnjega grofa iz rodovine Leslie.

Poleg te sobane sta dve drugi tako imenovani „Bacchus- (Speise-) Saal“ z različnimi slikarji raznih lovskih in kuhinjskih prizorov, na oboku pa so grbi rodbin Leslie in Lichtensteinske. V pritličju je spomina vreden muzej, v katerem so shranjeni rimski spominiki, denarji itd., v okolici najdeni.

Na zahodni strani tega poslopja je precèj obširna ravan, nekdanj bojišče za viteške igre, pozneje pa grajščinski vrt. Na severni strani ga obmejujejo shrambe za poljske pridelke, na okrog pa debelo zidovje z dvema močnima stolpoma, nekdanj obramba proti sovražniku.

Tako smo ogledali ves grad; sedaj pa se ozrimo še na njegovo okolico. Diven razgled se nam ponuja s tega mesta. Prav pod nami se razprostira mesto z deročo Dravo, proti južni strani zagledamo veliko ptujsko polje, za katerim se v ozadju v višino vzdigujejo vinorodne Haloze in hrvaški hribi. Proti zahodu se vidi gornje Ptujsko polje s cerkvami in vasmí jednako trikotu do Pohorja in do Črne ali Ptujске gore in Majšberga. Čisto v ozadju zagledamo Donačko goro, Boč in Solčavske planine. Proti severu pa so lepe Slovenske gorice z dobro vinsko kapljico tje do Kačjaka, ki se na sivi skali stoječ ozira po dolini. Torej kamorkoli pogledamo, vidimo lepe rodovitne kraje, z nasajenimi trtami in belimi cerkvicami.

Predno zapustimo grajske zidine tega gradu, zaslišimo še zgodovino.

Plemeniti „gospodje Ptujski“.

Ko so Rimljani leta 33. pr. Kr. podjarmili starodavni Ptuj, sezidali so tukaj trdnjavo. V

preseljevanju narodov pa so rimsko trdnjavo pokončali, in še le za Karola Velikega, kateri si je s Karantanijo podvrigel (788) tudi Ptuj, bila je ta trdnjava zopet sezidana iz razvalin ter se je porabljala v vojaške namene. Pa menda tudi ta je kmalu propadla, ker je solnograški nadškof Konrad I. (1106—1147) dal na tem mestu postaviti novo trdnjavo v obrambo proti Ogrom okoli l. 1120. in 1147.

Kmalu za l. 1147. zasledujemo v ptujski zgodovini plemenitaško rodovino, katera se je zvala navadno „Herren von Pettau“ (Ptujski gospodje) ali v okrajšani obliki „Pettauer“ (Ptuj-

čani). Njihovi predniki so baje bili po različnem mnenju zgodovinarjev ali rojeni Ptujčani ali pa potomci Stubenbergov. Kažejo se nam vazali ali najemniki solnograjskih nadškofov. Ker so jih deželni knezi čislali, pridobili so si kmalu veliko imetje ter so v njihovo gospodarstvo spadale grajščine in posestva Ptuj, Wurmberg, Borl (Ankenstein), Velika Nedelja, Ormož, Vinterovci (Wintersfeld), Hermannsdorf (Hermannetz), Podlehnik (Lichtenegg), Jasenovci (Jassenitz), Fraubheim, Freiheim, Slovenska Bistrica, Schwamberg, Seggau pri Lipnici, Weinberg, Weinburg, Sölk na gornjem Štajerskem, Gle-

Predmestje Kaniža v Ptuj. (Pogled s severo-vshoda. J. Winkler.)

chenberg, Velenje, Rabensberg, Ehrenhausen, Hollenburg in Weinek, katerim so bili kot fevdni gospodje podložni Watzler, Holeneški in Pesniški.¹⁾

V tem fevdnem ptujskem posestvu se prvi imenuje:

Friderik I., ki je v neki listini, katero je nadškof Eberhard I. admontskemu samostanu napravil leta 1160., naveden za pričo in mini-

sterijala nadškofovega. Bil je hraber in neustrašen junak, ker Gejza, brat Bele III., kralja ogerskega, je prosil nadškofa Eberharda, za-trjevaje mu daljnje prijateljstvo, naj zabrani Frideriku Ptujskemu in njegovim tovarišem ropati po ogerski meji.

Vojvoda Otokar pa ga je zaznamoval med tistimi deželnimi plemenitaši, kateri naj bi ga spremljali na potovanju v Palestino.

Z Majnardom II. Goriškim je ujel l. 1191. spremstvo kralja Riharda, vračajočega se iz svete dežele; tudi kralj sam je bil v veliki nevarnosti, ker sta ga ta dva spoznala v Gorici in Brežah (Friesach).

¹⁾ Jurij Watzler-ski (umrl l. 1095) ima v ptujski župnijski cerkvi svoj nagrobni spominek, Hartnid Holeneški (um. l. 1428.) in Ulrik Pesniški (um. l. 1438.) pri ptujskih minoritih.

Za Leopoldove (VI.) vlade (1199) so bili na spodnjem Štajerskem zgodovinsko-imenitni boji z Ogri. V te se je Leopold VI. vpletel na ta način, da je pomagal ogerskemu kralju Andražu proti njegovemu bratu Emeriku. To pa je imelo dobre nasledke za štajersko deželo. V teh bojih se je namreč ptujski gospod Friderik I. vedel tako čvrsto, da si je s pomočjo nemških vitezov pribojeval ves lepi veliko-nedeljski okraj (t. j. Velika Nedelja, Ormož, Središče, sv. Miklavž z ljutomerskimi goricami), ki je bil takrat pod oblastjo Madjarov in ves razdejan. Te lepe kraje je Leopold VI. Slavni

pridružil Štajerski, a svoje nove podložnike prepustil ptujskim gospodom. (V spomin sklenjenega miru z Ogri je bilo neki ustanovljeno mesto Ormož (Friedau). Ime Friedau spominja menda miru — Friede.

Po Frideriku pridobljeni kraji, kjer so bivali sami Slovenci, bili so tedaj čisto zapuščeni, imeli niso božjih hramov; celó cerkev pri Veliki Nedelji je bila opuščena. Zato jih je prepustil omenjeni ptujski gospod nemškemu križniku (deutscher Ritter-Orden) med l. 1200. in 1205., in l. 1222. je tukaj ustanovil komendo za križnike, kateri naj bi v teh krajih postav-

Minoritska cerkev in samostan v Ptuj. (J. Winkler.)

ljali cerkve in semkaj pošiljali duhovnike svojega reda. Kraj pa, na katerem je pridobil to pokrajino, imenoval je Veliko Nedeljo, ker je bila tedaj uprav velikonočna nedelja. Na tem kraju je baje izgovoril te besede: „An einem grossen Sonntag wurde der Platz erkämpft und Grosssonntag soll nun die Gegend heissen, die fortan deutsche Ritter schützen und schirmen mögen.“¹⁾ Še dandanes so na omenjenih župnijah duhovniki tega reda.

Že preje, ko je bila sekovška škofija ustanovljena (1218) na gornjem Štajerskem, pre-

pustil je Seggau pri Lipnici nadškofu Eberhardu II., kateri ga je daroval novoustanovljeni sekovski škofiji, ter umrl slaven l. 1222.

Njegova vdova Mehtilda, kakor smo že slišali, je delovala pri ustanovi dominikanov v Ptuj l. 1230.

Očetovsko dedščino in fevd v Ptuj je prevzel njegov sin Friderik II., kateri je živel okoli l. 1209.—1256. L. 1235. se je odpovedal od očeta pridobljenim krajem in jih popolnoma podelil križnikom.¹⁾ To darilno in potrdilno

¹⁾ F. Raisp, Pettau, str. 273.

¹⁾ Octavius Bucelinus piše pri l. 1191. o križnikih to-le: „Apud Acam quidam Bremenses, et Lubecenses cives hospitale ad opus infirmorum ex velis navium fe-

pismo je Friderik II. v malem gradu Hermana Ptujkega (sedaj je tukaj c. kr. okrajno glavarstvo), vazala njegovega, v slovesnem zborovanju zapečatil v pričo dominikanov ptujskih priorja Otona in brata Konrada, bratov Otona

cerunt, obtinueruntque auxilio Friderici Ducis Sveviae a Caelestino Papa, cooperante ad hoc Henrico Rege. Romanorum, ordinem istum, sub titulum hospitalis B. M. Virginis Domus Teutonicorum in Jerusalem confirmari.

in Karola nemških vitezov, nato Hermana Ptujkega, Babo Treffenskega in Alberta Reichensteinskega in več drugih; dné 26. pros. l. 1239. pa je je potrdil v Ptuj nadškof Eberhard II. Tak je bil začetek štajerske komende. (Dalje.)

Ex eo tempore incepit habere magistrum ordinis Generalium, prosapia nobilem, et rei militaris peritum. Erat autem primus magister, frater Henricus, dictus Walpot. (Chronologia inclitis Ducatus Styriae ab eodem pag. 58.)

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Triletno bivanje v Rimu, za katero mu je dalo ministerstvo podporo, bilo je končano. Thorwaldsen se je že pripravil na pot na ledeni sever. Kako težko mu je bilo, dati slovo solnčnim gajem, cvetočim vrtom! Kako bi se pač umetnik mogel ločiti od večnega Rima, od njegovih zanimivostij in posebnostij, kakoršnih drugje svet nima! Slučajno se je pa namerjeno odpotovanje za jeden dan zakasnilo in slučajno ga je prav tisti zakasnjeni dan obiskal bogati Anglež Sir Hope. Le-ta je naročil pri Thorwaldsenu za visoko nagrado več del. Umetnik je naročilo sprejel, njegov položaj je bil gmotno zagotovljen. Zato je sklenil ostati v Rimu in se prostovoljno odpovedati nadaljnji podpori danskega ministerstva.

S tem je bila odločena njegova bodočnost. Thorwaldsen si je izvolil Rim za bodočo domovino, postal je Rimljan po mišljenju in umetnosti. Njegovo nadaljnje delovanje je bilo izredno plodovito. Tako urno in obilno že stoletja ni nikdo deloval, kakor on. Dva lepa reliefa: „Dan“ in „Noč“ je izklesal v enem dnevu.

Dela njegova predočujejo skoraj izključno samo snovi iz grškega bajeslovja, ker je pač tako zahteval takratni vkus.

Njegovo najimenitnejše delo iz te dôle je: „Aleksandrova slavnostni sprevod v Babilonu.“ Naročil je je Napoleon I. za letno vladno palačo v Kvirinalu. Dovršeno je v gips-reliefu in je v istini klasično dovršeno. Aleksander Veliki, na čilem, čvetirovprednem vozu, je krasna junaška podoba zmagovalnega vojskovodja; pred njim molí v zrak Victoria, v podobi lepe žene, palmovo vejico, hoteč jo podariti največjemu zmagovalcu starega veka; zadaj, za njo, je pa premagani Darij III. s peterimi otroki, katere hoče izročiti kot največji zaklad, ki mu je še ostal, velikemu Aleksandru. Celo delo ima očitni značaj grške popolnosti;

vsakdo bi mislil, da je je sklesal Praksiteles, ali kateri drugi izmed največjih grških umetnikov. To delo je njegovo slavo najbolj razširilo, posebno po Francoskem, kjer so je razlagali simbolično, da pomenja Aleksander, nepremagljivi zmagovalci, Napoleona. Thorwaldsen sam je ta umotvor pozneje še mnogokrat posnel v različnih oblikah.

L. 1819. se je vrnil Thorwaldsen v Kodanj. Tu je začel na prošnjo visokih dostojanstvenikov znotranjo olepšavo kodanjske velike cerkve. A ko je opazil, da na ledenem severu ni prostora velikim umetnikom, šel je zopet naslednje leto v cvetočo Italijo, dobro vedoč, da le na klasičnih tleh rodi vedro podnebje najsijajnejše umotvore.

Nekak preobrat se odslej kaže v njegovem delovanju. On, ki je prej ljubil le grške bajeslovne snovi, obrnil se je sedaj h krščanskim predmetom; kakor Canova, je tudi on v dôle zrelih let prišel do boljšega spoznanja, da so v krščanstvu najplemenitejši in najvzvišenejši vzori. Radi tega se je odslej večinoma le na nje oziral v svoji umetnosti, dospel je s tem na vrhunec umetniške popolnosti.

Delaven in neutruden je bil, kakor prej. V Rimu je nadaljeval pred vsem že začeto olepšavo kodanjske cerkve. Načrtal je jako lepe kipe vseh apostolov, katere so potem dovršili njegovi učenci. Sam pa je izdelal štirinajst prizorov iz življenja sv. Janeza Krstnika v puščavi. Čez nekaj let je bilo vse dogotovljeno, prepeljano v Kodanj, in tamošnja velika cerkev je dobila prebogat kras. Mnogi Thorwaldsenovi častilci trdijo, da nobena cerkev na svetu nima jednake krasote. Danski pisatelj Darkelen pravi: „Rima, se ve, nikdo ne doseže gledé na velikost in bogastvo prekrasnih cerkev; ali, kdo bi se v tem oziru meril z zlato Venecijo, z rožnato Florencijo, s ponosnim Londonom? A nam na severu ni vseč toliko velečasten blesk in omamljajoča mnogoličnost, ker smo bolj navajeni prepro-

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Hartnid I., brat Friderika II., kateri je živel do l. 1259. in bil deželni glavar štajerski, je daroval l. 1243. benediktinskemu samostanu v Gornjem Gradu posestvo na Križnem bregu (Kreuzberg), in njega vazal Herman Ptujski¹⁾, posestnik malega gradu in kastelan, z njegovim dovoljenjem nemškimi vitezi v Veliki Nedelji Hermannsdorf — sedaj Hermanetz — izročivši vse k temu posestvu spadajoče vinograde preceptorju Konradu de Osterna l. 1247., na kar se je Stinko, župan Hermannsdorfski dne 20. malega srpana l. 1277. v Ptuj v navzočnosti mestnega sodnika Wekerling-a in več drugih meščanov zavezal, da nikdar ne izstopi iz redovne podložnosti t. j. da hoče vedno biti temu redu podložen.

Poleg Hartnida I. je imel Friderik II. še brata Bernarda I.

Naslednik mu je bil Friderik III., kateri je bil prvi iz te rodbine štajerski deželni maršal, kakor kaže listina iz l. 1255., v kateri se je podpisal „Fridrich der Jüngere von Pettau, regio mandato Marschalchus Styriae“ (Muchar III. 16.). V nekem admontskem dokumentu je podpisan: Fridrich, Edelherr von Pettau 1277., (Muchar II. 95.) in v zajčkem dokumentu: Her Fridrich von Pettau 1270. (Muchar. 96.).

Velikokrat se je moral bojevati z Ogri, pa jih je odpodil pod Štefanom, banom hrvaškim, ko so Seifrieda Marenberškega v njegovi trdnjavi oblegali, na kar je Štefan čez Maribor in Borl peté odnesel na Ogersko. Bela IV., kralj ogerski, se je hotel še maščevati zaradi prizadetih krivic svojega namestnika ter je mesto Ptuj hudo oblegal, Friderik in Hartnid Ptujška pa sta je zvesto varovala v imenu svojega gospodarja. Obleganja mesta sta se oprostila po posredovanju solnograškega nadškofa Ulrika z ogerskim kraljem Belo, ter je bil nadškof primoran mesto za 3000 srebrnikov zastaviti kralju ogerskemu, kateri je potem mesto izročil vojvodi Štefanu, mlajšemu ogerskemu kralju in namestniku štajerskemu. Nato se je pa Štefan s svojo soprogo ob času ogerskega samosilstva nastanil v gradu Ptuj zraven njega stolnik Dijonizij Magnus, grof Salavarski in načelnik kralja Štefana. Vse to kaže, kako imenitna je bila tedaj ptujška trdnjava.

¹⁾ Vasal: Herman (miles) von Pettau 1235, Muchar II. 216.

Ko je dobil l. 1260. Otokar češki od Ogrov celo Štajersko, izročil je v varstvo ta grad velikonedeljskim križnikom, kateri so ga imeli s sodnijo, mostovino, pristavami, posestvi in desetino do leto 1276. ter so oddajali Otokarju na leto 170 mark.

Friderik III. je spremljal kralja Otokarja leta 1267. v križarski vojni proti poganskim Prusom. Vojska je imela slabe nasledke za Otokarja. Ko je zvedel pritožbo štajerskih plemenitašev po Frideriku Ptujskem, pozval je zatožence: grofa Bernarda in Ulrika Pfannberškega, Hartnida Wildonskega, Wulfinga Stubenberškega in Ulrika Lichtensteinskega na svoj dvor v Vratislavo ter, zaslišavši jih, imel šestindvajset tednov zaprte. Da bi se oprostili, žrtvovali so najlepše gradove, med katerimi sta bila Friderikova gradova Wurmberg in Schwamberg porušena.

Neki zgodovinar¹⁾ pripoveduje o tem dogodku to-le: L. 1268. se je vrnil Otokar s Pruskega, pa prihod njegov v Vratislavo se je razločeval od njegovega odhoda. Ob njegovem odhodu so ga spremljali Štajerci z veseljem, ob njegovem prihodu v Vratislavo pa se ni drugega opazilo kakor žalost in strah; in ravno tu je začetek vstaje štajerskih plemenitašev, zakaj v Vratislavi je ukazal plemenitim svojim spremljevalcem, naj nekaj časa ostanejo tu, da od njih pozve o skrivnosti, katero je slišal. Friderik Ptujski, spreten gospod, pridobil si je naklonjenost Otokarjevo, ker mu je povedal, da je bil od pričujočih plemenitašev štajerskih pozvan k odpadu in nezvestobi. Otokar se je hotel o tej stvari temeljito prepričati, zato ga je poklical in vprašal: Ali res ostaneš pri svojih besedah? Ali si tudi upaš povedati to v oči drugim plemenitašem? Ako ne, pojdeš zaradi obrekovanja v tisto jamo, katero so izkopali drugim. Friderik Ptujski je bil pripravljen s svojo besedo zagovarjati se tudi pred zborom. In tako je Otokar omenjene plemenitaše poklical v prednjo kraljevsko sobo, da bi jih tukaj zaslišal. Štajerski vitezi so se zagovarjali z veliko občutljivostjo ter Boga in svet na pričo klicali trdé, da na njihovem obdolženju ni nič resničnega; da, vprašali so celo gospoda Friderika Ptujškega, naj jim pové, katerega so predlagali deželnim knezom? kje in kdaj se je to zgodilo? itd. Otokar je bil na štajerske

¹⁾ A. J. Caesar, Beschreibung d. H. Steierm. I. Theil, str. 280, sl.

viteze že itak nevoljen, in sedaj je zapovedal brez daljšega zaslišavanja ukleniti jih in v ječo vreči. Bernard, grof Pfannberški, je bil zaprt na gradu Burgslein (morda Burgschleinitz), Henrik, njegov brat, v Vratislavi, Hartnid Wildonski na gradu Klingberg, Wulfing Stubenberški in Ulrik Lichtensteinski na gradu Frenn na Češkem, tožitelj Friderik Ptujski sam pa na gradu Aichhornu.

Lakomnemu Otokarju je bilo malo na tem, ali prepriča svoje ujetnike tega zločina ali ne. Naznanil je njihovim sorodnikom, naj mu prepustijo gradove grofov, ako jih hočejo smrti rešiti. Sila je bila za pravico: Friderik Ptujski je izgubil Schwamberg, Wurmberg mu je bil razdejan. Po šestmesečni ječi jih je izpustil ter jim gradove povrnil zaradi bližajoče se vojske z Ogri, misleč, da jih s tem ukroti in potolaži.

L. 1275. je Friderik s Hartnidom Wildonskim na državnem zboru v Augsburgu v imenu štajerske strani tožil Otokarja zaradi postopanja proti nadškofu Frideriku II. (1270—1284), kateremu je bil malo poprej opustošil posestva.

L. 1277. je postavil Rudolf I. Friderika Ptujskega in Henrika Pfannberškega za sodnika ali deželna glavarja štajerska.¹⁾

Udeležil se je prisege zvestobe do Rudolfa I. s Henrikom II., opatom admontskim, kot vojvoda štajerski na čelu deželnih stanov; Rudolf Habsburški pa mu je potrdil pred železnimi vrati v Gradcu vse pravice in prostosti štajerske dežele.

L. 1280. je dobil od nadškofa solnograškega Friderika grajsko uradnijo (Burggrafenamt) čez mesto in ptujsko grajščino za se in za svoje dediče z mostarino in carino med in za obmetjem o sejmskih časih; živel je čez l. 1280. ter umrl brez otrok kot deželni glavar in dedinski deželni maršal štajerski, grajski knez ptujski, vazal deželnega kneza štajerskega in fevdalnik solnograških nadškofov.

Hartnid II. je sledil svojemu brez otrok umrlemu bratu Frideriku III. ter umrl l. 1288. ali po F. Raispu l. 1335., zapustivši iz svojega zakona s Kunigundo Lichtensteinsko tri sinove, od katerih je bil prvorojeni Herdegen deželni glavar na Kranjskem in v slovenski marki. Ta si je pridobil s kupčijo gradove Ig in Weineg in se zaradi stavbe gradú Rudenek-a dolgo prepiral z Ulrikom Valsejskim, Ulrikom škofofom krškim (Gurk), Ulrikom Pfannberškim in celjskim grofom, dokler jih ni umiril vojvoda Albreht l. 1345.; živel je do leta 1364. Njegov naslednik je bil njegov drugorojeni brat Friderik IV., menda do leta 1365. Ta je dal že l. 1360. ptujskim minoritom postaviti cerkev

— sedanji prezbiterij, in samostan; šentpavelskemu samostanu na Koroškem je od svoje grajščine Ehrenhausena oddal nekatere službe l. 1363.

Umrlemu Frideriku je sledil najmlajši brat Hartnid III., kateri je posestva pomnožil z grajščino Sölkom na gornjem Štajerskem, dobivši jo od vojvode Albrehta l. 1363. za 2030 funtov vinarjev posojila in 60 s čeladami na Bavarsko poslanih vojakov; l. 1367. je podelil fevd Kuncu Walcerskemu (Kunz von Walzer) in Ulriku Holleneškemu, ter umrl leta 1380., zapustivši hčer Ano, omoženo s Friderikom Stubenberškim, in sina Bernarda III., kateri se je prvič oženil z Margareto Wurmberško, — s čimer je ta grad, ki je bil nekaj podrt, potem vnovič pozidan — prišel zopet Ptujčanom v last, in pozneje z Valburgo, grofinjo Magdeburško. On je bogato obdaril ptujске dominikane in minorite ter živel zanesljivo do l. 1425.

Bernard III. je zapustil dve hčeri in jednega sina, izmed katerih se je starejša hči Ana omožila z grofom Ivanom Schaumburškim in pozneje z Ivanom Lichtensteinskim in dobila za doto grajščino Weitersfeld (ali morda Winterfels pri Brunne-ju), mlajša, Neža, ki je bila dobila Wurmberg in Borl, z Majnardom, grofom goriškim in potem z Luitoldom Stubenberškim.

Jedini sin Friderik V. pa je podedoval ostalo očetovsko posestvo na Ptuj; tudi mu je l. 1423. vojvoda Ernest kot fevd podelil grajščine Freenheim, Weidberg, Gleichenberg in Weinburg. Kakor so vsi Ptujski gospodje več ali manj kratko živeli, tako je tudi tega smrt dohitela v najlepši moški dobi: umrl je 35 let star na dan sv. Treh kraljev l. 1438. in bil z veliko slovesnostjo pokopan pri dominikanih. Njegov nagrobni spominik pri zahodnih vratih je izklesan iz rdečega marmorja, osem čevljev visok in štiri čevlje širok; na njem opazimo Friderika V. v viteški opravi s štajersko maršalsko zastavo v desni roki, stoječega na ležečem psu (znamenje zvestobe), en relief; na desni je grb Wurmberški (krilati zmaj s kačo) in na levo grb Borlski (obrnjeni maček).

S Friderikom je izmrta slavna in dobrodelna plemenitaška rodbina, katero nekateri zgodovinarji imenujejo grofovsko. Kolikor je znano, niso bili povzdignjeni v pravi grofovski stan; imenovali so se samo „Herren“ ali „Edelherren von Pettau“. Ptujski grad so imeli le kot najemniki solnograških nadškofov od l. 1168. do 1438. — Friderik je zapustil jedino hčer Barbaro, katera se je omožila z Ulrikom, grofom Schaumburškim. Leta 1467. zasledimo še jednega potomca iz te rodbine, Radberta Ptujskega, kateri je baje župnikoval v Radgoni. Akotudi so si Ptujski gospodje izvolili pri dominikanih zadnje

¹⁾ A. J. Caesar, Beschreibung d. H. Steierm. 1. Theil, str. 237.

počivališče, vendar niso tu uživali miru. Ko so odpravili samostan, pokopali so jih na mestnem pokopališču sv. Jožefa.¹⁾

Različni posestniki gradú.

Po smrti zadnjega moškega potomca Ptuj-skih gospodov je pripadel grad solnograškemu nadškofu, in nadškof Ivan II. Reispergski (von Reisperg ali Reichenberg 1429—1441) ga je še tistega leta podelil svaku pokojnega Friderika, Luitoldu Stubenberškemu.

Ivan Stubenberški je bil zaveznik nesrečnega Andreja Baumkircher-ja, ki se je zavezal z Ogri proti cesarju Frideriku IV.; morda je dovolil Ogrom, kateri so Fürstenfeld in Radgono napadli, prosti prehod skoz Ptuj (1471). Morda je izgubil svoj fevd, zakaj kmalu potem zasledimo Sigmunda Weissbriacha in njegova sinova Ulrika in Andreja posestnike tega gradú.

Rodbina Weissbriach je imela to grajščino tako dolgo, dokler je ni leta 1481. izpodrinil kralj Matijaž Korvin, katerega namestnik je bil v Ptuj in Radgoni Jakop Szekely; ta je l. 1490. vel. srpana izročil mesto Ptuj Maksimilijanu avstrijskemu. Ta pa je dné 14. listopada l. 1511. v Inomostu prodal grad in mesto Ptuj za 20.000 goldinarjev solnograškemu nadškofu Leonhardu Keutschach-skemu na večne čase, ako ga v naslednjih sedmih letih ne bo več nazaj zahteval; tudi dné 12. prosinca l. 1514. sta se v Inomostu pobotala, da smejo solnograjski nadškofje 1000 gld. porabiti za stavbe, kar se bo zaračunilo k dolgu.

L. 1523. na dan sv. Margarete je bil ta kup v Solnogradu med kardinalom-nadškofom Matijo Langom (leta 1519.—1540.) Wellenberškim in nadvojvodo Ferdinandom I. podaljšan na dvajset let, torej do l. 1543.

Med tem časom (1490—1511) je bil imenovan Jurij Moysser na binkoštni dan l. 1494. oskrbnikom grada in mesta z deželno sodnijo in navadno roboto vred z letno plačo 500 funtov vinarjev; pomagal je cesarju Maksimilijanu I. za vojno proti Benečanom v zastavo svoje službe s posojilom 600 gld.

L. 1571. (ali l. 1572.) je kupil grajščino z mestom vred od solnograških nadškofov nadvojvoda Karol II., vojvoda štajerski, čegar grb se še danes blišči nad grajskimi vratmi.

Tako je grajščina nenadoma postala last deželnih knezov, in po smrti Karola II. jo je dobil njegov sin Ferdinand II. V tej dóbi pa so imeli Ptuj: l. 1585. v zakupu predsednik

dvorske kamore Hanns Kisel grof Kaltenbrunn, l. 1598. zastavno Hans grof Thurn, in l. 1610. zopet v zakupu Viljem Gerski (von Gerd).

Dné 1. sušca l. 1622. je prodal cesar Ferdinand grad in vse, kar k njemu spada, tedanjemu baronu — dve leti pozneje pokneženemu — Ivanu Ulriku Eggenberškemu, deželnemu glavarju štajerskemu.

Ko je ta knez dné 18. vinotoka l. 1634. v Ljubljani umrl, prešlo je grajščinsko posestvo vsled sorodstva njegove soproge, kneginje Sidonije, rojene grofice Thanhausenove, v roke Baltazaru grofu Thanhausenu, in po njegovi smrti je l. 1642. podedoval njegov jedini sin Ignacij grof Thanhausen, jezuit v Gradcu, kateri ga je z dovoljenjem svoje matere Uršule, rojene Holleneške, daroval zagrebškim jezuitom.

Jezuiti so v spodnjem delu mesta, v hiši spadajoči h gradu, ustanovili svojo stolico, kateri je načeloval o. Petirk.

Ko pa je njihov kolegij v Zagrebu pogorel ter so bili v denarni zadregi, prodali so po dražbi grad in vse pritakline.

Grofje Leslie.

Po dražbi je kupil od jezuitov grad za 62.000 gld. Walther Leslie baron Balquhane, protestantovske vere¹⁾, kateri se je udeležil umora Wallensteina v Hebu leta 1634. Izročil mu je grad meseca vinotoka leta 1656. superior Pavel Gašparič.

Walther Leslie je bil rimski državni grof, cesarski maršal, tajni svetovalec in polkovnik, poveljnik slavonske in petrinjske meje, vitez španjolskega zlatega runa in preje tudi avstrijski poslanec na papeškem in turškem dvoru; on je v imenu Leopolda I. po bitki pri sv. Gothardu sklenil mir s sultanom Mohamedom IV.

Walter Leslie je dal grad prezidati, kar nam priča napis nad marmornim portalom. Oženil se je z Ano Frančiško grofico Dietrichsteinovo, hčerjo kneza Maksa Dietrichsteina, in ustanovil fidejkomis za moški zarod svoje rodbine. Ta se je bila prvotno preselila z Ogerskega na Škotsko, pod Cromwellovo vladu pa se je vrnila na Avstrijsko. Ta fidejkomis je določil z oporoko dné 27. vel. travna leta 1663. za Ptuj in Novo mesto (Neustadt) na Metavi (Mettau) na Češkem. Ako bi moški rod Lesliejev izmrl, bodo mu nasledniki Dietrichsteini. Nato je leta 1667., dné 4. sušca, umrl brez otrok ter bil pokopan v dunajski škotski cerkvi (Schottenkirche), v kateri se nahaja še dandanes grb Lesliejev.

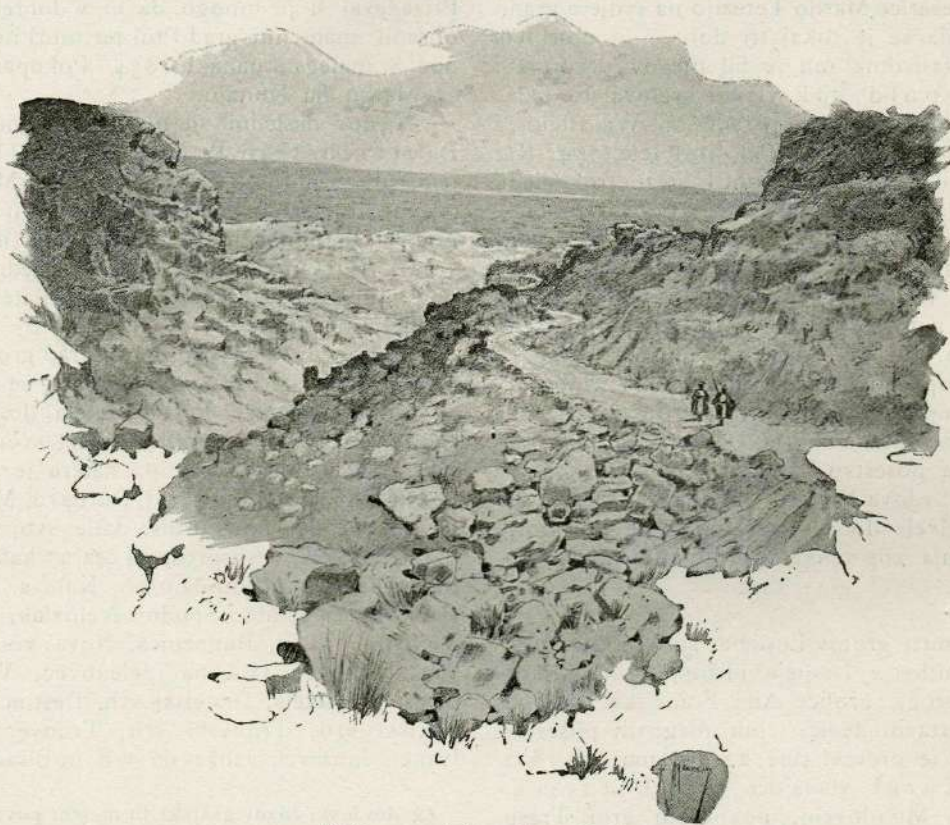
¹⁾ Iz pijetete bi jih bili pač primerneje pokopali v rakvi pri minoritih.

¹⁾ I. Stare, Občna zgodovina, IV. zv., str. 124.

Po njegovi smrti je dobil grad Ptuj njegovega brata Aleksandra Leslieja¹⁾ prvorojeni sin, Jakob grof Leslie.

Jakop Leslie se je oženil z Marijo Terezijo kneginjo Lichtensteinsko in služil jednako svojemu stricu v avstrijski armadi s sijajnim uspehom. Bil je namreč maršal, lastnik 24. in 36. pešpolka, udeleževal se je vseh turških bojev, posebno dunajske oblege l. 1683., preganjanja Turkov iz Verovic leta 1684., in dogodkov pri Oseku leta 1685. On je pomnožil fidej-

komis svojega strica s tako imenovanim Rauberhofom v Gradcu, kateri se je poslej imenoval „Lesliehof“. Dalje je ustanovil za sekundo-genituro svoje rodbine fidejkomis s tem, da je kupil posestvo Bärnegg, katero je prevzel njegov brat Aleksander grof Leslie, in katero so pozneje nastopili njegovi potomci; z njegovo darežljivostjo se je ptujska predmestna cerkev sv. Ožbalda povečala, kar še priča dandanes njegov in njegove soproge grb; ustanovil je samostan in bolnišnico usmiljenih bratov v

Puščava med Betanijo in Jeriho.

češkem Novem mestu (Neustadt) na Metavi ter umrl predsednik dvornega-vojnega svetovalstva (Hofkriegsraths-Praesident) brez potomcev leta 1692.

Njegova soproga Marija Terezija pa je ustanovila v Gradcu samostan Elizabetink²⁾, katere so delovale ob spodnjem Renu. Tukaj jih je tudi spoznavala soproga Jakopova, ko je ž njim v francoskih bojih prebivala v tistih

krajih. Vzela je s seboj tri Elizabetinke iz Dürena v Gradec. V murskem predmestju jim je kupila zemljišča in postavila (do leta 1698.) samostan s cerkvijo v čast sv. Lovrencu. Še dandanes opravljajo Elizabetinke vestno svojo postrežbo v prid bolnikom ženskega spola, spominjaje se z veseljem svoje dobrotnice.¹⁾

Temu brez potomcev umrlemu grofu je sledil v Ptuj in v Novem mestu njegovega

¹⁾ Tega je bil cesar Leopold I. povzdignil v dedni rimsko-državni grofovski stan (Reichsgrafenstand).

²⁾ Elizabetinke se imenujejo po sv. Elizabeti, hčeri Andreja II., kralja ogerskega, omoženi od leta 1221. z Ludovikom, deželnim grofom thürinškim in hesenskim.

„Dom in svet“ 1896, št. 23.

Ko je zgodaj izgubila moža, posvetila se je v samostanu postrežbi bolnikov. Elizabetinke imajo pravilo tretjega reda sv. Frančiška.

¹⁾ A. Klein, Geschicht d. Christenthums in Oesterreich u. Steierm. XIII. Jahr. B. VI., str. 77 sl.

brata Patricija drugorojeni sin, grof Jakob Ernest Leslie, bivši predsednik notranjoavstrijske dvorske kamore in tajni svetovalec. Oženil se je z Alojzijo kneginjo Lichtensteinsko, kupil posestvo Rüstenau ter umrl l. 1737. dné 7. listopada, zapustivši jedinega sina Karola Kajetana Leslieja, kateri je podedoval Ptuj in grajščino Ehrenhausen, med tem ko je njegova soproga kneginja Marija Terezija Eggenberg — angel tolažbe vseh ubogih in sirot — pridobila kot doto grajščino Rogatec. Bil je vladni svetovalec, sprejel l. 1750. meseca malega srpana cesarico Marijo Terezijo na svojem gradu — mudila se je tukaj tri dni — in umrl leta 1761. Naslednik mu je bil njegov prvorojeni sin Leopold, tudi vladni svetovalec. Ta je vzel v zakon grofico Frančiško Waldstein, ž njo pridobil njen grad, in umrl leta 1774. Ker je Leopold grof Leslie umrl brez otrok, sledil mu je njegov mlajši brat Anton Leslie, c. kr. tajni svetovalec, čegar jedini iz prvega zakona s kneginjo Henriko Monsheimovo rojeni sin Viljem je umrl že v nežni mladosti l. 1783., nato je on sam svoje življenje sklenil leta 1802. dné 22. svečana, zapustivši drugega zakona soprogo grofico Vilhelmino Wurmbrand-Stuppach. Ž njim je ta za Avstrijo velezaslužna grofovsko rodbina izmrla. Pokopan je v Marijini cerkvi na posestvu Bärnegg. Zadnja te rodbine je ostala vdova Vilhelmina Leslie, katera je živela do 20. svečana l. 1861. na Borlu blizu Ptuja kot velika dobrotnica siromakov.

Po smrti grofov Lesliejev so bili vsled oporoke Waltherja Leslieja bližnji sorodniki njegove soproge, grofice Ane Frančiške Dietrichstein, postavni dediči lepih njegovih posestev. Posestvo je prevzel dné 22. svečana leta 1802. Ivan Karol vladajoči knez Dietrichstein v Mikulovem, pokneženi grof Trasp, grof Proskau, baron Hollenburg, Finkenstein in Thalberg, v Ptuj in češkem Novem mestu, in vsled tega se je nazival tudi „grof Leslie“ (Grafen von Leslie).

Oženil se je s Kristino grofico Thun-Hohenstein. Bil je vitez zlatega runa, najvišji konjar, dolgo časa avstrijski poslanec na danskem dvoru in vedni spremljevalec cesarja Jožefa II. na vseh njegovih potih, prikupivši se mu s tem, da je bil dobro vešč v diplomatičnih stvaréh. Umrl je dné 25. mal. travna l. 1808.

Očetovsko posestvo je prevzel njegov sin knez Franc Jožef Dietrichstein, oženjen z Aleksandrino grofico Šuvalovo. Bil je jako nadarjen in tudi dobrotljiv. Bil je vitez vojaškega reda Marije Terezije in častni meščan dunajski, katero diplomo mu je izročil dunajski

magistrat l. 1850., zapisavši ga v zlato knjigo, imenujoč ga očeta in največjega dobrotnika silno trpečega ljudstva dunajskega.

Knez Franc Jožef je izstopil iz avstrijske vojaške službe in bil potem v različnih diplomatičnih poslanstvih. L. 1811. je prepustil svojemu fidejkomisu pripadajoči, tako imenovani, „Lesliehof“ v Gradcu štajerskim stanovom za 30.032 gld. av. veljave; tukaj se je potem ustanovil Joanneum. Bil je dobrotljiv svojim podanikom in jako znamenit v domači zgodovini, česar pa ne moremo opisovati obširneje. Prizadeval si je mnogo, da bi v dobrem stanu ohranil znameniti grad Ptuj ter umrl nenadoma dné 8. malega srpana l. 1854. Pokopan je pri sv. Marku na Dunaju.

Njegov naslednik je njegov sin knez Jožef Dietrichstein Proskau-Leslie, ki se je oženil z Gabrijelo grofico Vratislava-Mitrovice, pomnoživši svoja posestva po nakupu velikega imetja Oberlimbach blizu Radgone (na Ogerskem). Posnemal je vse očetovske čednosti kot domoljub, dobrotnik ubogih in prijatelj umetnosti in učenosti.

Po njegovi smrti so dobili grad grofje Herbersteinski, kateri ga imajo v lasti še sedaj.

Grajščina Gornji-Ptuj je imela do l. 1850. mimo civilne sodne oblasti čez svoje podnike tudi deželno sodnijo, katera je obsegala politične okraje Gornji-Ptuj, Dornavo, Meretince in severni del od Turniš, dalje svoj politični okraj, kateri se je razprostiral čez 27 katastralnih in davkarskih občin, namreč: Kaniža, Spuhlje, Podvinci, Pacinje, Spodnji-Velovlak, Gornji-Velovlak, Kicar, Ragoznica, Nova ves, Mestni vrh, Krčovina, Grajena, Jelenovec, Vintervci, Svetinci, Drstela, Drstelski vrh, Destinci, Ločič, Ločiški vrh, Trnovski vrh, Trnovec, Dolič, Ivanci, Janževci, Janževski vrh in Bišanski vrh.

Zgodovinski znani grajski in mestni poveljniki.

- 1258—1259. *Dionysius Maynus*, grof Salavarski, kraljevi ogerski grajski poveljnik.
- 1280—1286. *Ptujski gospodje* kot gradniki.
- 1286—1288. Plemeniti gospodje *Holeneški* in *Guttingen*, knezo-nadškof. grajski poveljniki.
- 1288—1428. *Zopet Ptujski gospodje*.
- 1428—1434. *Ivan Spangenstein*, nadškofijski grajski oskrbnik.
- 1438. *Pankrac Reisberg*¹⁾, nadškofijski grajski oskrbnik.
- 1460. *Viljem Reisberg*, nadškof. grajski oskrbnik.

¹⁾ Morda grajščak na Reisbergu, katerega gradu razvaline se nahajajo na zahodni strani labudske doline na Koroškem.

1464. Anton Holleneški, nadškof. grajski oskrbnik.
1471. Sigmund Weissbriach, poveljnik.
- 1481—1490. Jakop Sžekely, grajščak ormoški, ogerski kraljevi namestnik v Ptuj in Radgoni.
1494. Jurij Moiser, cesarski grajski poveljnik in oskrbnik.
- 1500—1510. Eberhard Pollheimski, cesarski grajski poveljnik.
1520. Leonhard Harrach, nadškofijski grajski poveljnik.
1527. Eberhard Pollheimski, nadškof. grajski poveljnik.
1547. Nikolaj grof Salm, cesarski polkovnik in vojaški poveljnik v Ptuj.
1553. Žiga Schratten-Kuenburg, c. k. komorni svetovalec in poveljnik v Ptuj.
1573. Jurij Oprodnički, grajski poveljnik nadvojvoda Karola II.
- 1575—1595. Jurij Vacler Kallaus, nadvojvodski grajski poveljnik.
1601. Žiga Aichhorn, nadvojv. dvorni vojaški stanovnišnik, oskrboval je glavarstvo ptujsko.
1664. Spek, cesarski general, mestni poveljnik.
1704. Žiga baron Geyman, povelitelj križnikov pri Veliki Nedelji, cesarski general in poveljnik ptujski.

Zraven teh nahajamo najemnike tega gradu v prvem četrtju 19. stoletja može, ki so: Korpon, Neumann, Neupauer in dr. Okorn.

IV. Šolstvo.

Ptujska mestna šola.¹⁾

V našem najstarejšem štajerskem mestu je bila pač šola že pod Karolom Velikim, ki je povsodi skrbel za pouk ljudstva. Tudi solnograški škofje so skrbeli za šolsko omiko.

Rudolf I. je uvêdel šole za vse ljudstvo. Nadvojvoda Karol II., deželni vladar štajerski, je pa l. 1568. zaprl vse katoliške šole. Njegov sin cesar Ferdinand II. jih je zopet uvêdel leta 1600. Zato torej je sporočeno v mestnih knjigah, da je bila v začetku 17. stoletja tukaj šola. Šola je bila župnijska, kakor navadno vse šole tedanjega časa, in nje učitelji so dobivali hrano pri mestnem župniku, malo plačo pa od mestne občine.

¹⁾ Lapajne, Zgod. štajerskih Slovencev, str. 251 sl.

L. 1796. je ta šola dobila ime: „Vzgleđna šola.“ Učitelj se tukaj prvokrat imenuje „Gerhold“, služboval je od l. 1796.—1819.

Ob času francoskih bojev se je šola večkrat selila iz Ordonave hiše v minoritski samostan in druge hiše.¹⁾

L. 1798. se je preselila zopet v minoritski samostan, kjer je ostala 54 let.

L. 1810. se je razširila v trirazrednico (normalko). Tretji razred se je potem zaradi premale plače učiteljske zopet opustil, učenci so se privatno dalje poučevali in hodili na izpite v Maribor.

L. 1850. se je na mestnega cerkvenika hišo postavilo I. in II. nadstropje in tam poučevalo v treh razredih.

L. 1855. je šola dobila četrti razred.

V dôbi sedanjih šolskih postav se je razdvojila mestna šola v deško in dekliško šolo.

Prva je petrazredna; za njo se je l. 1888. zunaj mestnega teritorija, kjer je bil preje tako zvani „Bräuhäus“ (pivarna) omislilo dvonadstropno poslopje; sedanji nadučitelj je gospod Jakop Ferk; druga je štirirazredna s paralelko in se nahaja sedaj nad hišo mestnega cerkvenika; nadučitelj je Lešnik (Löschnigg). Šole bi ne potrebovale toliko prostora, ako ne bi jim okoličani pošiljali svojih otrok, mislé si: Če njihovi otroci znajo nekaj nemških drobtin, potem so boljši od drugih.

Šola ptujske okolice.

V drugi polovici 17. stoletja do l. 1842. so obiskovali slovenski otroci ptujske okolice nemško mestno šolo v Ptuj.

Okoli l. 1840. so v prvem razredu poučevali tudi slovensko, da so učenci razumeli; tedanji učenci so imeli navadno dvojezične knjige, katere se še semtertje nahajajo.

Leta 1842. sta ptujski dekan Franc Cvetko in podučiteljski pomočnik mestne šole Dragotin Švajgl dosegla, da so se slovenski otroci ločili od nemških in to v minoritskem samostanu. Prvi učitelj je bil Karol Švajgl.

L. 1850. se je ta šola proglasila za zasebno župnijsko šolo sv. Petra in Pavla.

Najprej je bila umeščena v minoritski žitnici, potem v minoritski hiši na jednako imenovanem trgu, kjer je bival tudi učitelj.

L. 1860. si je pridobila drugi razred.

L. 1871. se je šola razširila v trirazrednico, ki je bila najprej v dominikanski vojašnici, nekaj časa v mestnih hišah in naposled v hiši dr. Gregoriča, v tako imenovanem novem svetu.

¹⁾ Minoritski in dominikanski konvent sta imela v prejšnjih časih svoje bogoslovne učne zavode.

Takratni predsednik, krajni šolski oskrbnik Ferdo Raisp, je delal in dosegel, da se je začela nova šola staviti, kar je njegov naslednik skončal leta 1879. za 25.000 gld. Šola je dobila novo ime, namreč: „Šola ptujske okolice“ in je sedaj trirazredna deška in trirazredna dekliška šola, kateri je voditelj nadučitelj I. Kaukler.

V župniji sv. Petra in Pavla se še nahaja dvorazredna šola na Dornavi od l. 1824.; prvi učitelj je bil Müller, sedanji je Teodor Weinhard.

Mesto ima tudi

spodnjo deželno gimnazijo,

katera je bila ustanovljena l. 1869. kot realna gimnazija, l. 1880. so jo preimenovali v spodnjo

deželno gimnazijo; vsako leto jo primeroma obiskuje okoli sto dijakov iz bližnje okolice in mesta. Prvi ravnatelj ptujske gimnazije je bil Fichtner od l. 1869.—1881., sedaj ravno v tej službi v Ljubnem na gornjem Štajerskem, drugi, provizorični, F. Hubad, od leta 1881.—1885., sedaj na učiteljski pripravnici v Ljubljani, in tretji je Tschanet. Starosta ptujske gimnazije je med svojimi tovariši profesorji častiti gospod Lukež Kunstek, kateri poučuje tukaj od začetka pa do danes.

Zraven teh poučnih zavodov ima še otročji vrt, kjer se otroci kratkočasijo z različnimi igrami.

(Konec.)

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Konec.)

Kakoršni v besedah, taki so bili vsi v januarju. Najplemenitejši med njimi je bil Overbeck, akoravno po svoji naravni nadarjenosti ni dosegal nekaterih tovarišev. Bil je ponižen, skromen, nedolžen kakor dete. Tovariši so ga v obče imenovali le „Janeza svete ljubezni“; rekli so, da v njem prebiva „mirna duša, ki umetnost naziva le psalm Davidov v čast Gospodovo“. Führich, njegov tovariš, piše svojemu prijatelju o njem: „Overbecku je sladka nada, da je s katero svojo sliko le jedno srce vnel za vero, pobožnost in čednost, veliko več vredna kakor svetovna slava in vsi mogoči zakladi.“ — Ker v protestantizmu, v katerem je bil rojen, ni našel popolnega miru, in ker se je prepiral, da je v njem le pogubna zmota, postal je katoličan in bil odslej s celo dušo udan sv. cerkvi. Jednako so storili vsi njegovi protestantovski tovariši.

V zgodovini lepih umetnosti so Overbeck in njegovi tovariši velikega pomena. Mnogi med njimi so bili brezdvomno jako nadarjeni. Posebno Overbeck in Cornelius se morata po tem, kar sta ustvarila, prištevati največjim umetnikom. Izvirna sicer nista. V njunih umotvorih odseva duh, a zraven tega tudi popolnost klasičnega 16. stoletja. Posnemala sta, vendar to s toliko srečo in spretnostjo, kakor pred njima že skoraj tri veke nikdo. A misel, odlično posneti, od drugih se vrlo izobraziti, to je tudi umetnost.

Overbeck je takoj po prihodu v Rim iznenadil umetniški svet. Mahoma si je priboril občno priznanje. L. 1811. je namreč naslikal jako lepo Madonno po načinu Rafaelovem. Na

njej je posnel v preprostosti in svetosti Fra Angelica, a v naravnosti ter izbornem soglasju živahnih barv tako dovršeno Rafaela, da je slika vzbudila neomejeno pohvalo. Lippo Gondi, laški kritik, mu je častital v slavošpevu, v katerem med drugim pravi, primerjaje ga z Rafaelom:

Pantheon hrani teló nam prvega vseh umetnikov,

Vel'ki pa duh njegov, Overbeck, v tebi živi!

Največjo slavo pa so si „bratje iz samostana sv. Izidorja“ — tako so jih kmalu obče zvali — pridobili z dvema deloma, ki sta jim priborila nesmrtnost v umetnosti. V Rimu je takrat bival bogati pruski konzul Bartholdy, ki se je odlikoval tudi z učenostjo in je s hvalevredno požrtvovalnostjo podpiral mlade umetnike. Overbecka in druge je pogostoma in z vidnim zanimanjem obiskoval. Da bi jim prikrbel bogat zaslužek, a ob enem izkusil njih umetniško zmožnost, naročil jim je opresno slikati veliko sobano v svojem stanovanju v palači Zuccaro blizu znane cerkve Sta Trinità ai Monti. Delo ni bilo lahko, zakaj opresno slikanje je bilo pozabljeno; že dolgo ni nihče več opresno slikal, v tej stroki sploh ni nikdo več poučeval. Vendar „bratje sv. Izidorja“ so se ga pogumno lotili in je slavno dokončali. Mladi umetniki, katere je vodila jedino navdušenost do lepih umetnostij, so pokazali, kaj more čisti, vzvišeni duh. Snov jim je bila večno lepa povest o egiptovskem Jožefu. Kako preprosto, dovršeno so jo izveli! Osebe so tako naravne, da od 16. veka sèm sličnih ni nihče več slikal. Da, to je umetnost! Overbeck je naslikal prizor: bratje prodajo Jožefa. Umet-

kakor se je staral tudi njen urednik. Jednako umevno je, da se je starala še po vsebini: moči, živahnosti, novih mislij, krepkih nagibov ni ponujala maloštevilnim naročnikom.

Večje Jeranovo delo je: *Popotvanje v Sveto Deželo, v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon, Carigrad in druge kraje. Obhodil in popisal L. Jeran. Ponatis iz Zgodnje Danice. 1872. Na svitlo dal in založil pisatelj.* 8°. Str. 424. Ta knjiga ima mnogo vrlin, čeprav ni brez nedostatkov.¹⁾ Pisatelju teh vrstic je bila in bo vedno mila in draga, najboljši spomin na nepozabnega pokojnika.

Poleg te knjige je Jeran izdal sedmere Šmarnice, štiri cerkvene pesmarice in nekaj drugih knjižic.

Mnogokrat se nam je, prebirajočim Danico, vrivala ta misel, da bi Jeranovo pisateljstvo imelo mnogo več sadu, ako bi bilo na vzvišenem stališču, na katerem bi se pisatelj ne zadiral neprestano v nasprotnika z zbadljivkami, ki bralca dražijo, a nič ne dokažejo. Taka pisava je lahko podobna besedičenju sitne starke. Saj vemo: Naj so taki opomini še tako dobri in goreči, a sadu in uspeha nimajo nobenega. Vendar radi si odgovarjamo ob taki priliki, kakor smo že pisali v listu²⁾: „Kdor premišlja o pisateljih, vé, da imajo različne darove, in kakoršni so, tako tudi pišejo. Krivično bi bilo šteti v zlo vsako ostrejšo in odkritejšo ali rezko besedo.“

Občudovanja vredno je bilo Jeranovo obširno obzorje. Za vse narode, za vse vede

¹⁾ Jeruzalemski romar, str. 14.

²⁾ Dom in svet, 1890., str. 62.

in stroke, za vse jezike se je mož zanimal. Pa je tudi znal mnogo jezikov in sicer večinoma jako dobro, n. pr. laško, madjarsko, arabsko poleg slovanskih in drugih navadnih jezikov. Zato je Danica naš najuniverzalnejši list, in Jeranovo delovanje res univerzalno, kakor je univerzalna katoliška cerkev. Misijonom je on koristil kakor noben Slovenec pred njim in menda tudi ne bo nihče za njim. Ta občni duh mu je poleg katoliške gorečnosti in ljubezni do duš navdihnil misel, naj gre tudi sam v osrednjo Afriko v misijon.

Vendar pa je ljubil svojo slovensko domovino iskreno, bil je goreč narodnjak, kakoršen mora biti pravi katoličan. A v tem oziru je rajši deloval kakor govoril.

Jeran je med Slovenci odličen mož, kakoršnih pozna malo naša zgodovina. Za katoliško mišljenje in življenje je storil med svojimi vrstniki gotovo največ. V novejšem česu se je katoliško gibanje pojavilo res krepkeje kakor prejšnja desetletja, vendar treba je tukaj priznati, da je novejšje gibanje le krepkeje izrazilo to, kar je davno poprej oznanjal Jeran v „Zgod. Danici“.

Tako je bil v nekem pomenu Jeran vsem vse: učenjak, pesnik, pisatelj, odličen duhovnik, sveto živeč kristijan, iskren rodoljub, velik dobrotnik ubožcem in očedjakov.

Urednik tega lista je v prejšnjih letih udano stal na strani blagemu pokojniku; od njega je slišal in pri njem dobil mnogo lepega in vspešnega. Zato mu je veliko veselje, da je v teh vrsticah postavil za naš list mal spominik, v katerem je izkušal po istini vpodobiti blagega pokojnika.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Konec.)

V. Spominiki.

Ne samo stari Rimljani, ampak tudi drugi gospodarji so želeli v Ptuj ovekovečiti se s kamenitimi spominiki; tudi iz srednjega in novega veka se nabajajo nekateri pomniki. Ker vseh spominikov v tem kratkem opisu ne moremo navesti, posebno ne rimljanskih, katerih je veliko število, opozarjamo le na delo: „Geschichte d. Herzogthums Steiermark“ (8 Bände 8°. Graz 1845—1867), spisal dr. Alb. Muchar.

Tik Drave je okrogel stolp, ostanek še nedanega mestnega obzidja, na katerem se vidi sedem debelih topovskih krogel. Te so se baje

iz turških napadov ohranile tam, kamor so streljali. Nekaj sežnjev od tal je kamenita ploča s črto in napisom:

Wasserstand vom 1.—4. November 1851.

Črta ti kaže, kako daleč je omenjenega leta segala voda, katera je tistega leta napravila veliko škodo.

Na minoritskem trgu ravno pred minoritsko cerkvijo je visok steber s kipom brez madeža spočete device Marije. Postaviti ga je dal v hvaležni spomin, da so bili Turki premagani l. 1664. pri sv. Gotthardu, borlski grof Juri Friderik Sauer, da bi po priprošnji ne-

Gornji Ptuj.

beške kraljice bil slovenski Štajer rešen ljutega sovražnika.

Steber je dné 8. grudna leta 1664. blagoslovil mestni župnik Ciprijan pl. Collonia sredi posvetne duhovščine, redovnikov in na tisoče broječega ljudstva. „Da bi pa spominik ne bil le spomin prejete milosti, ampak tudi izvir še večje pobožnosti in neomahljivega zaupanja do Marije“, ustanovil je isti grof z blago svojo soprogo Marijo Barbaro, rojeno grofico Trautmannsdorf, dné 1. prosinca leta 1672. z glavnico 500 gld. pri njej slovesne večernice dvajsetkrat v letu, namreč: Na novega leta dan, na sv. treh kraljev, na svečnico, na praznik označenja, obiskovanja, vnebovzetja, rojstva in čistega spočetja device Marije, potem na velikonočno, binkoštno in žegnansko nedeljo, ob praznikih sv. Jurija, sv. Antona Pad., sv. Petra in Pavla, sv. Ožbalda, sv. Frančiška Serafinskega, sv. rožnega venca, sv. Katarine, sv. Barbare in na božič. Ob imenovanih dnevih naj bi po končanih večernicah v minoritski cerkvi šla procesija „*praecedentibus ceroferariis*“ k stebri zunaj na trgu stoječemu in ondi naj bi se po antifoni „*Salve Regina*“ (Češčena si kraljica) popevale, kadar je mogoče, „*solemniter et musicaliter*“, drugače pa „*choraliter*“, lavretanske litanije. Po teh so se opravljale molitve v čast devici Mariji, za cesarja in mir, in med antifono: „*Nos cum prole pia benedicat virgo Maria*“ je pokropil duhovnik ljudstvo z blagoslovljeno vodo ter mu naposled podelil z znamenjem svetega križa blagoslov.¹⁾

Sin blagega grofa Jurija Friderika Sauerja, Franc Anton, je dal steber leta 1714. vkusno obnoviti, Vincenc grof Sauer pa ga je l. 1791. izročil meščanom²⁾, ki so ga v novejšem času dali zopet prenoviti; vsako soboto večer in pred kakim velikim praznikom se prižge še sedaj pred stebrom luč.

¹⁾ Izvirna ustanovna listina na pergamentu v minoritskem arhivu v Ptuj.

²⁾ Napisi na stebri.

Na florijanskem trgu se nahaja drugi visoki steber s podobo sv. Florijana, katero so meščani l. 1745. dali postaviti, ker je leta 1744. ogenj uničil 79 hiš. Nekaj let potem, l. 1761., so ga obdali s podobami raznih svetnikov in priprošnjikov v raznoterih težavah; ker je pa v teku časa vse oslabilo, zato so za podobo dali napraviti novo podnožje ter so podobo sv. Florijana nanj postavili dné 6. listop. leta 1856., podobe svetnikov, devet na številu, so pa odstranili, ker so bile že krhke.

Da je bilo mesto za Rimljanov jako veliko, posnemamo iz najdenih kamenitih spominikov, rakev, srebrnega, zlatega in bakrenega denarja, iz ilnatih posod, svetilnic, doprsnih podob ter tudi iz mnogovrstnega orodja iz železa, brona in jekla.

Le nekoliko teh stvari jemljemo v misel; obširnejše popisovanje pa podajajo zgodovinarji Gruter, Kindermann, Muchar, Krabel in Sim. Povoden.

Obilna je zbirka zlatega, srebrnega in bronastega denarja, kateri se je tukaj našel od konzula Kvinkcija in Furija.

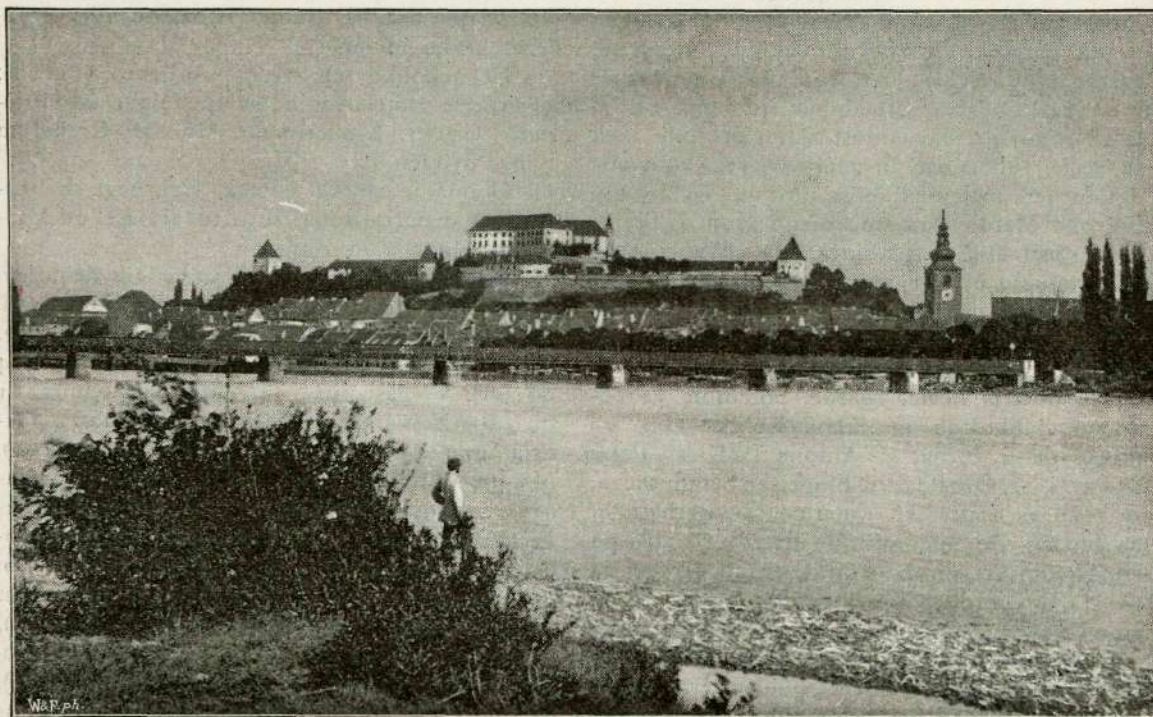
Posebno veliko so našli cesarskih denarjev. Znamenitejši cesarji, katere nam kažejo denarji, so: Octavianus Augustus (27 pr. do 14 po Kr.), Tiberius (14—37), Caligula (37—41), Nero (54 do 68), Vespasianus (69—79), Domitianus (81 do 96), Nerva (96), Traianus (98—117), Hadrianus (117—138), Antoninus Pius (138—161), Marcus Aurelius (161—180), Aurelius Verus (161), Commodus (180—190), Septimius Severus (193—211), Julia Domna, njegova soproga; Caracalla (211—217), Geta (212), Elagabalus (218—222), Julia Maesa, Alexander Severus (222—235), Gordianus III. (238—244), Philippus (244—249), Decius (249—251), Trebonianus Galla (251—253), Gallienus (259—268), Solonius; Victorinus (259—267), Posthumus (261—267), Tetricus sen. 267), Claudius Gothicus (268—270), Quintillus (270), Aurelianus (270—275), Severina; Tacitus (275—276), Probus (276—282), Diocletianus (284—305), Constantinus Chlorus (292—306), Galerius (292 do 305), Severus (305—307), Maxentius (306 do 312), Licinius sen. (307—322), Licinius Filius (317—323), Constantinus Magnus (303 do 335), Dalmatius (335—337), Constantinus II. (317—337), Constans (335—350), Constantius II. (335—361), Julianus Apostata (361 do 363), Helena, Jovianus (363—364), Valentinianus I. (364—375), Valens (364), Gratianus (378—383), Theodosius Magnus (379—395), Flavius Victor (384), [Roma Gothorum (493)], Leo III., Constantinus V. (717—741), Constan-

tinus XIII., Ducas (1059—1067), Andronicus I. (1118—11185). — Tudi prekmorskega denarja od Aemiliana (Dacia 262—263), Gordiana Viminacium in Filipa Viminacium (Maes. sup.), Traiana Decija se je veliko našlo.

Največ denarjev se je našlo od cesarjev Proba, Konstantina I. in njegovih treh sinov Konstantina II., Konstanca, Konstancija II., potem od Valentinijana I., iz let 276.—375., ker so te denarje kovali v Ogleju, Sisku, pa tudi Mitrovici.

Nekaj teh najdenih zgodovinskih zakladov je na Dunaju, nekaj v Gradcu, drugo pa se je poizgubilo, in vendar hrani mesto še dovolj spominikov.

Te daleč okrog najdene starine dokazujejo, da je bil obseg mesta v njegovi zlati dobi večji, nego sedanji. Mesto se je razprostiralo, kakor smemo posneti iz najdenih rečij, na jugozahod do Hajdina, kjer se še sedaj vidi mala jama, napolnjena z vodo — tukaj je morda bila mitnica, kjer se je plačevala mostovina za Dravo — na jugovzhod čez Turniške, kjer je v sredi močvirja stalo trdnjavsko zidovje blizu do Dravinje pri sv. Vidu, med tem, ko se je na levem bregu Drave severovzhodno raztezal čez Rogoznico in severno-zahodno čez Rabočno ves. Zakaj nekdanji Martov tempel je stal bojda sredi mesta, na katerem temelju je sedaj cerkev svetega Ožbalda.

Ptuj od juga. (J. Winkler.).

Ponos mesta se sme imenovati rimski marmorski spominik, imenovan „Orfejev spominik“¹⁾ na glavnem trgu pred prostostoječim stolpom. Postavljen je bil l. 194. v čast Jupitru za zmago Septimija Severa, katerega so v Ptuj vojščaki izklicali rimskim vladarjem. Jednakih spominikov take velikosti iz rimske dobe morda ni v celi Avstriji razven Istrije in Dalmacije. Do leta 1848. so ga rabili za sramotilni steber, v novejšem času pa so ga pokrili s streho in mu naredili ograjo.

¹⁾ Podoba na str. 310 t. l.

Sprednja stran ima tri oddelke ali polja z raznimi podobami. Spodaj je več živalskih podob; sredi med njimi je upodobljen Orfej z liro. Spodnje polje kaže sedaj le še nekaj črk iz napisa, vse druge so potrte.

Na podstavu mestnega stolpa je vzidanih mnogo starih ploč z napisi. Omenjamo samo nekatere brez obširnih razlag.

C. CAESIVS. C. F. PAPIRIA. INGENVVS. POETOVIONE. V. F. SIBI. ET. VLPIAE. ADIVTAE. CONIVGI. ET. CAE. SIAE. INGENVAE... ET... LIB... (Et Liberti?)

Na tem spominiku se nahaja najstarejša pisava Ptuja: Poetovione.

*SOLI. SA. C. DOMIT. HERM. V. S.
L. M.*

(Deo) Soli Sacrum. Cajus Domitius Hermes, votum solvit lubens merito.

To je spominik boga Mitre. Mitro, solčno božanstvo pri Perzijanih, častili so pozneje tudi na Grškem in v Rimu; Mitra je bil nekak srednik med najvišjim bogom, Ormuzdom, in svetom.

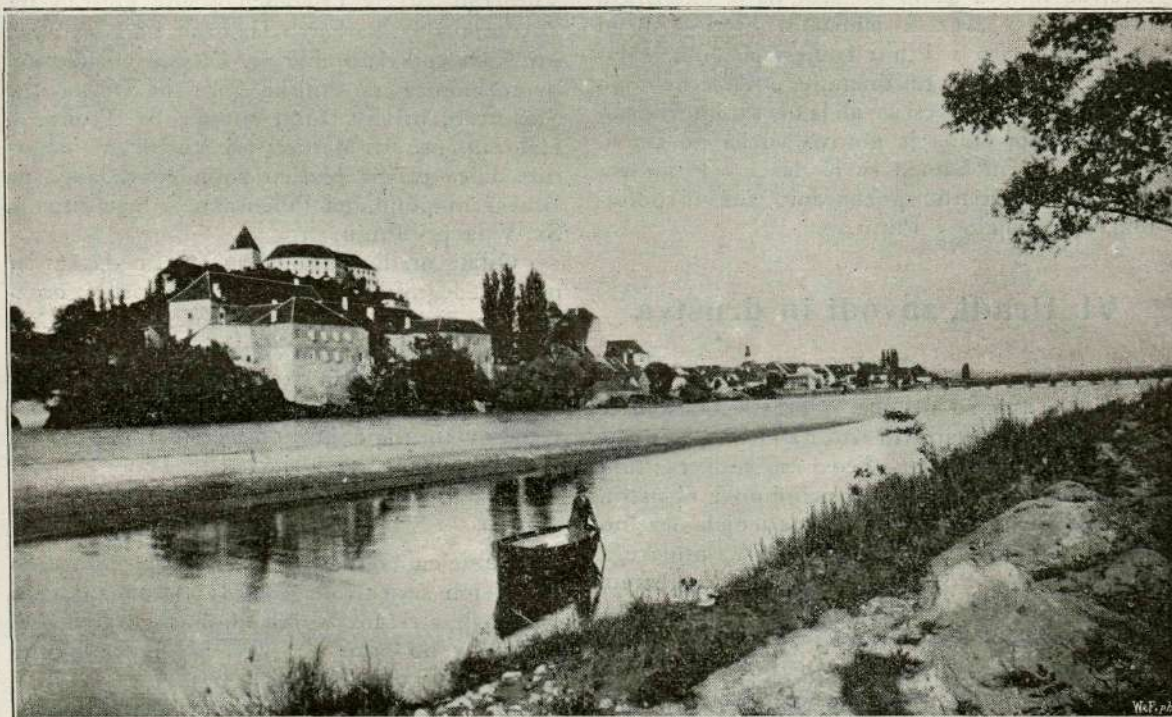
*IARMOGIO. AVG. SACR. C. MARIVS.
SEROTINVS. EX. IVSSV. (Posuit.)*

Ta štirivoglati spominik se je našel leta 1827. v tako imenovani mali Dravi pri Svetem Vidu. Nekateri mislijo, da je bil Jarmogij lastno ime imenitnega panonskega vedeža, ker beró

AVG za Augur. Muchar in Davorin Trstenjak mislita, da je lastno ime nekega neznanega panonskega boga; da, Trstenjak celó trdi, da je bil božanstvo starih slovanskih Panoncev.

*C. VAL. TETTIVS. FVSCVS. DEC. C.
V. ET. P. Q. AEDIL. PRAEF. FABR.
II VIR. I. D. AVGV. LOCA. COLLEG.
MAGNO. LARVM. ET. IMAGINVM.
DOMINI. NCAES. OB. HONOREM.
TRIBVNATVS. . . F. E.*

Cajus Valerius Tettius, Fuscus, Decurio, Curator Viarum et Pontium, Quaestor, Aedilis, Praefectus Fabrorum, Duumvir Juridicendo, Augur, Loca Collegiorum Magnorum Larum Et Imaginum Domini Nostri Caesaris Ob Honorem Tribunatus Fecit Erigi.

Ptujski grad. (J. Winkler.)

Pomen tega spominika je, da je v Petoviji neki Tettius Fuscus velike in imenitne službe opravljal v imenu rimskih imperatorjev ter je dal postaviti poslopje za skladišče cesarskih podob.

*I. O. M. D. T. FLAVIVS. CAES. PRO.
SALVTE. SVA. ET. FL. VICTORINE.
CONI. ET. SVORVM. V. S. L. M.
TI. F. ET. L. ANNIO. COSS.*

Iovi optimo Maximo, dedicavit Titus Flavius Caesar. — Pro salute sua et Flaviae Victorinae conjugis et suorum, votum solvens libenter merito. Tito Flavio et Lucio Annio Consulibus.

Kakor se vidi, je ta spominik iz l. 70. po Kr.; postavil ga je cesar Titus Flavius, sin cesarja Vespazijana. Našli so ga l. 1821.

*I. O. M. DEPVLSOR. AVL. P. CEIO-
NIVS. D. C. POE.*

Decurio Coloniae Poetoviensis, ali Decurio Civium Poetoviensium.

*C. RVFIVS. C. F. O. V. F. MED.
MILES. LEG XIII GEM. AN. XXXVI.
STIP. XVI. FRATRE. POS. H. E.*

Cajus Rufius, Caji Filius, Oricolana (Tribu) Vir Fortis (Fortissimus), Mediolanus, Miles Legionis decimae tertiae Gemino, annorum triginta sex, Stipendiorum sedecim, Fratre posito hic (situs) est.

Nad tem napisom se še nahajata dve vzbočeni podobi, vojak na konju s čelado, ščitom in sulico, na kateri je mala tablica z napisom:

VEX. EQ.

t. j. Vexilla Equitum ali Vexillarius, Vexillifer Equitum, nositelj prapora, poveljnik. — Za njim se vidi stoječ vojak.

I . O . M . L . IVL . MAXIMV . TRIER-
ARCH . CL . FL . PAN . - NONICAE .
V . S . L . M .

Iovi, Optimo, Maximo, Lucius Iulius Maximus, Trierarcha Classis, Flaviae, Pannonicae Votum solvit libens merito.

Ta spominik nam pravi, da je bilo neko donavsko brodovje s priimkom „Flavijsko“, in torej se umeva samo ob sebi, da je bila Drava in Donava v zvezi z enakim brodovjem in da je bila zato v Ptuj ladijestaja. Julius Maximus se namreč tu imenuje „trierarcha“, po naše poveljnik troveslače ali ladje s tremi vrstami veslarjev; ta ladja je gotovo vozila po Dravi. — Ta votivni kamen se je našel v Ptuj leta 1829. — Iz teh črtic spoznavamo, kakšni spominiki se nahajajo v Ptuj.

VI. Uradi, zavodi in društva.

Uradi.

Leta 1850. so pri nas odpravili grajščinske gosposke ter ustanovili okrajna glavarstva in sodišča. Tedaj so tudi v Ptuj uvabili novo upravo in utemeljili nova oblastva.

Dné 31. prosinca l. 1850. sta jenjala deželno sodišče ptujske grajščine in gosposka ptujskega magistrata. — Pod oblast ptujskega magistrata so spadali vsi tisti — razven plemstva in duhovščine —, kateri so bivali znotraj ali zunaj mestnega obzidja na posestvu, meščanom pripadajočem, torej večinoma okoličani, kateri niso spadali pod politični okraj ptujske grajščine.

Na mesto okrajnega, oziroma deželnega urada in magistrata ptujskega, ki je imel sodno oblast od l. 1788. do 30. rožnika l. 1850., sta torej nastopila novo okrajno glavarstvo ptujsko in ptujska mestna županija. Ptujsko c. kr. okrajno glavarstvo obsega tri sodne okraje: ptujski, rogaški in ormoški. C. kr. sodni okraj ptujski obsega 10⁶/₁₀ milj površine z okoli 62.018 ljudij, kateri so razdeljeni v 162 katastralnih občin, oziroma 79 krajnih občin na levem in desnem bregu Drave. Župnije v ptujem sodnem okraju na desnem bregu Drave so: Zavrče, Sv. Barbara v Halozah, Leskovec, Sv. Vid pri Ptuj, Sv. Trojica v Halozah, Sv. Martin na

Hajdinu, Sv. Lovrenc na Dravskem polju, Črna Gora, Majšberg, Stoperce, Cirkovec in Sv. Janž na Dravskem polju; na levem: Ptuj, Sv. Peter in Pavel v Ptuj, Vurberg, Sv. Urban, Sveti Andraž, Sv. Lovrenc v Slov. goricah, Polenšak, Sv. Marjeta in Sv. Marko.

Za šolstvo je v Ptuj mestni šolski svet in okrajni šolski svet. Pod mestnim šolskim svetom sta obe ljudski šoli, deška in dekliška, o katerih smo že govorili. Pod ptujski šolski okraj spadajo te-le ljudske šole: Že omenjena šola ptujske okolice; nadalje petrazrednica pri Sv. Marku niže Ptuja, štirirazrednice pri Svetem Urbanu nad Ptujem, Sv. Marjeti niže Ptuja in pri Sv. Vidu pri Ptuj, trirazrednice v Cirkovcih, pri Sv. Lovrencu na Dravskem polju, Sv. Janžu na Dravskem polju, na Hajdinu, pri Vurbergu, pri Sv. Lovrencu v Slov. goricah, na Zavrču, pri Sv. Barbari v Halozah, na Leskovcu, pri Novi cerkvi župnije Sv. Trojice v Halozah, dvorazrednica na Ptujski gori, na Dornavi, v Stopercih, pri Sv. Duhu župnije Sv. Trojice v Halozah, pri Sv. Martinu pri Vurbergu, enorazrednica pri Sv. Marjeti župnije Sv. Janža na Dravskem polju, na Polenšaku, v Selu župnije Sv. Vida pri Ptuj.

Ostali uradi v Ptuj so: c. kr. davkarija, pošta, telegrafska postaja, okrajni zastop, orožniška in finančna straža, sodomerski urad. Nadalje bivajo tu: okrajni zdravnik, okrajni inženir, finančni nadzornik in okrajni živinozdravnik, ter še trije zdravniki in jeden ranocelnik, šest odvetnikov in trije c. kr. notarji. Vojaška posadka obstoji sedaj iz pionirjev.

Dobrodelni zavodi

so: Deželna bolnica in hiralnica s postrežbo usmiljenih sester (od leta 1875.), ubožnica za onemogle meščane, vojaška bolnica, dve lekarni, društvo v podporo ubožcev, hranilnica mestne občine ptujske ter slovenska hranilnica in posojilnica.

Društva

se nahajajo v Ptuj vsakovrstna in v obilnem številu. Za Slovence je „Čitalnica“ v Narodnem domu, na katerem se zunaj lepo blišči slovenski napis in kjer se shajajo ptujski Slovenci in odličnjaki, da beró vsakovrstne časopise in se navdušujejo za slovensko stvar. Začetnik „Narodnega doma“ poleg drugih domoljubov je nepozabljivi narodnjak in župnik bárbarski v Halozah, Božidar Rajič, katerega duh še vedno živi med tukajšnjimi Slovenci. Tukaj je tudi sedež slovenskega pevskega društva, tukaj uraduje slovenska posojilnica. Nadalje so tu društva: podružnica sv. Cirila in Metoda, slovensko bojevno društvo (Kriegerverein), podporno društvo

za dijaško kuhinjo. V vseh drugih društvih prevladuje pa nemški duh; taka so n. pr. Casino, nemško pevsko društvo, telovadno društvo, prostovoljno ognjegasno društvo, c. kr. kmetijska podružnica, društvo biciklistov, Südmarck, nemški Schulverein, veteransko društvo. V malem gledališču (od leta 1786.) se predstavljajo po zimi najbolj nemške gledališke igre, in tudi slovenska čitalnica naredi po zimi kako gledališko zabavo. Mešano in najnovejše društvo pa je društvo za olepšavo mesta, oziroma za olepšavo ljudskega vrta, kateri se nahaja kakih deset minut oddaljen od mestnega teritorija na severo-vzhodni strani. V lepem vremenu ga radi obiskujejo, posebnostjo tedaj, če je tu zabava z godbo. Napravljen je tudi ribnik, kjer se mladina po letu zabava na čolnih, po zimi pa po ledu. Na griču pa je postavljena švicarska hiša (Schweizerhaus, Slovenci mu pravijo „Žabjāk“), kjer se lahko malo pogostiš, ako ti je potreba. Na kraju gozda se nahaja oder za godbo v švicarskem slogu.

VII. Kulturno in gmotno stanje.

Kaj naj govorim o tem predmetu? Vsakemu zavednemu slovenskemu odličnjaku kakor tudi prostaku je znano, kako se moramo boriti na spodnjem Štajerskem za vero, domovino in narodnost. V novjšem času, ko je zavladala ravnopravnost, začeli so se tudi Slovenci gibati in delati za svojo narodnost, zahtevaje svoje pravice jednako drugim narodom. Nastal je seveda domači narodni razpor med obema narodoma in ta bode trajal tako dolgo, dokler ne bodo Slovenci enakopravni z Nemci. Najhujši nasprotniki Slovencev so nekateri odpadniki, kateri dostikrat niti pravilne nemščine ne znajo. Mirni in potrpežljivi Slovenci si pridobivajo svoje pravice le polagoma. Žal, da semtertje tudi narodno navdušenje pojemlje, kar je v veliko škodo slovenskemu prebivalstvu.

Kupčija in vinoreja.

Zaradi zemljepisne lege in političke imenitnosti je bila v Ptujju že v starem in srednjem veku velika trgovina z različnim blagom, kakor nam svedoči neka listina iz l. 861, katera omenja najstarejšo mostarino in colnino na Štajerskem.

V 14. in 15. stoletju so bili tukaj veletržci, kateri so s svojim blagom, najbolj pa z govedi tržili na Hrvaškem in Ogrskem. V 14. stoletju je dobil Ptuj pravico, da je govedino od Mure in Drave, posebno pa ogersko pošiljal tje na Laško. L. 1458. je dovolil cesar Friderik IV. Ptujčanom, da smejo imeti na dan sv. Ariha letni sejem s 14 dnevi pred in 14 pozneje, tako, da so že imeli sredi 15. stoletja dva letna

sejma, katerih vsak je trajal štiri tedne. V 17. stoletju nahajamo imena velikih trgovcev, kakor Guffante, Marenzi in Caccia, katera imena nam svedočijo, da je bila trgovina v rokah ptujcev. Trgovina je tedaj cvela, meščani so bili imoviti in veliko darovali v dobrodelne namene. Cesar Franc I. je dné 28. grudna l. 1808. ponovil in potrdil vse prejšnje slobodščine sejske. Ptuj ima vsako leto tri letne in živinske sejme in sicer na dan sv. Jurija (23. malega travna), sv. Ožbalda (5. vel. srp.) in na dan sv. Katarine¹⁾ (25. listopada). Do otvoritve južne železnice so kupci mnogoštevilno prihajali na te sejme in sicer s Štajerskega, Hrvaškega, Koroškega in Kranjskega.

Zraven imenovanih letnih sejmov ima Ptuj tudi tedenske sejme vsak petek in vsako nedeljo, kjer ponujajo okoličani kupcem raznovrstno blago. Ti tedenski sejmi ali tržni dnevi izvirajo od l. 1032. Tedaj se je kupovalo zlasti ogersko žito za Laško deželo samo po ptujski meri (torej je imel Ptuj svoje dni tudi svojo mero in tehtnico). Grof Szecheny je pa za svoje hrvaške podložnike z mestom dné 10. malega travna l. 1715. sklenil pogodbo, da smejo hrvaški prodajalci v Ptujju prodajati žito po svoji meri.

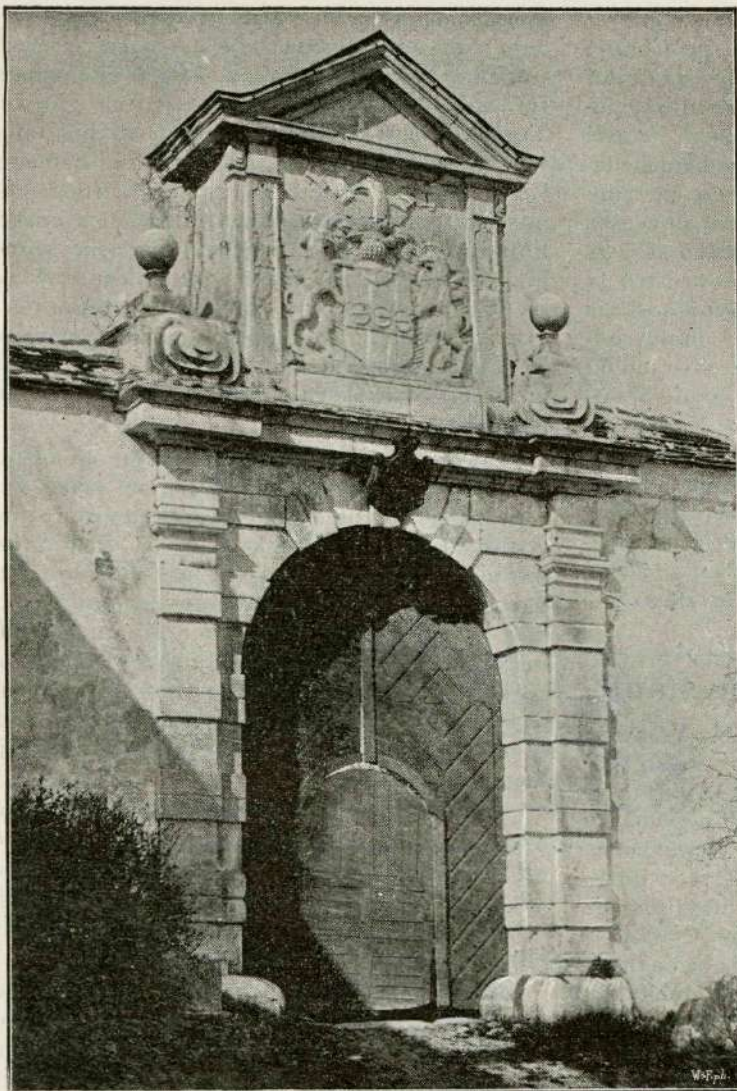
Večina meščanov se sedaj peča z raznimi obrti in kupčijo. Izdelke in pridelke pošiljajo na Ogersko, Hrvaško in na druge kraje. Hud udarec za Ptuj je južna železnica, katera je velik del obrtnosti prenesla v Maribor; zato čimdalje bolj pojemlje imenitnost našega mesta.

Važna za Ptuj in okolico je vinoreja. Že Rimljani so vedeli, da je tukajšnja okolica jako pripravna za vinograde; rimski cesar Prob (rojen v Sremu) se je veliko trudil za obdelovanje zemlje v Panoniji. Da bi vojščake odvrčal od razuzdanega življenja, silil jih je ceste delati, močvirja sušiti, jarke kopati, vinograde saditi. Takega življenja so se vojaki kmalu naveličali, ter so blagega cesarja ubili v Sremu meseca vel. srp. l. 282.

V 14. stoletju je bila velika vinska trgovina med Ptujem in slov. Bistrice. Mesti sta se med seboj prepirali zaradi mostarine in carine ter sta se pritožili vojvodu Albrehtu II. Štajerskemu. Herdegen, ptujski, maršal štajerski in deželni glavar kranjski, je bil l. 1342. od štajerskega vojvoda določen za razsodnika.²⁾

¹⁾ Ta pravica, da so smeli že štirinajst dni pred in še štirinajst dni po sejmu tržiti, trajala je do l. 1848. Zato so ob začetku velikega sejma zvonili z velikim zvonom ob 11. uri predpoldnem, tako tudi na koncu velikega sejma.

²⁾ Razsodba z dné 24. vel. srpana l. 1342. se glasi tako: „Es sollen die Burger von Feistritz jene von

Glavna vrata v ptujskem gradu. (J. Winkler.)

Ko je bil leta 1377. vojvoda Leopold III. avstrijski in štajerski v Ptuj u osebo pričujoč, potrdil je ono razsodbo dné 28. vin. in določil, da smejo Ptujčani svoje vino skoz Bistrico brez zadržka na Koroško in Kranjsko prevažati. Isto je potrdil vojvoda Albreht na Dunaju, in tako so Ptujčani dobili polagoma mnogo pravice in sloboščine na vinski kupčiji.

Ker je bila v nekaterih letih jako dobra vinska letina, živeli so že od nekdanj prebivalci po slov. goricah v sreči in so v obilni meri

Pettau in der Verführung ihres Weines und ihrer Kaufmannschaft von Pettau durch Feistritz nich irren, sie mögen diese Güter führen, wo sie hin wollen; dagegen sollen die Bürger von Pettau ungeiirt lassen:

1. Den Burgern von Feistritz an den Markttagen zu Pettau ihren Loden niederlegen auf Tische, und verkaufen, wem sie wollen.

pili vinsko kapljico. Dobra vinska leta so bila v novejšem času n. pr. 1796, 1798, 1802, 1807, 1811, 1819, 1822, 1830, 1834, 1839, 1841, 1848, 1856, 1858, 1862, 1866, 1869, 1878 in 1895. Slabe letine v vseh pridelkih, tako tudi gledé vina, so bile l. 1814., 1815. in 1816. Leta 1816. so zaradi prejšnje hude zime prodali na Ptuj u štrtinjak vina za 2000 gld. V imenovanih letih so posebno v vinskih krajih prestali veliko glada ali celo lakote umirali. Lakota je takrat stiskala ljudi posebno po gornje-dravskih krajih, kjer so ljudje med zrnje mleli tropinske peške, koruzne stroke i. dr.

Veliko škode je vinski trgovini v zadnjih letih napravila trtna uš; sedaj najbolj gospodari po haloških goricah. Ptujčani imajo vinograde v Halozah. v Slov. goricah in v Mestnem vrhu, kjer priraste najboljše vino.

Trgovino in promet s Ptujem pospešuje najbolj južne železnice proga Pragersko-Kaniža-Budapešta. S to progo je Ptuj v zvezi z Ogerskim oziroma z Varaždinom in Ormožem, in z Mariborom in Celjem. Železnico so začeli delati leta 1856. dné 17. grudnia, in leta 1859. je bil železni dravski most izgotovljen, tako, da se je leta 1860. začela vožnja po železnici od Pragerskega do

Čakovca. Po tej progi vozijo sedaj na dan štirje poštni vlaki oziroma dvakrat gor in dol, mešani vlak po jedenkrat in brzovlak po jedenkrat, zraven teh pa še prevažata nekaj tovornih vlakov. Poleg železnice je brzovjav.

Za promet je torej dobro poskrbljeno: da bi bilo tako tudi za blaginjo!

2. Welcher Burger von Feistritz gegen Pettau mit einem Wagen kömmt, der soll 4 dl. Bruckengeld im Jahr bezahlen, und wenn er zu Fuss kömmt, nur 1 dl. entrichten für 1 Jahr.

3. Sollen die Feistritzer Burger ihre Röcke und Mäntel zum Markttag auf den Tisch legen dürfen und verkaufen, wem sie wollen.

4. Sollen die Feistritzer Burger auch ihr geschnittenes Leder an Markttagen in Pettau verkaufen dürfen. Dagegen die Pettauer Burger in Feistritz die gleichen Begünstigungen zu genießen haben."

Blaginja Ptuja je mnogokrat trpela zaradi

elementarnih nezdod.

Prišle so nezgode, kakor kuga ali pomor, požari, kobilice; pred vsem pa je mesto največ trpelo in še sedaj trpi zaradi strašnih povodnij, tako n. pr. leta 792., 1340., 1342., 1550., 1567. (16 čevljev visoko), 1611., 1653.¹⁾, 1660., 1661., 1663.²⁾, 1707., 1736., 1737., 1748., 1766., 1774.³⁾, 1788., 1803., 1812., 1813., 1814.⁴⁾, 1841.⁵⁾, 1851.⁶⁾, 1879., 1882.⁷⁾, 1883.

Požari so bili l. 1684., 1705., 1710., 1744., 1805.⁸⁾, 1808. je v predmestju Breg deset hiš zgorelo.

Kobilice so Ptuj obiskale l. 873.⁹⁾, 1337., katerega leta so, kakor kronist (chronica Leslien.) pravi, celó „na dravskem polju valile“, ter leta 1473. in 1542. L. 1672. je prišla cela tropa kobilic proti Ptuj in Dravskemu polju tako na gostem, da so solnce zakrile kakor megla, na to je potegnil vihar, ki jih je zagnal v Dravo. Njeni valovi so jih na breg odnesli, in po tej gnilobi je nastal strupen zrak, kateri je povzročil kugo v Ptuj in okolici; pomrlo je toliko ljudi, da jih ni bilo moči pokopati.¹⁰⁾

¹⁾ in ²⁾ V teh letih je bilo veliko ledú, kateri je celó most čez Studenčnico odtrgal.

³⁾ Geschichte der Pest in Steiermark; Dr. Richard Peinlich, I. und II. B. Graz 1878.

⁴⁾ Tega leta je potok Grajena tako narastel, da si je skozi nekdanjo zasuto grapo naredil strugo dne 31. velikega srpana in dne 1. kimovca, po kateri še sedaj podi svoje valove.

⁵⁾ Tega leta je bilo od 5. do 12. prosinca toliko ledú na Dravi nakopičenega, da so blizu Drave bivajoči zapustili svoja bivališča.

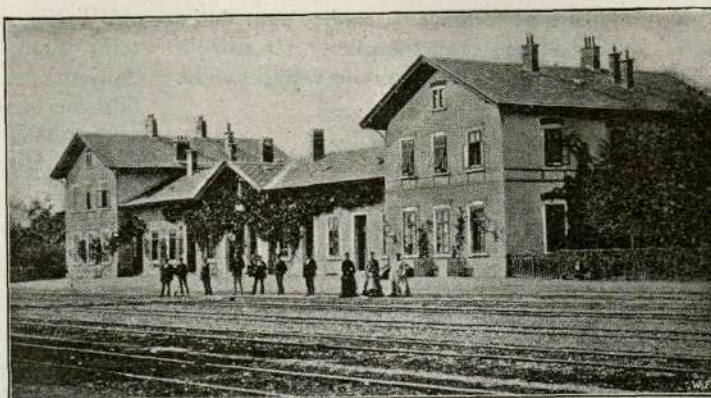
⁶⁾ Tega leta je voda segala čez navadno gladino 16 $\frac{1}{2}$ čevlja ter se je razprostirala po celi predmestni na desnem bregu ležeči občini Breg do močvirja pri Turnišah in Poberšah do sv. Vida pri Ptuj na jedni strani, na drugi strani je poplavlila celo spodnje mesto, tako, da so na florijanskem trgu s čolni vozili, in Budino doli do sv. Marka; v valovih te povodnji je umrlo sedem ljudi, in zraven tega je tudi veliko škode napravila.

⁷⁾ Tega leta je bila v enem mesecu dvakrat povodenj; prvokrat koncem kimovca, drugokrat sredi vinotoka, kakor še kaže znamenje na železnem dravskem mostu, skoro kakor l. 1851.

⁸⁾ Dne 4. vinotoka t. l. je začelo goreti v hlevu gostilne „zum schwarzen Adler“ ter je zgorelo v spodnjem mestu štiriindvajset hiš.

⁹⁾ A. J. Caesar, Beschreibung d. Herz. Steiermark, II. Theil, str. 352., v tolikem številu so prišle, da so v ptujski okolici vse pokončale.

¹⁰⁾ Chronik d. Pfarrers v. Haidin (bei Pettau) Georg Hauptmann (Manusc. i. st. L.-Archiv).

Ptujski kolodvor. (J. Winkler.)

Pomor ali kuga je morila v Ptuj in okolici: l. 881.¹⁾, 1348., 1350., 1519., 1545., 1568., 1623., 1624., 1625., 1640.—1645.²⁾, 1672., 1680.³⁾, 1681., 1682., 1712.—1714., 1836.⁴⁾.

Huda zima je bila v letih 880., 1345., 1433.⁵⁾, 1708.⁶⁾, 1709.⁷⁾, 1740.⁸⁾, 1799., 1811., 1812., 1813., 1829., 1830., 1879., in 1895. veliko snega do sredine malega travna.

Lakota je bila v letih: 880., 1125., 1224., 1473.

Strašna vročina je bila l. 1540., tako da je vse na polju ovenelo.

V letih 1744. in 1817. je bilo veliko toče, katera je skoro vse pokončala na polju.

Živinska kuga na Dravskem polju je bila 1779.

¹⁾ A. J. Caesar, Beschreibung d. H. Steierm. II. Th., str. 351.

²⁾ Slabo je bilo tega leta v Ptuj. Že meseca velikega srpana je bilo sedemnajst hiš zaprtih, vsak dan je bilo po osem ali devet mrličev. Minoriti so izgubili pet redovnikov. Schreiben d. Landeshauptmannes Karl Grafen v. Saurau, Graz, 4. Sept. 1645 an die Herrschaft Ehrenhausen.

³⁾ Od 20. malega travna do 19. rožnika je umrlo 69 oseb, med temi kapucinski gvardijan in pet minoritov. Do konca listopada je bilo 54 hiš zaprtih in 274 oseb je umrlo. Orig.-Akten d. Minoritenkonventes zu Pettau. — Raisp pravi na str. 150., da je bilo napadenih od 29. mal. travna do 16. grudna t. l. 433 oseb, od katerih je 64 moškega in 77 ženskega spola in 78 otrok umrlo.

⁴⁾ Nepričakovano je prišla meseca rožnika ter 8. rožnika zahtevala že 13 žrtev, s pojemanjem vročine je tudi kuga prenehala; 80 do 100 oseb je umrlo.

⁵⁾ Zraven je tudi veliko snega padlo, tako, da tolikega najstarejši ljudje niso pomnili.

⁶⁾ Tega leta je bila tako ostra zima, da je vino v sodih zmrznilo ter so se sodi razpočili.

⁷⁾ Bila je zima dolga tako, da so vse trte o bin-košth pomrznile.

⁸⁾ Zraven hude zime je bilo še v mesecu velikega travna vse polno snega po poljih, tako, da ni moglo nič rasti.

Kobilice so bile l. 1782. od 1. km. dalje, katere so neki imele „železne glave“ ter so celo zimo na Ptujskem polju napravile veliko škode.

Znamenitejši hiše za ptujca,

katerih še nismo omenili, so: Mestna zbornica (Rathhaus, rotovž), mestna kaznilnica, mitnica, bolnišnica in siromašnica, vojaška bolnišnica, več vojašnic, stanovanje proštovo, vikarijevo, kapelanovo in dveh beneficijatov, minoritska hiša nasproti omenjenemu samostanu, zraven njega c. kr. davkarija, prejšnja mitnica, in staro župnišče pri sv. Ožbaldu. Tik Drave na levem obrežju je lep iz kostanjev zarasten drevored za izprehajanje.

V mestu še so svoje dni imeli tudi vnanji posestniki svoje hiše, katere pa so večinoma že v zasebnih rokah, ti-le: Grofje Leslie, Franc plemeniti Korpon, Suzana grofica Thurn, posestnica Turniš, baron Vetter, nemški križniki pri Veliki Nedelji, posestniki gradú Zavrč, štajerski stanovi (nekdanjo malo invalidnico), borlski grofje Sauer, solnograški nadškofje, grofje Stutenberg in Herberstein in grofje Attems.

Tako smo v kratkih črticah predložili čitatelju znameniti Ptuj v prejšnjih dóbah in sedanjem času. Seveda, sedaj ni več to, kar je bilo mesto nekdanj, vredno je pa še zmerom naše pozornosti, zlasti zato, da Slovenci ne izgubimo v njem trdnega stališča, marveč je okrepimo in razširimo.

Dostavek.

Blagovoljni čitatelj naj popravi v tem spisu te-le tiskovne pogoške:

Na str. 308 pod črto v 2. opombi 1. oddelka beri *álteste Stadt str. 59* mesto štev. „69“; str. 309 pod črto v opombi beri „τό Κέτιον έπος“ mesto „τό Κέτιον έπος“; str. 380 7. vrsta od zg. 1. odd. beri *potomci* m. „potoma“; stran 467 pod črto 2. odd. 1. v. beri *v Vindenavi* mesto „Videndvi“; str. 572 v 3. v. od zg. 1. odd. beri *Paul Kancler* mesto „Paul Kaneler“; str. 625 pod sliko beri *minoritski trg* mesto „glavni trg“; stran 698 v zadnji vrsti opombe beri: *incliti* mesto „inclitis“; str. 718 v 12. v. 2. odd. od spodaj beri *si izkopal* mesto „so izkopali“; str. 723 v 5. v. 2. odd. od zg. beri *Ordonanc hiše* mesto „Ordonave hiše“.

Književnost.

Maloruska književnost.

(Piše Podravski).

(Dalje in konec.)

Najprej govorimo o Gregoriju Kvitki (roj. l. 1778., u. v Harkovu l. 1843.). Kvitka je bil sin imovitih starišev, toda brez prave sistematične izobrazbe. V mladosti je bil menih, uradnik, lekarnik, častnik, dokler ni naletel na družbo izobražencev, katerih ni bilo malo v Harkovu in katerim je načeloval znani delavec na polju prave I. J. Karazin. Odslej se je Kvitka ukvarjal z društvenimi stvarmi ter si pridobil mnogo zaslug pri osnovi gledišča in zavoda za gospodične.

Izmed dvajsetih Kvitkinih povestij sta najboljši „Marusia“ in „Serdeszna Oksana“, dasi tudi druge, kakor „Mertveckij velikden“, „Kozir Divka“, „Dobre robi (delaj), dobre bude“, „Ot tobi i skarb“, kažejo nenačuden talent. Glavna zasluga teh povestij je narodopisna in umetniška resnica. Opisujejo kraje, ljudi, njih običaje in duševno življenje, ne spréde Kvitka nikdar z istino, slikajoč vselej in povsodi istinito življenje. Tega pa vsekako ne moremo reči o njegovih dramatičnih plodih, katerih je zapustil pet; napisani so za to, da vzbujajo smeh. Dramatične igre je pisal Kvitka v dveh jezikih; nekatere iz delujočih oseb (uradniki, vojaki) govoré književni jezik ali narečje velikorusko, druge

maloruski, kar je škodovalo tem igram, da so le redkokdaj prihajale na oder.

Povesti Kvitke so se tiskale v Moskvi l. 1834. in l. 1837., v Harkovu l. 1841. in v Petrogradu l. 1858.; zbrani njegovi spisi so izšli v Levovu l. 1878., vsekako pa so dandanes bibliografska redkost. Še težavnejše je dobiti maloruske spise v letu 1877. umrlega profesorja moskovskega vseučilišča Jožefa Bodjanského, katere je izdajal z imenom „Iško Materijuk“. Rojen l. 1805., je dovršil duhovno semenišče, stopil na moskovsko vseučilišče in se tu seznanil s „kolkom (društvom) Stankeviča“. L. 1835. je izšla v Moskvi drobna knjižica, obsegajoča troje pripovedek Bodjanskega s predgovorom, iz katerega se jasno zrcali globoka ljubezen pisateljeva do preprostega naroda.

Nekoliko let pozneje, povrnivši se izza meje, prevzel je Bodjanski na moskovskem vseučilišču stolicu slovanskih literatur ter se izkazal za jednega izmed četirih apostolov slovanske vzajemnosti v Rusiji. Kot tajnik „obščestva rosijskih starožitnostij“ je bil nekaj časa urednik njegovih „Čtenij“. Med spominiki v „Čtenijah“ je priobčil Bodjanski „Zgodovino Rusije“ že prej omenjenega Jurija Koniskega, za kar je bil prestavljen na kazanjsko vseučilišče, od koder se je pa čez jedno leto vrnil v Moskvo. Toda uredništva „Čtenij“ ni več prevzel zaradi neugodnosti; izgubil je veselje za maloruščino.